

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR
(1980-2000)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra KEPENEK ŞAHİN

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nebi MİŞ

Eylül - 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR (1980-
2000)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra KEPENEK ŞAHİN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

“Bu tez 19/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Nebi MIŞ	Olumlu	
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	Olumlu	
Dr. Öğr. Üyesi Elif MADAKBAŞ GÜLENER	Olumlu	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Büşra KEPENEK ŞAHİN
Öğrenci Numarası	:	1460Y03006
Enstitü Anabilim Dalı	:	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı	:	Siyaset ve Sosyal Bilimler
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	TÜRKİYE'DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR (1980-200)
Benzerlik Oranı	:	%11

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

10/05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetzler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

10/05/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Nebi MIŞ

Tarih: 18.11.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince benden hiçbir yardımını esirgemeyen kıymetli arkadaşım Zehra HOPYAR'a teşekkürü borç bilirim. Dualarını her zaman yanımda hissettiğim canım aileme ve değerli arkadaşım Wassan'a teşekkür ederim.

Hayatımın her anında olduğu gibi bu çalışmamda da beni canı gönülden destekleyen sevgili eşim Abdullah ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Büşra KEPENEK ŞAHİN

19.09.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
RESİM LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Temel Kavramlar	7
1.1.1. İslamofobi	7
1.1.1.1. Kurumsal İslamofobi.....	13
1.1.2. Antiislamizm.....	14
1.2. İslamofobinin Temel Göstergeleri	16
1.2.1. Ön yargı	17
1.2.1.1. Tutum	17
1.2.1.2. Kalıp Yargı (Stereotip).....	18
1.2.2. Ayrımcılık	23
1.2.2.1. Doğrudan Ayrımcılık	24
1.2.2.2. Dolaylı Ayrımcılık.....	25
1.2.3. Dışlama.....	26
1.2.3.1. Ekonomik Alandan Dışlanma	27
1.2.3.2. Toplumsal Alandan Dışlanma	27
Kaynak: (Beall ve Piron, 2005: 9).....	28
1.2.3.3. Dışlamanın Sonuçları	28
1.2.4. Şiddet.....	29
Kaynak: (Krug vd, 2002:5).	33
1.2.4.1. Fiziksel Şiddet	33
1.2.4.2. Ekonomik-Politik Şiddet.....	33
1.2.4.3. Psikolojik Şiddet	34
1.2.4.4. Yoksunluk veya İhmali İçeren Şiddet.....	34

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR (İSLAMOFOBİ DÖNEMİ)	36
2.1. 1980-1994 Arası Ön yargı (İslamofobi) Dönemi	38
2.2. 1994-1997 Arası Korku ve Dışlama (Antiislamizm) Dönemi	53
2.2.1. 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri ve Refah Partisinin Yükselişi	54
2.2.2. İran ve Libya Gezileri.....	58
2.2.3.Susurluk Olayları ve Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri ..	61
2.2.4.İftar Yemeği.....	67
2.2.5.Taksim Cami Projesi.....	71
2.2.6.Kudüs Gecesi	74
BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR (ANTIİSLAMİZM DÖNEMİ)	83
3.1. 1997 Sonrası Şiddet (Antiislamizm) Dönemi	83
3.1.1. Refahyol Hükümeti’nin İstifası ve ANASOL-D Hükümeti Dönemi ..	88
3.1.2. Refah Partisi’nin Kapatılması ve Fazilet Partisi Dönemi.....	90
3.1.3. Sayılarla Türkiye’deki Antiislamizm	92
3.2. 28 Şubat Sürecinin İslamofobik Bağlamda Devlet ve Toplum Üzerindeki Yansımaları	94
3.2.1.Türk Silahlı Kuvvetleri Tarafından Uygulanan İslamofobi	94
3.2.2.İçişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan İslamofobik İşlemler.....	99
3.2.4.RTÜK Tarafından Uygulanan İslamofobi ve Basın- Yayın Kuruluşlarına Yapılan Baskılar.....	102
3.2.5.Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Uygulanan İslamofobi.....	103
3.2.6.Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelerde Uygulanan İslamofobi	104
3.2.6.1. Sekiz Yıllık Zorunlu Kesintisiz Temel Eğitim Kanunu ve Katsayı Meselesi.....	105
3.2.6.2.28 Şubat Sonrası Başörtüsü Meselesi	109
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	128
EKLER	138
ÖZGEÇMİŞ	143

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADD	: Atatürkçü Düşünce Derneği
ANAP	: Anavatan Partisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DYP	: Doğru Yol Partisi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
FP	: Fazilet Partisi
İHL	: İmam Hatip Lisesi
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
REFAHYOL	: Refah Partisi ve Doğruyol Partisi
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜRK-İŞ : Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

YAŞ : Yüksek Askeri Şura

YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: İslamofobinin Göstergeleri	11
Şekil 2: Dışlama Türleri.....	28
Şekil 3: Uygulanma Biçimlerine Göre Şiddet Türleri	33

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1997	41
Resim 2: Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mart 1996	43
Resim 3: Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ocak 1989	51
Resim 4: Milliyet Gazetesi, 23 Ocak 1993.....	52
Resim 5: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1996	56
Resim 6: Hürriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1996	59
Resim 7: Milliyet Gazetesi, 25 Şubat 1997	63
Resim 8: Milliyet Gazetesi, 16 Şubat 1997	64
Resim 9: Milliyet Gazetesi, 17 Şubat 1997	65
Resim 10: Milliyet Gazetesi, 23 Şubat 1997	68
Resim 11: Milliyet Gazetesi, 1 Şubat 1997	73
Resim 12: Milliyet Gazetesi, 6 Şubat 1997	76
Resim 13: Sabah Gazetesi, 23 Şubat 1997	80
Resim 14: Sabah Gazetesi, 6 Mart 1997	87
Resim 15: Hürriyet Gazetesi, 12 Haziran 1997	89
Resim 16: Milliyet Gazetesi, 6 Haziran 1997	99
Resim 17: İrticai Yayın Yaptığı Düşünülen Gazete, Kitap, Dergi, Radyo ve TV Kanalları	103
Resim 18: İmam Hatipli Öğrenciler	108
Resim 19: Mazlumder	112
Resim 20: Yeni Şafak, 21 Haziran 2002	120

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Tezin Başlığı : Türkiye’de İslamofobik Yaklaşımlar (1980-2000)	
Tezin Yazarı : Büşra Kepenek Şahin Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Nebi MIŞ	
Kabul Tarihi : 19/09/ 2019	Sayfa Sayısı : viii (ön kısım)+143 (tez)
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler
<p>Bu tez 1980 ve 2000 yılları arasında Türkiye’de meydana gelen islamofobik yaklaşımları incelemektedir. Genellikle islamofobi, Müslüman olmayan ülkelere özgü bir problem olarak görülmektedir.</p> <p>Tez; islamofobinin yalnızca Müslümanların azınlık olduğu ülkelerde değil, nüfusun çoğunluğunun kendini müslüman olarak tanımladığı ülkelerde de var olabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Tezde islamofobinin belirlenmesi amacıyla bir dönemlendirilmeye gidilmiştir. Bu dönemlendirme; ön yargı ayrımcılık, dışlama ve şiddet kavramlarından hareketle yapılmıştır.</p> <p>Tezin birinci bölümünde islamofobi ve antiislamizmin uluslararası literatürdeki yeri anlatılmış ve kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca islamofobinin temel göstergeleri anlatılmıştır.</p> <p>İkinci bölümde islamofobinin Türkiye’de nasıl oluştuğu ve nasıl işlendiği anlatılmış; 1980-1997 yılları arasındaki dönem ön yargı, dışlama bağlamında islamofobi olarak açıklanmıştır.</p> <p>Üçüncü bölümde 1997 sonrası meydana gelen şiddet dönemi örneklendirilmiştir. Bu örneklendirilme yapılırken, ordu, içişleri bakanlığı, milli eğitim bakanlığı ve üniversiteler gibi kamu kuruluşları ve çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından yapılan ayrımcılık ve şiddet eylemleri temel alınmıştır. Çalışmada siyasetçilerin ve asker kişilerin açıklamaları, konuyla ilgili gazete haberleri ve karikatürler incelenip analiz edilmiştir.</p> <p>Tezde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.</p> <p>Tezde 1980- 2000 yılları arasında dini hayatı pratikte yaşayan kişilerin ön yargı, ayrımcılık, dışlama ve şiddet bağlamında islamofobiye ve antiislamizme uğradığı sonucu çıkarılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler : İslamofobi, antiislamizm, Türkiye’de din devlet ilişkileri, 28 Şubat	

Sakarya University

Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Title of the Thesis : Islamophobic Approaches in Turkey (1980-2000)	
Writer of Thesis : Büşra Kepenek Şahin	Supervisor : Asst. Prof. Nebi MİŞ
Date : 19/09/ 2019	Number of Pages : viii (pre.part)+143 (main body)
Department: Political Science and Public Administration	Subfield: Political and Social Sciences
<p>This thesis examines Islamophobic approaches that took place between 1980 and 2000 in Turkey. Islamophobia is generally seen as a problem specific to non-Muslim countries.</p> <p>The thesis aims to show that Islamophobia can exist not only in countries where Muslims are minorities, but also in countries where the majority of the population defines themselves as Muslims. Islamophobia is determined through a historical periodization. Which is based on four components such as prejudice, discrimination, exclusion and violence.</p> <p>In the first part of the thesis, the importance of Islamophobia and anti-Islamism in international literature is explained and concepts are explained. In addition, basic indicators of islamophobia are described.</p> <p>The second part deals with how islamophobia has been processed in Turkey. The prejudice between 1980 and 1997 is explained as Islamophobia in the context of exclusion.</p> <p>In the third part of the thesis, the period after 1997 is described as a period of violence. This exemplification is based on discrimination and acts of violence by public institutions such as the army, the interior ministry, the ministry of national education and universities, and various non-governmental organizations. In this study, the explanations of politicians and soldiers, newspapers and cartoons are analyzed to support the argument seen.</p> <p>Descriptive analysis and content analysis methods were used in the thesis.</p> <p>In the thesis, it was concluded that the people who lived religious life between 1980 and 2000 were subjected to islamophobia and anti-Islamism in the context of prejudice, discrimination, exclusion and violence.</p>	
Keywords : Islamophobia, anti-Islamism, religion and state relations in Turkey, 28 February	

GİRİŞ

İslamofobi uluslararası literatürde son yıllarda sıkça dile getirilen bir kavramdır. İslamofobinin geçmişini “batı”nın Müslümanlarla ilk karşılaşma tecrübesi olan haclı seferlerine kadar götürülebilmekle birlikte kavramsal olarak 1990lı yıllarda kullanıldığı görülmektedir. Batı ve Müslümanların yüzyıllar içinde karşı karşıya gelişlerinin sıklaşması ve özellikle çeşitli göç dalgalarıyla Müslüman ülkelerden batı ülkelerine giden Müslüman nüfus etkisi bir tanışıklık meydana getirmiştir. Bu tanışıklık durumu çeşitli ön yargılar çerçevesinde şekillenmiş ve bu durum bir süre sonra islamofobiye doğurmuştur.

Özellikle 11 Eylül saldırıları ve sonrasında Avrupa ve Amerika’da yapılan terör eylemlerini üslenen bazı grupların kendini Müslüman olarak tanımlaması, Müslümanların terörist olduğuna ya da terörü desteklediğine dair algıların oluşmasına neden olmaktadır. Bu algıların sonuçları aynı zamanda Müslümanların mağduriyetlerini de beraberinde getirmektedir. Yaşanan mağduriyetler Müslümanların yaşadıkları bölgeye aidiyetlerini kısıtlamakta ve daha kapalı bir toplum olup dışarıdan marjinal olarak görülmelerine neden olmaktadır. Bu ayrıştırılma durumu yine islamofobiye beslemektedir. Bundan hareketle Müslümanlara yönelik olarak yapılan ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddet içeren eylemler meydana gelmektedir ve bu eylemler islamofobi ve antiislamizm içermektedir.

İslamofobinin sadece Amerika ve Avrupa ülkeleri gibi nüfusun azınlığının Müslüman olduğu ülkelerde ya da Müslümanlarla birlikte yaşama tecrübesi geçirmemiş toplumlarda görüldüğü düşünülse de aslında islamofobi nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkelerde de görülebilir.

Özellikle kolonyal tecrübe yaşamış ülkelerde ve baskı yoluyla modernleşme yoluna gitmiş nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkelerde görülmektedir. Kimi zaman islamofobi ve antiislamizm devlet tarafından gerçekleştirilmekte kimi zaman da toplumun bir kesimi başka bir kesime uygulayabilmektedir. Hatta kendini Müslüman olarak tanımlayanlar bile islamofobik tutumlar içinde olabilmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğunun kendini Müslüman olarak tanımladığı Türkiye’de de

benzer şekilde islamofobinin görüldüğü söylenebilir. Türkiye'deki bu durumun anlaşılması için Türkiye'de din devlet ilişkilerine bakmak gerekmektedir.

Türkiye'de din devlet ilişkilerinde çatışma alanlarının mevcut olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin ardılı olması etkili olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin hem şer'i hem de örfi hukukla yönetilmesi dini referansların ön plana çıkmasına neden olmuş, bu da dinle ilgili olanın geriye yani Osmanlılara ait olduğu fikrini empoze etmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti laiklik ideolojisini benimsemiş, laikliği de modernleşmek ve batılılaşmak için motor güç olarak kullanmıştır. Yeni devletin kurucu kadroları medenileşmek için yalnızca kurumların değil aynı zamanda toplumsal yapının da asrileşmesini uygun görmüştür. Ancak asrileşme çabası toplumsal olarak destek görmediğinden kurucu kadrolar bunu üstten gerçekleştirmişlerdir. Halktan bağımsız olarak gerçekleştirilen medenileşme hareketi kimi zaman dirençle karşılaşmıştır. Bu tür durumlarda da baskı yoluyla modernleştirme uygulanmaya çalışılmıştır (Aslan ve Alkış, 2015: 21-22).

Türkiye'deki laiklik Fransız laikliğine benzer otoriter laiklik şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sistemde dinsel yapılar da kontrol altına alınmış ve sıkı bir denetim altında tutulmuştur (Göle, 2013: 22-23). Bununla beraber modernleşme karşıtı tüm görüş ve eleştiriler rejim karşıtı olarak görülmüş, bu görüşler dincilik-gericilik-irtica şeklinde adlandırılmıştır. Oluşturulan "merkez ideoloji" din ile ilişkili olan her şeyi "öteki"leştirip mesafeli yaklaşmış ve kontrol edemediğinde rejim aleyhtarı olarak görmüştür. Bunu rejimin muhafazası ve kendini koruma güdüsüyle yapmıştır. Bu rejim muhafazası rolünü üstlenen asker kesim kendini cumhuriyeti kuran kadronun devamı olarak gördüğü için gerekli gördüğünde hükümete ve dönemin iktidarına müdahale etmekte beis görmemiş, bunu kimi zaman örtük kimi zaman da açık bir şekilde yaparak gerçekleştirmiştir. Bu durum siyasetin-hükümet etmenin askerden bağımsız olamayacağı sonucunu doğurmuş, asker seçilmiş kişileri için denetleme göreviyle kendini vazifelendirmiştir. Bu vazifelendirme sonucu birçok darbe ve muhtıra yapılmış, seçilmiş kişilerin iktidarı düşürülmüş ve seçilmiş hükümet yönetimi askıya alınmıştır. Asker rejimin güvenliğini sağladığını düşündüğünde yönetme yetkisini tehdit unsuru taşımayan seçilmişlere devretmiştir (Dağcı ve Dal, 2014).

Asker; rejime tehdit olarak gördüğü dinsel alanı da benzer şekilde kontrol etme gereği duymuş, kimi zaman da müdahale emiştir. “Dindar kişilerin” mağduriyetiyle sonuçlanan bu eylemler islamofobik olarak görülebilmektedir. “Dindar kişiler” ifadesinden kastedilen dini pratik şekilde yaşayan ve dinin gereklerini kamusal alana yansıtan bireylerdir.

Askerden farklı olarak çeşitli kurumlar tarafından gerçekleştirilen islamofobik tutumlar genellikle “İslami” olarak görülen belirleyicilerle karşılaşıldığında görünür hale gelmektedir. Bu belirleyicilere örnek erkekler için Cuma namazına gitmek, gümüş yüzük takmak ya da sakal bırakmak şeklinde gösterilebilirken kadınlar için başörtülü olmak ve mütedeyyin bir hayat sürmek gösterilebilir. Dönemsel olarak değişebilen bu tür değişkenler sonucu bireyler çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalmakta ve bu durum islamofobiyi doğurmaktadır.

Türkiye’deki islamofobi kamusal alan tartışmaları etrafında şekillenmektedir. Özellikle Müslüman toplumlar için kamusal alanın sınırlarını; kadının görünürlüğü ve kadın bedeninin belirlemesi oldukça önemlidir (Göle, 2013: 19).

Bu bağlamda da kamusal alanda başörtüsü meselesi en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Kamusal alanın sınırlarının kesin şekilde belirlenemeyişi başörtüsü yasağının sınırları için keyfiyet oluşturmuş ve bu durum birçok mağduriyet doğurmuştur.

Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulması ve yeni devlet düzeni inşası sürecinden itibaren dine referans veren birçok davranış biçimi kabul görmemiş ve “gerici-modern olmayan-çağdışı” olarak nitelendirilmiştir. Bazı dönemlerde yükselişe geçen dini olanı istememe durumu bir noktadan sonra bireylerin mağduriyeti bağlamında islamofobik hale gelmiştir.

1980 ve 2000 yılları arasında bu tür bir durumun meydana geldiği düşünülmektedir. Bu sebeple 1980-2000 yılları bazı kırılma noktaları temel alınarak bölümlendirilmiştir.

Birinci bölümde islamofobi ve antiislamizm tanımlanmış; islamofobinin temel göstergeleri olan ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddet açıklanmıştır. Ayrıca konunun

anlaşılması için gerekli görülen “öteki” kavramına değinilmiş; islamofobinin devlet ve kurumlar tarafından yapılmasını ifade eden kurumsal islamofobi kavramı tanımlanmıştır.

İkinci bölümde 1980-1994 yılları arasında yaşananlar “islamofobi dönemi (ön yargı, dışlama)”; 1994-1997 yılları arasında yaşananlar “islamofobi dönemi (korku ve dışlama)” olarak sınıflandırılmış; islamofobi ve antiislamizm bağlamında açıklanmaya ve örneklendirilmeye çalışılmıştır. Ön yargı dönemi olarak sınıflandırılan dönemde kendini dindar olarak tanımlayan kişilerin görünür hale gelmesi ve bu kişilerin bilinmezliği sebebiyle karşı karşıya kaldıkları ön yargı durumu anlatılmakta ve örneklendirilmektedir. Korku ve dışlama döneminde ise artık bilinmezlik durumu ortadan kalkmaya başlamış ve artık dindar kişilere yönelik olarak bilinçli bir şekilde ötekileştirme meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönemde kasıtlı olarak oluşturulan korku atmosferi islamofobiden antiislamizme doğru evrilmiştir. Bu dönemde hem islamofobik hem de antiislamist eğilimler görmek mümkündür.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise 1997 sonrasında meydana gelen ayrımcılık ve şiddet eylemleri açısından ele alınmış; dönem içinde önemli görülen olaylar anlatılmıştır. Kırılma noktası olarak 28 Şubat 1997 post-modern darbesi görülmektedir. Bu dönem sonrası gerek Milli Güvenlik Kurulu Kararları, gerek kurumlar tarafından irticayla mücadele kapsamında alınan kararlar sonrası yaşanan mağduriyetler bu durum için gerekçe oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, Türkiye Cumhuriyetinde 1980-2000 yılları arasında İslam'ın nasıl tehdit unsuru olarak gösterilip bu korku unsurunun iktidarı düşürmeye kadar varan bir inşaa ediliş sürecinden geçtiğinin anlaşılmasıdır. Bu süreçte siyasilerin söylemleri, gazete haberleri, karikatürler ve sivil toplum örgütlerinin açıklamaları gerilimi tırmandırdığından, eylemlerin sonuçları dikkate alınarak bunların kimler tarafından ve ne amaçla yapıldığının anlaşılmasıdır. Bir başka deyişle islamofobiyi gerçekleştiren ve durumun antiislamizme doğru ilerlemesine neden olan kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve medya organlarının bunu hangi gerekçelerle yaptıklarının da anlaşılması bu çalışmanın amacıdır. Tezin temel soruları şunlardır:

İslamofobi nasıl inşa edilmektedir? Ön yargı, ayrımcılık, dışlama ve şiddet islamofobi bağlamında nasıl bir işlev görmektedir? İslamofobi kimler tarafından, hangi amaçla ve nasıl kullanılmaktadır? İslam'ın tehdit olarak görülmesi nasıl desteklenmiştir? İslamofobinin inşasında süreç nasıl işlemektedir? Bu süreç Türkiye'de 1980-2000 yılları arasında nasıl inşa edilmiştir?

Çalışmanın Önemi

1980-2000 yılları arasındaki dönemi kapsayan birçok araştırma yapılmıştır. Özellikle 28 Şubat dönemi ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların genel olarak gazetecik, siyaset bilimi, kamu yönetimi, tarih, ekonomi ve sosyoloji gibi alanlarda olduğu görülmüştür. 28 Şubat sürecinin işlendiği çalışmalar iki varsayım üzerinden ilerlemektedir. Birincisi ordunun irticayı önlemek amacıyla ve rejimi muhafaza etmek için müdahalede bulunduğunu bu sebeple meşru ve demokratik bir durum yaşandığını savunan görüş. İkincisi ise bu müdahalenin antidemokratik olduğunu ve post-modern darbe olduğunu savunan görüştür. Bu çalışmalarda yaşanan süreç anlatılmakla beraber bu sürecin sebepleri yeterince irdelenmemektedir.

Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada sürecin islamofobi ve antiislamizm kapsamında değerlendirilecek olması literatüre özgün bir katkı sağlayacaktır. Yalnızca Müslüman olmayan ülkelerde Müslüman azınlığa uygulandığı düşünülen islamofobi ve antiislamizmin nüfusun çoğunun kendini Müslüman olarak tanımladığı bir ülkede meydana geliyor oluşu dikkate değerdir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde ulaşılan veriler önceden belirlenen konulara göre sınıflandırılır, özetlenir, karşılaştırma yapıp neden-sonuç ilişkisi kurulur (Karagöz, 2017: 6029). Bu çalışmada da önce islamofobi ve antiislamizm açıklanmış, veriler bu konulara göre sınıflandırılıp incelenmiştir. Konuyla ilgili literatür taranarak kaynaklara ulaşılmıştır. Konuyla ilgili olduğu düşünülen makale, kitap ve tezlere ulaşılmıştır.

İkinci ve üçüncü bölümde geçmişe yönelik olarak medya taraması yapılmış; dönemin gazete haberleri, siyaset adamlarının ve askerlerin söylem ve açıklamaları, karikatürler

ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin söylemleri gibi edinilen kaynaklar islamofobi bağlamında analiz edilmiştir. Yine çalışmanın kapsamına giren tarihlerde çıkan kanunlar o dönemdeki mevcut uygulama ve kanunlarla karşılaştırılmış, yeni düzenlemelerin islamofobik nitelik taşıyıp taşımadığı incelenmiştir.

Çalışmada haberler, karikatürler ve veriler analiz edilirken islamofobinin temel belirleyicileri olan ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddet kavramları referans alınmış ve bu bağlamlarda açıklanıp dönemlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Temel Kavramlar

İslamofobi kavramı özellikle 11 Eylül sonrasında sıkça telaffuz edilen bir kavramdır. Üzerinde mutabık olunmuş bir kavram olmamasına ve net bir tanımı bulunmamasına rağmen genel kabul görmüş bazı tanımlamalar yol gösterici olması bakımından önemlidir. Bu bağlamda islamofobinin anlaşılabilirliği için “öteki” ve “antiislamizm” kavramlarına değinilmesine gerek görülmüştür.

1.1.1. İslamofobi

Etimolojik kökeni Yunan mitolojisindeki dehşet tanrısı “Phobos”dan gelen “phobos/korku” kelimesi belirli nesnelere, kişilere ya da belirli bir durumda ortaya çıkan korku halidir. Çoğu zaman yaşanan korku-fobinin bir dayanağı bulunmamakla birlikte korkuyu-fobiyi önlemek mümkün olmamaktadır. (Cevizci, 2000: 382). Birçok psikolojik rahatsızlık gibi fobilerin oluşmasında çeşitli etmenler etkili olmaktadır. Özellikle sosyal fobilerde toplumsal ve ekonomik faktörler temel belirleyici olmakla birlikte biyoloji ya da diğer çevresel etkenler fobiyi meydana getirmektedir. Çeşitli şekillerde oluşan bu fobilere sahip bireyler fobi-korku besledikleri nesneye yönelik olarak bir tiksinti duymakta bunun dışında farklı bir sosyal ve davranışsal bozukluk taşımazlar. Fobi geliştiren kişilerin klinik belirtileri olarak “şiddetli korku, fobi nesnesinden kaçma, korku nesnesinden uzaklaşınca rahatlama” gibi hisler örnek olarak gösterilebilir (Canatan, 2007: 82).

Fobi geliştiren birey dışlandığını ya da yargılandığını düşünebilir. Bununla birlikte yetersizlik hissedebilir ya da fobi duyduğu nesneyi görmemek adına yaşam alanını daraltmaya gidebilir. Çünkü anksiyeteye sahip birçok kişi yalnızken herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadır. Özellikle sosyal fobisi olan kişiler yaşam alanlarından yani “güvenli bölgelerinden” çıkıp yabancı-öteki olanlarla karşılaştıklarında fobileri nüksetmektedir. Bununla birlikte sosyal fobinin ya da yabancı olana karşı geliştirilen fobinin bireysellikten çıkıp kitlesel hale evrilmesi “yabancı-öteki” olarak görülen kesim için tehlikeli bir durum arz etmektedir (Yavuzcan, 2007: 310).

Fobi-fobia eklenen kelimeler, korku içermekle birlikte içinde kin ve nefret beslemeyi barındırmaktadır. Zenofobi (xenophobia) kavramı buna örnek olarak verilebilir. Yabancı düşmanlığı anlamında kullanılan bu kavram yabancı-ötekiye dönük olarak yapılan nefreti tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu duruma İslamofobi özelinde bakılacak olursa İslamofobinin, İslam'a ya da Müslümanlara yönelik kin tutma, nefret hissi besleme gibi olumsuz düşünceler içerdiği söylenebilir. Ayrıca Müslümanları düşman olarak görme ya da onlardan korkma, şüphelenme bu bağlamda açıklanabilir (Aktaş, 2014: 36).

İslamofobi kavramının “yabancı düşmanlığı” çağrıştıracak şekilde “Xenophobia-zenofobi” kavramı ile ilintili olarak geliştirildiği söylenebilir. Zenofobi de islamofobi gibi Yunanca “xenos/yabancı” ve “phobos/korku” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Aslında yabancı korkusu anlamına gelen bu kavram korku duyulan nesneye bir süre sonra düşmanlık beslendiğinden dolayı yabancı düşmanlığı anlamında kullanılmaya başlamıştır (Canatan, 2007: 26).

Müslümanlara ve İslam dinine yönelik şekilde ortaya çıkan ön yargı, fobi ve dışlamanın dışavurumu olan islamofobi, yabancı düşmanlığı anlamında kullanılan zenofobi ile yakından ilgilidir. Özellikle Müslümanlığın hakim kültür olmadığı, Müslümanların azınlık ve yabancı olduğu yerlerde zenofobi ve islamofobi birlikte ortaya çıkmaktadır. Örneğin Avrupa'da Araplara karşı fobi duyulması zenofobi iken aynı zamanda Araplar ile İslam kültürünün özdeşleştirilmesi ve bu bağlamda fobi duyulması islamofobidir (Yüksel, 2012: 110).

Zenofobi ve islamofobi gibi sosyal fobiler iki durumu içinde barındırmaktadır. Birinci durumda korku-fobi duyulan grup çeşitli sebeplerle farklı görülmektedir. Fiziksel görünüş, etnik, kültürel özellikler ya da dini inanışlarının farklı olması sebebiyle “hakim topluma” benzemeyen gruba-kişiye karşı duyulan antipati mevcuttur. İkinci durumda da “hakim topluma” ait olmayanların toplumu bozacağından endişe edilmekte toplum “saf” tutulmak istenmektedir. Sosyal fobiye sahip kişiler, kendilerini ait hissettikleri grup içinde herhangi bir rahatsızlık duymamaktadırlar. Sıkıntı diğer gruplarla karşı karşıya gelişte ortaya çıkmaktadır. Yabancı olarak görülen grup-kişi ile karşılaşıldığında özgüvensizlik duyulmaktadır (Yavuzcan, 2007: 325-326).

İslamofobi-islam korkusu da sosyal fobilere benzer şekilde bir seyir izlemektedir. İslamofobiye sahip bireyler Müslümanlarla karşılaştıklarında gergin hissetmekte uzaklaştıklarında ise rahatlamaktadırlar. Cami, ezan sesi, başörtülü-çarşafli-burkalı kimseler gibi kendi dinlerine ait olmayan belirleyiciler islamofobik kişilerin özgür ve konforlu alanlarına zarar vermekte ve kendilerini yetersiz, aşağılanmış ve hayal kırıklığına uğramış gibi hissetmelerine neden olmaktadır. Bunlar toplumsal “temas hipotezine” göre ön yargıların ortaya çıkmasının sebebidir. Ancak bu durum iletişim arttığında devam etmemekte ve rahatlama meydana gelmektedir (Yavuzcan, 2007: 325-326). Bütün bu durumlar fobi duyulan grup-kışiden bağımsız olarak gerçekleşmektedir.

Müslümanlara karşı geliştirilen islamofobide Müslümanların edilgen bir konumda olup fobinin meydana gelmesinde direkt olarak etkili olmadıkları ve bu sebeple de islamofobinin gerçekliğe dayanmadığı söylenebilir. Buradan hareketle gereksiz bir şekilde İslam’dan-Müslümanlardan çekinme ve korkma hissi islamofobi kavramını karşılamaktadır (Canatan, 2007: 83-84).

İslamofobi kelimesini ilk kez 1992 yılında oryantalist Etinne Dinet şimdiki kullanımı gibi kullanmıştır. Akademik literatür açısından bakıldığında ise Hollanda’da antropolog W.A.R. Şadid ve İslamolog P.S. Van Koningsveld’in yazdığı kitapta kullanıldığı görülmektedir (Erdenir, 2010: 28).

İslamofobi kavramı, son yıllarda fazlaca kullanılmaktadır. Ancak sosyal bilimler alanında, ortak bir tanım yapılamamıştır (EUMC, 2006: 60). İslamofobi kavramının dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlaması özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra olmuştur (Er ve Ataman, 2008:756).

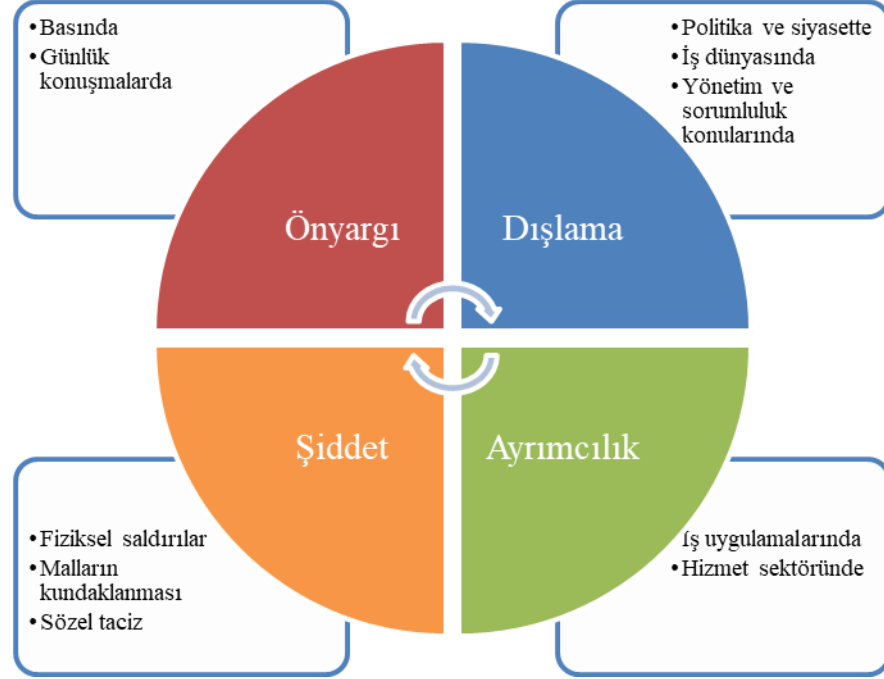
Üzerinde mutabık olunmuş mevcut bir tanım olmamasından dolayı İslamofobi kavramında belirsiz bir durum söz konusudur (Kirman, 2010: 25). İslamofobi kavramının tanınır hale gelmesi ve yaygın kullanılmaya başlaması, 1997 yılında “Runnymede Trust” adlı kuruluşun desteklediği, “İslamofobi Komisyonu”nun da yayınlamış olduğu “Islamophobia: A Challenge For Us All” raporuyla gerçekleşmiştir. İslamofobi raporda “Müslümanlara karşı duyulan temelsiz korku ile hoşnutsuzluğu içeren bakış açısı veya dünya görüşü” şeklinde açıklanmıştır.

İslamofobinin Müslümanlara karşı birçok olumsuz durum durum-davranışı içerdiği ve toplumsal olarak dışlama ve ayrımcılık ile sonuçlandığına dikkat çekilmiştir. Rapora göre İslamofobik tavırlar, tutumlar ve düşünceler aşağıdaki gibidir (Runnymede Thrust, 1997: 2):

- İslam blok şeklindedir. Gerçeklere tepkisiz ve yeniliklere kapalıdır.
- Diğer kültürlerden ayrı görülen İslam oldukça farklıdır. Onlarla herhangi bir ortak değere sahip değildir.
- İslam barbar, akıldışı, ilkel ve cinsiyetçi yapıda olan bir dindir. Bu sebeple batı kültüründen aşağıdadır.
- İslam, şiddete meyilli, saldırgan, tehdit olarak görülen, terörü olumlayan ve “medeniyetler çatışmasını” destekleyen bir dindir.
- İslam, siyasi ya da askeri avantaj için kullanılmakta, politik bir ideoloji olarak görülmektedir.
- Batıyla ilgili olarak Müslümanların yaptığı eleştiriler hiç dikkate alınmamaktadır.
- İslam’a yönelik düşmanlığın bazı sonuçları vardır. Müslümanlara karşı yapılan ayrımcı uygulamalar İslam düşmanlığı sebebiyle görmezden gelinmektedir. Ayrıca İslam düşmanlığı Müslümanları yaşadıkları toplumdan dışlamak için kullanılır.
- Müslüman/islam karşıtlığı ile islamofobi “doğal” olarak görülmektedir. Bu sebeple normal olarak kabul edilmektedir.

Yukarıdaki rapordan da anlaşılacağı üzere Avrupa ve Amerika gibi batı değerlerini benimsemiş ülkelerde islam; barbar, akıldışı, ilkel, cinsiyetçi şiddete meyilli, saldırgan, terörü destekçisi olarak görülmektedir. Bu sebeple Müslümanlara yönelik olarak yapılan ayrımcılık, dışlama, islamofobik eylemler normal olarak görülmekte ve bu uygulamaların meşru olduğu düşünülmektedir (Kirman, 2010: 24).

Şekil 1:
İslamofobinin göstergeleri

Kaynak: www.runnymedetrust.org, “Islamophobia A Challenge The Runnymede Trust Islamophobia”

Rapora göre İslamofobi “ön yargı” (prejudice), “ayrımcılık” (discrimination), “dışlama” (exclusion), “şiddeti” (violence) içeren tutum ve davranışlardır. Yukarıdaki kavramların İslamofobinin temel belirleyicileri olduğu söylenebilir. Rapordaki ilk kavram olan basında ve günlük konuşmalarda yer alan ön yargı tutumu, daha sonraki süreçte ayrımcılık ve dışlama davranışlarına kadar uzanabilmektedir. Ayrımcılık davranışı ise daha çok iş ve hizmet gibi sektörlerde ve eğitim, sağlık gibi alanlarda meydana gelmektedir. Dışlama davranışı özellikle iş hayatında, politikada, siyaset temsilinde ve idari alanlarda gerçekleşmektedir. Şiddet eylemi ise sadece fiziksel saldırı olarak gerçekleşmemektedir. Sözel taciz, psikolojik şiddet ya da bireyin doğrudan vücut bütünlüğünü bozmayan bazı eylemler de -örneğin bireye ait eşyalara verilen hasarlar- şiddet kapsamındadır.

“Forum Against Islamophobia and Racism” (FAIR) isimli kuruluş İslamofobiyi, “İslam’a/Müslümanlara yönelik korku, nefret veya düşmanlık” olarak

tanımlamaktadır. Irkçılığa karşı olarak kurulan bu kuruluşa göre İslamofobi, Müslümanların sosyal hayatını bütünüyle etkilemektedir ve İslamofobi bazı durumlarda daha açık bir şekilde görülmektedir. Bu durumlar şu şekilde gösterilebilir (<http://www.fairuk.org>):

- Müslümanlara yönelik saldırılar ve şiddet
- Camilere, İslam merkezlerine ve Müslüman mezarlıklarına yönelik saldırılar
- Eğitim, istihdam, barınma, mal ve hizmet alımında ayrımcılık yapmak
- Kamu kurumlarında Müslümanlar için saygı eksikliği

Yukarıdaki maddelerden hareketle FAIR'ın islamofobiyi, Runnymede Thrust'un tanımına benzer şekilde yaptığı anlaşılmaktadır. Uluslararası organizasyonlar kesin, herkesçe kabul edilen bir tanım belirlememekle birlikte islamofobiyi “tüm Müslümanlara veya Müslümanların çoğuna yönelik; yalnızca söylemsel olarak değil, iş yaşamında ya da hizmet alımındaki ayrımcılığa uğratma, şiddet, toplumsal hayattan, dışlama gibi yöntemlerle meydana gelen korku ve düşmanlık hissini içeren kavram” şeklinde tanımlamaktadır (Uzun, 2012: 14).

Uluslararası kuruluşlardan farklı olarak bazı düşünürler de islamofobiyi tanımlamışlardır. Örneğin Muhammad Iqbal'e göre İslamofobi, “bir dinsel hoşgörüsüzlük biçimi”dir. Ona göre islamofobinin oluşmasında uzun yıllar boyunca yaşanan savaşlar ve çatışma alanları etkili olmuştur. İslam'ın yayılışının hızlı olması tanınmayı önlemiş ve diğer dinler ve bu dinlere mensup kişiler İslam'ı tehdit olarak görmüşlerdir (Yüksel, 2012: 111).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle islamofobi; sosyo-kültürel alanda, yönetim ve siyaset alanlarında, kamusal alanda, iş dünyasında ve basın gibi alanlarda İslam'a ya da Müslümanlara karşı olarak meydana gelen ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddet tutum ve davranışlar için kullanılan dinsel hoşgörüsüzlüğün dışavurumunu ifade eden bir kavramdır.

1.1.1.1. Kurumsal İslamofobi

Kurumsal islamofobi kavramı, “kurumsal ırkçılık” kavramına benzer şekilde oluşturulmuştur. Kamu kurumlarında bir ırkın hizmet alımından diğer ırklarla eşit şekilde faydalanamamasına ya da bir ırkın özellikle kayırılmasına dayalı olarak kavramsallaşan kurumsal ırkçılık batı toplumlarında uzun yıllardır kullanılmaktadır. Kurumsal islamofobi ise 2004 yılında Runneymede Trust’un yayınladığı ikinci raporda kullanılmaktadır. “İslamofobi: Sorunlar, Meydan Okumalar ve Eylemler/Islamophobia: Issues, Challenges and Action” raporunda kurumsal islamofobinin sistematik olarak yapıldığı ve toplumun Müslüman-Müslüman olmayan olarak ayrıştırılıp bu gruplar arasında eşitsizlik yaratmakta olduğundan söz edilmiştir. Bu eşitsizliği meydana getiren ve kurumsal islamofobiyi oluşturanların mevcut yasalar, kalıplaşmış alışkanlıklar ve yönetim pratikleri olduğu ifade edilmiştir (Canatan, 2007: 35-36).

Kurumsal islamofobi durumunda islamofobinin belirleyicileri olan ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddet aynı şekilde mevcut olmakla birlikte bu tutum ve davranışları gerçekleştirenler arasında farklılık bulunmaktadır. İslamofobide birey bu eylemleri kendi başına gerçekleştirmektedir. Kurumsal islamofobi de ise bireyin değil devlet kurumlarının İslam’a-Müslümanlara karşı olumsuz tutum ve davranışlarından söz edilmektedir.

Devlet kurumları kurumsal islamofobiyi meydana getirirken bunu doğrudan İslam’a yönelik olanı yasaklama şeklinde yapabileceği gibi Müslümanların ihtiyaçlarını görmezden gelerek de yapabilmektedir. Buna örnek olarak başörtülü şekilde kamu kurumlarında çalışmanın yasaklanması ve yeterli sayıda Müslüman bulunması ve ibadethane talebinde bulunmasına rağmen gerekli ibadethane için yer tesis edilmemesi gösterilebilir. İlk durumda bir yasaklama mevcutken ikinci durumda ihtiyacın karşılanmamasına bağlı olarak meydana gelen bir mağduriyet söz konusudur.

Kurumsal islamofobi özellikle yargı alanında meydana gelmektedir. Müslümanlara Müslüman oldukları için yapılan saldırılar nefret suçları kapsamında değerlendirilmemektedir. Örneğin başörtülü kadının başörtüsünden dolayı hakarete uğraması ya da şiddet görmesi davası adi suç kapsamında incelenmektedir. Ancak

Yahudi bir bireyin dininin belirleyicisi olan kipa takması sebebiyle olumsuz bir durumla karşılaşması davası antisemitizm yani nefret suçları kapsamında incelenmektedir. Bu bağlamda islamofobinin bir nefret suçu olarak görülmemesi suç ve karşılığı olan cezanın adilane olmaması sonucunu doğurmaktadır.

Yine benzer şekilde Müslümanların kamu kurumlarında istihdam edilmemesi, Müslümanların kurdukları kuruluşların resmi olarak kabul edilmemesi gibi durumlarda da kurumsal islamofobi bulunmaktadır (Canatan, 2007: 35-36).

1.1.2. Antiislamizm

İslamofobi ve antiislamizm birbiri yerine kullanılmakla ve eş kavramlarmış gibi anlaşılma ile beraber iki kavram oldukça farklıdır. Psikoloji ile ilişkilendirilen “fobi”yi içermekte olan islamofobi bilinçsiz bir korkuyu açıklamaktadır. Antiislamizm ise Müslümanlara yönelik olarak gerçekleşen olumsuz eylemlerin maksadı belli bir şekilde ve bilinçli olarak yapılmasıdır (Canatan, 2007: 11). İslamofobi ve antiislamizm birbirleriyle etkileşim halindedir. İslamofobi evrildikçe antiislamizm ortaya çıkmakta; antiislamizmin mevcut olması islamofobiyi arttırmaktadır. İslamofobi İslam’dan-Müslümanlardan çekinme ve karşılaşmaktan korkma şeklinde meydana gelmektedir. Antiislamizmde ise durum oldukça farklı şekilde tezahür etmektedir. Psiko-patolojik bir durumu gösteren antiislamizm İslam düşmanlığını oluşturmaktadır (Hıdır, 2007: 83). Düşünürlerin ve siyaset adamlarının İslam’a yönelik açıklamaları dikkate alındığında antiislamizmin üç varsayıma dayandığı görülmektedir (Canatan ve Hıdır, 2007: 43-44):

Farklılık Tezi: İslam dininin batının dini olan Hristiyanlıktan farklı bir din olduğunu açıklayan bu teze göre batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar dinlerinden dolayı “farklı” olarak görülmektedir. Aynı şekilde bu farklılık anlayışı Müslümanların göç gibi sebeplerle batıya sonradan geldiği için yabancı olarak görülmesini anlatmak için de kullanılmaktadır. “Batı medeniyetinin temelleri” olan “Yunan, Roma, Aydınlanma” gibi değerlere yetişemeyen İslam batının dışında görülmektedir.

Eş değersizlik tezi: Bu teze göre İslam farklı olmamakla kalmayıp aynı zamanda batıdan sosyo-kültürel anlamda daha aşağıdadır. İslam geri bir kültür olarak

tanımlanmaktadır. Bu kültürde “demokrasi laik ve insan hakları” gibi “modern değerler” mevcut değildir.

Çatışma tezi: Çatışma tezine göre yukarıdaki tezler doğrultusunda şekillenmektedir. İslam dini geri ve aşağı bir dindir. Bu sebeple batıya entegre olması olanaksızdır. Müslümanların batılılaşması yani ileri ve üstün olmaları İslam dini ile mümkün değildir. Ancak Müslümanlar uyum sağlayabilirlerse batıda yaşayabilirler aksi durumda geri dönmeleri gerekmektedir.

Yukarıdaki tezlerden İslam’ın batıda istenmeyen din olduğu Müslümanların ise istenmeyen bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür argümanlar sunan çevrelerin bunları bilinçli bir şekilde ortaya attığı düşünüldüğünde islamofobi kavramının burada yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. İslamofobi durumunda toplum nezdinde meydana gelen gayri ihtiyari bir ön yargı ya da korkma hali mevcutken, antiislamizmde aydınların ya da toplumda ileri gelenlerin mesnetli bir İslam düşmanlığı söz konusudur. Bu bağlamda antiislamizm hem ideolojik hem de politiktir (Canatan, 2007: 58).

Antiislamizm ile islamofobi arasında nedensellik bağı tesis etmek istediğimizde antiislamizmin sebebi oluşturduğunu islamofobininse sonuç niteliği taşıdığını görmekteyiz. İslamofobinin sürekli şekilde yükselmesinin gerekçesi olarak kasıtlı şekilde yapılan antiislamizm faaliyetleri olduğu söylenebilir (Canatan, 2007: 59).

Bilinçli şekilde yürütülen antiislamizm faaliyetleri sebebiyle Müslümanlara karşı ön yargılar artmaktadır. Bu ön yargılar neticesinde oluşan hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığa “insan hakları” açısından yaklaşılması meydana gelebilecek olumsuz durumların önlenmesi açısından önemlidir. Çünkü uzun yıllardır var olan islamofobi yani Müslümanlara yönelik bilinç dışı ötekileştirme-ayrımcılık nefret suçuna evrilmiştir (Yüksel, 2011: 111). Bu noktadan sonra durumu islamofobi değil antiislamizm-islam düşmanlığı kavramı daha iyi karşılamaktadır.

İslamofobi ve antiislamizm din temelli ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddeti içeren kavramlar olmakla birlikte diğer nefret suçlarından ayrı düşünülemez. Bu kavramların Irkçılık ve Yahudi düşmanlığı (antisemitizm) kavramları ile birçok benzer yönü bulunmaktadır.

İrkçilik temel olarak bireylerin ırklarından dolayı kötü muamele görmesidir. Ancak kimi zaman bunda sadece etnik durum rol oynamamakta siyasi, ekonomik ve sosyal gerekçeler daha çok ön plana çıkabilmektedir. Örneğin göçmenlere karşı gerçekleşen ayrımcılık hem etnik köken hem de sosyokültürel sebeplerle olabilmektedir. Bu sebeple yabancı düşmanlığı ile ırkçılık birbirine oldukça yakın kavramlardır. Belirli bir kimliğe karşı oluşan o kimliği yabancı olarak görüp korku duyan ve güvensizlik yaşayan kimse o kimliğe karşı ırkçı davranmaktadır (TBMM Araştırma Raporu, 2014).

Antisemitizm de bu bağlamda bir ırkçılık türüdür. Antisemitizm, Yahudi düşmanlığı anlamında kullanılmaktadır. Anti-semitizm uluslararası hukukta suç olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Yahudi bireylere yönelik yapılan dışlama, ayrımcılık, şiddet gibi suçlar onların Yahudi olmalarından dolayı gerçekleşiyorsa nefret suçu kapsamında değerlendirilmektedir. Buna benzer şekilde antiislamizm ve islamofobi de bireylerin Müslüman oldukları için çeşitli ayrımcılığa uğramasını ifade eden kavramlardır. Bu sebeple Müslümanların da İslam düşmanlığının suç sayılması talebi bulunmaktadır. Ancak antisemitizm ile antiislamizmin kıyaslanması reddedilmektedir. Yahudi düşmanlığında hem ırka dayalı hem de dine dayalı bir düşmanlık durumu söz konusudur. Ancak antiislamizm de ırk temelli değil din temelli ayrımcılık meydana gelmektedir. İki kavram bu noktada birbirinden ayrılmaktadır. Ancak sadece din temelli de olsa Müslümanlara yönelik suçların nefret suçu kapsamına alınması caydırıcılık sağlayacağından önemlidir. Antiislamizmin nefret suçu olamamasına gerekçe olarak anti-semitizmin Avrupa’da tarihsel köklerinin bulunması ve İkinci Dünya Savaşında Yahudileri soykırıma uğraması ve bu sebeple suç sayılması gösterilmektedir (Canatan, 2017). Müslümanlar dinleri sebebiyle soykırım yaşamadıkları için antiislamizm nefret suç sayılmamaktadır.

1.2. İslamofobinin Temel Göstergeleri

Daha önce islamofobinin “ön yargı” (prejudice), “ayrımcılık” (discrimination), “dışlama” (exclusion), “şiddet” (violence) kavramlarını içerdiğinden bahsetmiştik. Bu kavramların açıklanması islamofobinin anlaşılması için gerekli görülmektedir.

1.2.1. Ön yargı

Ön yargı genel olarak hatalı ve esnek olmayan genellemelere dayanan bir antipati olarak tanımlanabilir. Bu durum bir gruba bir bütün olarak veya bir bireye yönelik olabilir. Çoğu araştırmacı, ön yargıyı olumsuz bir tutum (yani bir antipati) olarak tanımlamaktadır. Psikologlar, diğer davranışlarda olduğu gibi, ön yargıların da öznel olarak insanların çevresini düzenlediğini ve onları içindeki nesnelere ve insanlara yönlendirdiğini varsayımlardır (Dovidio ve diğerleri, 5-6). Ön yargının anlaşılabilmesi için tutum ve kalıp yargı gibi kavramların anlaşılması oldukça önemlidir.

1.2.1.1. Tutum

Tutum; kişinin belirli insanlar, nesnelere ya da durumlara karşı verdiği tepkiler olarak anlaşılabilir. Bu kişi belirli durumlara karşı belirli davranışlar göstermektedir (Demirel, 2001: 125). Yine tutum; öğrenme vasıtasıyla edinilmekte; bireyin davranışlarını yönlendirmekte ve karar alma gibi süreçlerde bireyin tarafsızlığını etkilemektedir (Ülgen, 1995: 97). Tutumları; kişinin kendine veya etrafındaki nesnelere, toplumsal olaylara yönelik deneyimler, bilgiler, duygular ve güdüler oluşturmaktadır. Bu tutumlar tepkileri olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir (İnceoğlu, 2010: 13). Kararların şekillenmesinde tutumun etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bireyin tutumları gözle görmemiz mümkün değildir. Ancak bireyin davranışları onun herhangi bir kişiye ya da nesneye tutumunun anlaşılabilmesi için yol gösterici olabilmektedir (Tavşancıl, 2002: 67)

Tutumlar, davranışları etkilemektedir. Tutum ve davranış ilişkisini belirleyen dört ana faktör bulunmaktadır. Bu faktörler; davranışlar, davranışların hedefleri, davranışlarının meydana geldiği çevre ve zamandır. Kağıtçıbaşı çevre etmeninin tutumu ortamla etkileşerek davranışlara dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Ancak baskın tutumlar ortamdan etkilenmeyip her durumda aynı davranışı meydana getirmektedir (Arkonaç, 1998: 183-184; Kağıtçıbaşı, 1999: 108-109).

Tutumun tanımı üzerine birçok farklı görüş bulunmaktadır. Berkowitz'e göre 30 farklı tutum mevcuttur. Berkowitz bunları belirlemiş 3 grup şeklinde ifade etmiştir (Berkowitz, 1980: 275):

- Genel olarak değerlendirme meydana getiren tutum, duygusal tepkileri oluşturmaktadır.
- Tutum, bireyin objeler veya konular karşısında gösterdiği isteklilik veya isteksizliktir.
- Tutum, bilişin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Birey, tutum sayesinde objeler veya konuları ne şekilde algılayacağını, hissedeceğini ve davranacağını ön görmüş olur.

1.2.1.2. Kalıp Yargı (Stereotip)

Ön yargı ve kalıpyargı (stereotipler) kavramları genellikle karıştırılmaktadır. Ön yargı ve kalıpyargı birbirinden farklıdır ancak birbirini tamamlamaktadırlar. Kalıpyargı, belli objelerle veya gruplarla ilişkili bilgi eksikliklerini tamamlamakta, bununla da karar verme eylemini kolay hale getirmektedir. Bireyin daha önceleri oluşturduğu bazı izlenimlerine yönelik, atıflar şeklinde zihninde oluşturduğu imgelerin karşılığı olan kalıpyargılar, gerçek dünyadakine benzer şekilde obje ve nesnelerin gerçek özelliğiymiş gibi bir durumu meydana getirmektedir (Göregenli, 2012: 23).

Kavramı ilk kez Lipmann (1922) kullanmıştır, Lipmann kalıpyargıları, sosyal sınıfları betimleyen “beyindeki resimler” olarak tanımlamıştır. Belli bir gruba karşı olumsuz duygular hissetmek bir ön yargıyı oluşturmaktadır. Ancak bu gruba yönelik duyguların gerekçeleri ve grubun üyeleri hakkındaki düşünceler kalıpyargı olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle kalıpyargıların grup üyeleri hakkında genelleşmiş inançları oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, kadınların matematikten anlamadığı, sarışınların aptal olduğu veya soğuk iklimlerde yaşayan insanların soğuk olduğu gibi söylemler kalıpyargı içeren ifadelerdir.

Kalıpyargılar kimi zaman açık bir şekilde görülmekle birlikte kimi zamanda üzeri örtülü olarak karşımıza çıkabilir. Açık ve kapalı yargılar olarak sınıflandırılan kalıpyargılar (stereotip) için bazı örneklendirilmelere gidilebilir. Buna göre kimi okullar veya okuldaki belirli dersler yalnızca belli bir cins için uygun görülmektedir. Mesela “ev ekonomisi dersine kız öğrenciler girer” ya da “iş ve teknik derslerine erkek öğrenciler girer” gibi. Bu durum açık kalıpyargıları göstermektedir. Kapalı

kalıpyargılarda durum daha farklıdır. Belirli davranışlar ya da özellikler belirli cinse özgüdür inancı hakimdir. Buna örnek olarak, kızların “güzellik, zariflik, uysallık” davranışlarının takdir edilmesi, “edilgen, duygularıyla hareket eden, nesnel davranamayan” gibi tanımlanması kapalı kalıpyargı olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde erkeklere “çalışkan ve başarılı” olarak görülmesi, “korkusuz, aktif, sert, hiç yanılmama, nesnellik” gibi özellikler atfetmek kapalı kalıpyargıdır (Külahçı, 1989: 148).

Kalıpyargılar birey-grup-eşya hakkındaki peşin hükümlerdir. Bu peşin hükümler herhangi bir tecrübeye veya bilgiye dayanmaksızın gerçekleştiği söylenebilir. Yalnızca olumsuz tutum için kullanılmayan kalıpyargılar kimi zaman bir grup-birey eşya için olumlu tutum geliştirmeye neden olabilir. Örneğin “Tüm Uzakdoğulular-Japonlar çalışkandır.” algısı olumlu kalıpyargıdır. Bu tür bir genelleme mantıksal olarak kuşkulu görünse bile birçok kişi tarafından su götürmez şekilde doğru kabul edilmektedir. Genellemeye dayanan kalıpyargılar duygu, ruh hali ve dürtüleri referans alan dürtülerdir. Bu dürtüler zihinde eleştirilmeksizin genelleştirilmekte ve kimi birey-grup-eşyaya mal edilmektedir. Olumsuz kalıpyargı beslenen birey-grup-eşya kimi niteliklerden yoksun gibi düşünülmektedir (Tezcan, 1974: 49).

Ön yargının Kaynağı

Ön yargılar genel olarak insanları, birey olarak var oldukları için değil bir gruba ait oldukları için oluşturulan tutum ve davranışlar bütünüdür. Olumsuz kanaatleri oluşturan ön yargıları değiştirmek genellikle oldukça zordur (Göregenli, 21). Toplum içinde hakim konumda olan bir grubun geliştirdiği ön yargılar, azınlık grubu kısıtlı bir hayat yaşamaya zorlamaktadır. Bu durumda kısıtlanan grubun toplumun alt tabakalarında bulunmasına neden olmakta ve hakim grupla olan iletişimini sınırlandırmaktadır. İletişimin sınırlılığı da ortak bir sosyal değer oluşumunu engellemekte; hakim grubun istemediği çeşitli davranış şekillerinin meydana gelmesine yol açmaktadır (Harlak; 2000: 10).

Alkan’a (1983: 134) göre ise ön yargı davranışını meydana getirenler toplumda aşağı tabaka olarak görülen kesimdir. Aşağı tabakada olanların eğitim seviyesinin düşük olması ön yargı davranışının oluşmasına neden olmaktadır.

Morgan'a göre (2000: 370) ön yargılar da tutumlar gibi öğrenme yoluyla edinilmektedir. Öğrenme bireylerin 1-Ön yargılı olan kişilerle ilişkileri ve 2- Ön yargılarının nesnelereyle olan yaşantıları yoluyla meydana gelmektedir. Ön yargılar genellikle anne ve babadan daha sonra diğer ön yargılı kişilerden öğrenilmektedir. Ön yargı sahibi ana ve babalar bilinçli veya bilinçsiz çocuklarını ön yargılı olacak biçimde yetiştirmektedirler. Bu nedenle ana babaların ön yargıları ile çocuklarının ön yargıları arasındaki ilişki oldukça yüksektir.

Ön yargılar sadece anne ve babadan değil; okul arkadaşlarından, öğretmenlerden ve basından da öğrenilmektedir. Ön yargılar bazen bir nesne ile olan yaşantılar sonucunda da ortaya çıkabilmektedir. Birey etnik bir gruba yaşadığı olumsuz bir durum sonrası o etnik gruba karşı ön yargılar geliştirebilmektedir. Ancak ön yargılar genellikle ön yargılı olan kişilerle ilişkiler sonucunda, nesnelereyle karşılaşmadan önce kazanılmaktadır. Bir kere kazanıldıktan sonrada ön yargıları besleyen kaynaklar tarafından beslenilip, giderek daha kuvvetli ve devamlı hale gelmektedir.

Sözlüklerde genellikle kısıtlı bilgiye veya hiçbir bilgi olmadan bir şeye veya bir kişiye yönelik geliştirilen düşünce, özgür ve mantıklı herhangi bir tartışmaya açık olmayan oldukça sabit ve değişmeye dirençli bir tutum olarak karşılık bulan ön yargı olumlu ya da olumsuz olabilmektedir (Arda, 2003: 473).

Latince *praejudicium* kelimesinden türeyen ön yargı kelimesinin anlamı yıllar içinde değişime uğramıştır. Bu değişim üç aşamadan oluşmaktadır:

- (1) *Praejudicium*, antik dönem insanları için geçmişteki örnek demektir ve eski kararlara ve deneyimlere dayanan yargı anlamında kullanılıyordu.
- (2) Terim sonra İngilizcede, olguları gözden geçirmeden acelece yapılan yargı anlamında kullanılmıştır.
- (3) Son olarak desteklenmemiş önceki yargıya eşlik eden olumluluğun ya da olumsuzluğun duygusal niteliği anlamını da kazanmıştır (Allport, 2016: 34).

Ön yargı, bir grubun üyelerinin başka gruba hakkındaki fikirleri ve ona takındığı tutuma atıfta bulunmaktadır. Ön yargılı bireyin fikirleri peşin hükümlüdür ve görüşleri genellikle delillere değil söylentilere dayanmaktadır. Bu bireyler kendilerini

özdeşleştirdikleri gruplara yönelik olumlu, diğer gruplara karşı olumsuz ön yargılar besleyebilir. Ön yargılar genellikle bir grubun sabit ve kalıplaşmış kalıp yargılar üzerine inşa edilmektedir (Giddens, 2013: 538).

Kalıpyargı ve duygulanım ön yargıyı oluşturan temel bileşenlerdendir. Kalıpyargı, bir gruba yönelik herhangi bir dayanağı bulunmayan bir düşünce ve fikirler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Duygulanım ise duygusal anlamda bunu desteklemektedir. Kalıpyargı, ön yargı ile ilişkilidir. Ayrıca belirli gruplara karşı toplum tarafından kabul görmüş inançları meydana getirmektedir. Kalıpyargı güçlü bir duygulanımla meydana geldiğinde tutum olarak ön yargı gerçekleşmektedir. Duygulanımlar genellikle olumsuz (antipatik) olmakla birlikte olumlu (sempatik) duygular içeren ön yargılar da vardır. Allport'a göre, ön yargı "hata içeren veya esneklikten uzak, genelleme içeren antipati"dir. Ön yargı psikolojisi zamanla değişmekle birlikte genel olarak eksik veya hatalı bir yargılama süreci sonucunda gerçekleşmiş, bir gruba ya da gruptaki herhangi bir bireye yönelik olarak, genellikle olumsuz bir tutum şeklinde tanımlanmaktadır (Paker, 2012: 42).

Ön yargı ile ilgili "psikodinamik teorileri" mevcuttur. Bu teoriler iki grupta açıklanabilir. İlk grupta ön yargı insanî durumlarda aranmaktadır. Engellenme ile karşı karşıya kalan bireyler kendilerine güçlerinin yetebileceği bir düşman bulmakta ve öfkelerini bu şekilde dışarıya yansıtmaktadır. "Günah keçisi/scapegoating" (ya da şamar oğlanı) olarak görülen gruba karşı ön yargı geliştirmektedir. Diğer grupta ise ön yargının karakteri zayıf ya da kişilik olarak gelişmemiş bireylerde ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Gürses, 2005: 147).

Günah keçisi yaratmak kolay hedef olarak görülen, ayırt edici özelliklere sahip ve nispeten güçsüz olan gruplara yöneltilir ve sıklıkla kişinin kendi arzularını ya da niteliklerini bilinç dışı bir biçimde başkalarına atfettiği yansıtmayı gerektirmektedir (Giddens, 2013: 539).

Ön yargı davranışı; günlük hayatta, insani ilişkilerde ortaya çıktığı gibi sosyo-politik devimlerde de ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılığa yol açan ön yargı olumsuz tutumlar bütünüdür. Ancak bununla birlikte ön yargıda olumsuz (antipatik) duygulanımlar

olabileceği gibi olumlu (sempatik) duygular eşliğinde seyreden ön yargılar da bulunmaktadır (Paker, 2011: 2).

Pettigrew (1998), gizil ve görünür ön yargı ayrımı yapmıştır. Görünür ön yargı, gizil ön yargıya göre çok daha açık, saklamaya gerek duyulmayan, kontrolsüz ve direk ön yargı türüdür ve bunun dışı vurumu çok daha kolay ve anlaşılırdır. Gizil ön yargı ise sessiz ve gizlemiş ön yargıyı ifade etmektedir. Kolayca anlaşılabilir, bakıldığında bazen hoşgörülü bir davranış da göze çarpabilir, ancak bireyler açık etmek istemedikleri gizil ön yargılara sahiptir. Pettigrew'e göre (1998); özellikle yabancıların yaygın olarak bulunduğu Avrupa gibi toplumlarda, yabancılara karşı ön yargının politik olarak uygun olmadığı ve dile getirilmesinin hoş görülmediği demokratik kurumlarda da ön yargı vardır. Ancak ön yargılar ve ayrımcılık şekil değişmiştir. Görünür ön yargı, kendini özellikle Almanya'da Türklere, Fransa'da Kuzey Afrikalılara vb. karşı göstermektedir. Ancak Hollanda gibi bazı ülkelerde gizil ön yargı toplum tarafından daha fazla vuku bulmakta ve ön yargı yine şekil değiştirmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, görünür ön yargıya sahip bireyler, ön yargılarını açık olarak kabullenmemekte, ancak ülkelerinde yaşanan azınlık gruplarını, gelenekleri olumsuz olarak gördükleri, bir türlü hoşgörü geliştiremedikleri "tuhaf insanlar" şeklinde tanımlamaktadırlar. Gizli ön yargılara sahip bireylerse ayrımcılık ve ön yargı hakkında sorular sorulduğunda çok dikkatli cevaplar vermekte ve ön yargılarını gizleyip açık vermemek için çabalamaktadırlar (Kağıtçıbaşı, 1999: 126).

Ön yargılar ve kalıp düşünceler ayrımcılık olarak sonuçlanmaktadır. Ayrımcılık, temelde bireyin ön yargı beslediği kişiye veya gruba yönelik gerçekleştirdiği olumsuz davranışlar bütünüdür. Allport'a göre ayrımcı davranışlar şöyledir:

Karşı Olmayı Açıklamak: Ön yargılı bireyler kendilerine benzer şekilde ön yargı besleyen bireylerle bağlantı kurarak kendi aralarında ön yargı besledikleri grupla ilgili olumsuz izlenim, duygu ve düşüncelerini paylaşırlar.

Uzak Durma Davranışı Geliştirmek: Ön yargının arttığı durumlarda kişi, ön yargı beslediği kişi ve gruplarla bir arada olmaktan kaçınmakta ve kendisi gibi ön yargı sahibi bireylerle yakınlaşmaktadır.

Ayrımcılık Yapmak: Kişi ön yargı beslediği birey ya da grupların temel hak ve hizmetlerden yararlanmasına karşıdır. Bunlar çalışma hayatı, barınma, eğitim, sağlık vb. hizmetler; sosyo-politik haklar gibi haklardır.

Fiziksel Saldırı Gerçekleştirmek: Ön yargı sahiplerinin bireye ya da gruba karşı şiddet içerikli davranışlar ve saldırılar yapması bu türü örneklendirmektedir.

Yok Etme: Linç etme gibi olaylar bu bağlamda değerlendirilebilir. (Allport, 1954: 125).

1.2.2. Ayrımcılık

Ayrımcılık davranışı ön yargıdan beslenmektedir. Belirli bir grup ya da grupta bulunan kişilere yönelik geliştirilen olumsuz davranış veya tutumlar ayrımcılığı meydana getirmektedir. Ayrımcılık içeren davranışların sosyal hayattaki diğer olumsuz davranışlardan ayrılması gerekmektedir. Çünkü ayrımcılık davranışının yöneltildiği bireyler kişisel özelliklerinden dolayı değil dahil oldukları grupların özellikleri sebebiyle olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar (Göregenli, 2012: 21).

Bu bağlamda ayrımcılığa uğrayanların genel olarak üyesi oldukları gruplar dolayısıyla çeşitli kaynaklara eşit şekilde ulaşamadıkları ifade edilebilir (Arda, 2003: 58).

Ayrımcılık; kavram olarak ise ayırt etmekten gelmektedir. Ayrımcılık; bireylerin çeşitli alanlarda karşılaştığı olumsuz durumlardır. Bu ayrımcılığın sebebi kimi zaman bireyin cinsiyeti, dili, din olabileceği gibi kimi zaman da ırkı veya etnik kökeni olabilir (Demir ve Acar, 2002: 54). Birbiriyle ilişkili olarak gitse de ayrımcılık ön yargıdan farklı olarak değerlendirilmelidir. Başkalarına karşı ön yargılı olan kişilerin onlara karşı ayrımcı uygulamalar içine girmemeleri söz konusu olabilmekte aksine insanlar ayrımcı bir biçimde ayrımcılık yaptıkları kimselere ön yargı beslememekte olabilirler (Arda, 2003: 58).

Ayrımcılık kimi zaman tek temelli olmamaktadır. Ayrımcı muameleye maruz kalan birey farklı alanlarda ayrımcılığa uğrayabileceği gibi bir olayda birden çok ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilmektedir. Buna örnek olarak bireyin siyahi olması sebebiyle istihdam edilmemesi gösterilebilir. Bu kişi aynı zamanda kadın ise ve bundan dolayı da bir ayrımcılık yaşıyorsa bu durumda “çoklu ayrımcılık” tan söz

edilebilir. “Kesişen ayrımcılık” şeklinde de kullanılan bu ayrımcılık türü oldukça sık yaşanmaktadır (Gül ve Karan, 2011: 23).

Ayrımcılık kavramı için çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Ancak “doğrudan ayrımcılık” ve “dolaylı ayrımcılık” olarak yapılan sınıflandırma genel kabul görmektedir.

1.2.2.1.Doğrudan Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılıkta birey ya da grup, ayrımcılığın yasak olduğu bireyin dili, etnik kökeni, cinsel yönelimi gibi sebepler doğrultusunda ayrımcılığa uğramaktadır. Bireyin ayrımcılığa uğramasından kastedilen toplumda farklılık göstermeyen bireylerle eşit muamele görmemesi, dışlanması, olumsuz durumlara sebep olabilecek herhangi bir davranışa muhatap olmasıdır (Gül ve Karan, 2011: 14).

Doğrudan ayrımcılık durumunda ayrımcılığa uğrayan genellikle gerçek kişilerdir. Ancak kimi zaman tüzel kişiler veya topluluklar da ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Örneğin çeşitli dernekler veya sendikalar, üyelerinin belirli bir dine, cemaate ya da etnik gruba mensup olması sebebiyle hak ve özgürlüklerden, diğer dernek ve sendikalar gibi yararlanmamakta ya da çeşitli zorluklar yaşamaktadır (Korkut, 2009: 48).

Doğrudan ayrımcılık çeşitli şekillerde meydana gelebilmektedir. Kimi zaman özellikle yapılan hukuki düzenleme ayrımcılık doğurabileceği gibi kimi zaman da ayrımcı olarak görülmeyen bir düzenleme ayrımcılık meydana getirebilmektedir. Yine bazı ayrımcılık durumlarında birey dahil olduğu gruptan dolayı değil, yakın olduğu kişinin ait olduğu grup yüzünden ayrımcı muamele görmektedir. Buna “dolayısıyla ayrımcılık” denmektedir. Örneğin Hristiyan dinine mensup bireyin İslam dinine mensup bireyle evli olması ve bu durumun bilinmesi sebebiyle olumsuz durumlarla karşılaşması dolayısıyla ayrımcılık kapsamında değerlendirilebilir. Dini temelde bir ayrımcılık içeren bu durum dolaylı şekilde bireyin hayatını olumsuz etkilemektedir (Karan, 2011: 7).

1.2.2.2.Dolaylı Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılıkta herkese eşit muamele edildiğinde bir ayrımcılık olmayacağı düşünülmektedir ancak dolaylı ayrımcılık incelendiğinde bu önermenin her zaman doğru olmayacağı anlaşılmaktadır.

Dolaylı ayrımcılıkta görünüşte herhangi bir olumsuz ya da farklı muamele söz konusu değildir. Bu ayrımcılık durumunda herkes için aynı gibi görünen hukuki düzenlemeler, çeşitli tedbirler ya da uygulamalar toplumda bir kesimi olumsuz etkiliyorsa dolaylı ayrımcılıktan söz edilmektedir. Herkes için aynı şekilde geçerli ve görünüşte tarafsız olan ancak bazı kişiler ve gruplar üzerinde diğerleri üzerinde yarattığından farklı veya diğer gruplar üzerinde yarattığından daha fazla olumsuz etkiler yaratan yasal düzenleme, uygulama ve tedbirler söz konusudur. Doğrudan ayrımcılık düşüncesinde kişilere karşı yapılan muamele aynı olduğu sürece ortada bir eşitsizlik veya ayrımcılık olmayacağı düşünülmektedir. Ancak eşit muamele yoluyla ayrımcılık yapılması da bir ayrımcılık türüdür ve dolaylı ayrımcılık olarak adlandırılmaktadır (Gül ve Karan, 2011: 15).

Doğrudan ayrımcılıkta gerçekleştirilen farklı muameleler dolaylı ayrımcılıkta yapılmamakta ancak bu görünürdeki eşitlik durumu kimi zaman bazı olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin Müslüman öğrencilerin de bulunduğu bir üniversitenin öğrenci yemekhanesinde yemek olarak sadece domuz etinden yapılan yiyeceklerin bulunması dolaylı ayrımcılığa örnektir. Görünürde yemekhanede bütün öğrenciler için aynı yemek çıkmaktadır. Yani bir eşitlik durumu söz konusudur. Ancak Müslüman öğrencilerin bu yemeği yiyemedikleri için mevcut hizmetten faydalanması engellenmektedir.

Dolaylı ayrımcılıktan bahsedebilmek için uygulama üç unsuru barındırmalıdır. İlk olarak tarafsız gibi görünen bir kanun, işlem, tedbir veya uygulamanın yürürlükte olmasıdır. İkincisi mevcut kanun, işlem, tedbir veya uygulamalar; çeşitli olumsuz durumlara sebep olmalıdır. Son olarak kanun, işlem, tedbir veya uygulamanın nedenine bakılmalıdır (Gül ve Karan, 2011: 15).

1.2.3. Dışlama

Sosyal dışlanma fikrinin, yoksulluk ve yoksunluk hakkındaki literatürde yer alan nosyonlarla kavramsal bağları olduğu ve terminolojinin spesifik geçmişinden çok daha eski olan öncüllere sahip olduğu bilinciyle başlamakta fayda vardır. Dışlama kavramına bakıldığında bezdiri, mobbing ve yıldırkaçır gibi kelimelerle aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. İş yerinde, okulda, sosyal hayatta topluluğun içindeki belli kişilere yönelik, yıldırı, huzursuz etme ve rahatsız etmeyi ifade eden dışlamayla karşılaşan bireyler psikolojik olarak oldukça yıpranmaktadır. Dışlamaya maruz kalan bireyler toplumsal bütünleşme yaşayamamakta toplumdan tecrit edilmektedir. Sosyal dışlanmada yoksulluk-yoksunluk mevcuttur. Ancak bu yoksulluk-yoksunluk süreci ve durumu kişiden kişiye, topluluktan topluğa farklılaşabilmektedir. Bazen topluluğun içinde bile farklılaşma görülebilmektedir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak Avrupa’da yapılan bir araştırmada Müslümanların istihdam olanaklarına ulaşmada çeşitli ayrımcılıklar yaşadıkları ve iş hayatından dışlandıkları gözlenmiştir. Ancak dışlamanın en yoğun olduğu kesim Müslüman kadınlardır. Hatta kadınlar arasında başörtüsü tercih edenler ve siyahi olanlar en dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Bu örnekte de görüldüğü gibi dışlama davranışını bir topluluk içinde oldukça farklılaşabilmektedir (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 309).

Bezdiri/yıldır kaçır ya da daha genel kullanımıyla dışlama davranışında kişi ya da gruba yönelik aleni veya gizli olarak yapılan şiddetin süreklilik göstermesi önemlidir. Aynı zamanda dışlamada kişinin onurlu yaşam hakkını ihlal edilip gündelik yaşantısının düzeni bozulmaktadır. Dışlama eylemi bir kişi tarafından yapılabileceği gibi kamu ya da özel kurum ve kuruluşlarca da yapılabilmektedir. Dışlama; politika ve siyasette, iş dünyasında, yönetim ve sorumluluk konuları gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır (Sert ve Akkoyunlu Wigley, 2015: 9).

Bireye ya da bireyin kimliğine yönelik saldırı, duyguların sömürülmesi, itibarsızlaştırma ya da kişinin değersiz hissetmesine neden olan dışlama “tecrit” durumunu ortaya çıkarmaktadır. Tecrit etme yani izolasyon ise bireyin diğer bireylerle geliştirdiği ilişkileri kısıtlayarak, kişiyi diğer kişilerden fiziksel anlamda ayrı tutmak, yalnızlaştırmak ve kendisini öteki olarak görmesi için yapılmaktadır. Çalışma koşullarının kötüleştirilmesi ve suiistimaliyle meydana gelen dışlama şeklinde ise

dışlanan bireyler kendilerini yaparken olumsuz durumlarla karşılaşmaktadırlar. Bu durumlar çalışanın iş sağlığına ve güvenliğine yeterince önem verilmemesi, çalışma şartlarının ağır olması ve bunların işveren tarafından dikkate alınmamasıdır. (Sert ve Akkoyunlu Wigley, 2015: 13).

Dışlanmanın birçok türü olmakla birlikte en yaygın dışlanma türleri ekonomik alandan dışlanma ve toplumsal alandan dışlanmadır.

1.2.3.1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Ekonomik alandan dışlanma, işgücü piyasasından dışlanma ve istihdamdan dışlanma gibi iş olanaklarından mahrum olma durumunu ifade etmektedir. Ekonomik alandan dışlanan birey geçim sıkıntıları yaşamakta ve bu durum daha sonra toplumsal alandan dışlanmayı da beraberinde getirmektedir (Beal ve Piron, 2005: 8). İşsizlik ve ekonomik dışlanma arasında ilişki oldukça önemli olmakla birlikte yalnızca iş sahibi olmak ekonomik alandan dışlanmamak için yeterli değildir. Ağır çalışma şartları, düşük ücret ve sosyal güvencesiz iş gibi faktörler de ekonomik olarak dışlanmayı beraberinde getirebilir. Ekonomik dışlanmanın önlenmesi sosyal güvenceli, yeterli ücretli iş veya mal varlığının mevcut olmasıyla mümkün olmaktadır (Çakır, 2002: 4).

Birçok dışlama türü olmakla birlikte kişinin iş yaşamında karşı karşıya kaldığı olumsuz tutum ve davranışlar, izole edilme ve kişi hakkında gerçeği yansıtmayan bilgilerin yayılması ve çalışma koşullarının kötüleştirilmesi gibi tutum ve davranış türleri diğerlerine göre daha belirgin, dışarıdan gözlenebilir ve genelleşmiştir (Sert ve Akkoyunlu Wigley, 2015: 11). En yaygın dışlama türlerinden ekonomik alandan dışlama, toplumsal alandan dışlamayı da tetiklediği için ayrıca dikkate değerdir.

1.2.3.2. Toplumsal Alandan Dışlanma

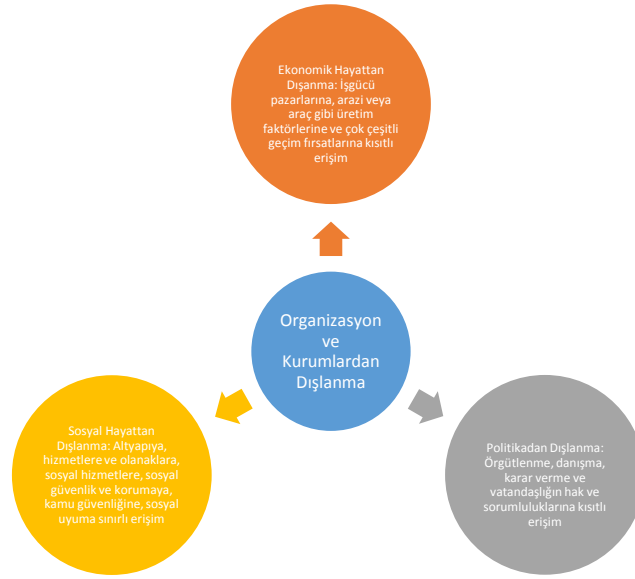
Kültürel ve sosyal hayattan dışlanma ve politik alandan dışlanma olarak ayrılacak olan toplumsal alandan dışlanma daha çok psiko-sosyal bir durumu ifade etmektedir. Kültürel ve sosyal hayattan dışlanmada toplumdan görece farkı olma (inanç, değerler, giyim kuşam, etnik farklılık, cinsel yönelim vb) dolayısıyla dışlanma durumu mevcuttur. Bu tür farklılıklarından dolayı toplum tarafından ötekileştirilen bireyler sosyal entegrasyonda çeşitli zorluklar yaşamakta ve toplumsal anlamda dışlanma

meydana gelmektedir. Sosyal hayattan dışlanan bireyler çeşitli hizmet ve olanaklara ulaşamamaktadırlar.

Politik alandan dışlanma durumunda ise yine yukarıdakine benzer sebeplerden dolayı bireyin siyasal katılımının engellenmesi, vatandaşlık haklarını ödevlerini gerçekleştirme noktasında kısıtlı olanaklara sahip olması gibi yoksunluklar mevcut olmaktadır.

Şekil 2:

Dışlama Türleri

Kaynak: (Beall ve Piron, 2005: 9).

1.2.3.3. Dışlamanın Sonuçları

Dışlama sonucu birey psikolojik bir çöküşe girmekte ve birçok olumsuz etkiye maruz kalmaktadır. Mağdurların; uykuları bozulmakta, odaklanma sorunları yaşamakta, sürekli yorgunluk, depresyon, madde bağımlılığı, çeşitli psikolojik rahatsızlıklar, kalpte rahatsızlıklar ve intihara meyil gibi birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Uzun süreli dışlamadan sonra mağdurlar travma sonrası stres bozukluğu sendromuyla karşı karşıya kalabilmektedirler. (Sert ve Akkoyunlu Wigley, 2015: 13). Dışlanmaya maruz kalan bireylerde genel olarak psikolojik problemler, ilişkisel problemler, kimlik kaybı, kültürel ilişkilerin kaybı, iş ilişkilerinde entegrasyon

bozukluğu, zihinsel depresyon problemleri, amaç kaybı, aile bağlarının kopması ve sosyal ilişkilerde sorunlar yaşanmaktadır (Peace, 2001: 25).

Dışlamanın toplumsal boyutu da yadsınamaz. Öncelikle mağdur birey kendini yaşadığı toplumun inanç, değer ve kültüründen ayırmaya başlar. Bireyin kendisini soyutlamasının birçok nedeni bulunabilir. Bireyin inanç ve kültürü ile toplumun inanç ve kültürünün farklı olması dolayısıyla birey dışlanmış olabilir. Modernleşme süreçlerinde geleneksel toplumlarda bu tür çatışmalar mümkündür. Ya da toplumun kurumsallaşmış yapılarının tercih ettiği politikalar bireyi dışlamış, marjinalleştirmiş de olabilir. Böyle bir durum bireyin kendisini toplum dışına itilmiş olarak görmesi sonucunu doğurabilir. Ayrıca dışlama sonrası işini kaybetmesi, sevdiklerini kaybetmesi gibi bireyin yaşadığı travmalar, bireyi toplumda yalnızlığa itebilir. Soyutlamanın bir diğer önemli nedeni de toplumdaki siyasi kültür ve rekabet birbirini dışlayıcı ötekileştirici bir dille yapılması nedeniyle bu kültür içinde bireyler arası diyalog kurma imkânının azalması ve ayrışmanın kolaylaşmasıdır (Demir, 2017: 13).

1.2.4. Şiddet

Şiddet; sözlükte bir hareketin derecesi, sertlik, bir hareketten doğan güç, karşıt görüşte olanlara yönelik gerçekleşen kaba kuvvet anlamlarında kullanılmaktadır. Şiddet olayı ise çevreyi sindirmek için yaratılan olay veya girişilen hareket olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 2223).

Başka bir tanıma göre, “Saldırganlık, hakim olmak, yenmek, yönetmek amacı ile güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem: bir işi bozma engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici (yıkıcı, yok edici) amaç taşıyan bir davranış” olarak tanımlanmaktadır (Erten, Ardalı,1996: 143).

Birçok tanımı olmakla beraber şiddetin bazı ortak öğeleri vardır. Bunlar genel olarak: Kişinin vücut bütünlüğüne zarar vermek, canını yakmak, yaralamak, öldürmek, malına kastetmek gibi fiili eylemler olabileceği gibi tehdit ve şantaj gibi psikolojik tahribat yapan eylemleri de kapsamaktadır. zarar verme gayesiyle herhangi bir baskıda bulunmak yasaya ve ahlaka aykırı şekilde fiziken yok etme, güç kullanma, toplum nezdinde normal sayılanın üzerinde bir zorlama da şiddet eylemini oluşturmaktadır (Özerkmen, 2012: 3).

Şiddet kelimesinin etimolojisine bakıldığında Türkçeye Arapçadan girdiği görülmektedir. Türkçeye anlam kaybı ya da kayması olmadan doğrudan giren şiddetin; sert olma durumu, sert davranma şekli, kaba güç anlamlarında kullanıldığı gözlemlenmektedir. Fransızcadaki şiddet (violence) kavramına bakıldığında ise bireye güç veya baskı uygulayarak; arzu edilen şeylerin yapılması ve yaptırılması olarak tanımlandığı görülmektedir. Şiddet eylemlerini ise, zor kullanma, saldırma, kaba güç kullanımı, bedensel ya da psikolojik olarak tahribat, işkence etme, vurma ve yaralama oluşturmaktadır (Özerkmen, 2012: 5).

Şiddet dar ve geniş anlamda tanımlanmaktadır. Fiziki anlamda bireyin vücut bütünlüğünün dışsal sebeplerle tahrip edilmesi ve bireyin malı, canı, sağlığı, özgürlüğü ne tehdit oluşturan müdahaleler dar anlamdaki şiddeti tanımlamaktadır. Bu davranışlar yaralama, tecavüz, yağma etme, adam kaçırmaya gibi kişinin bir diğer kişiye yönelttiği eylemler olabileceği gibi kişinin kendisini yaptığı eylemler de şiddeti oluşturmaktadır. Buna örnek olarak bireyin intihar girişiminde bulunması gösterilebilir (Ünsal, 1996: 32).

Şiddetin geniş anlamda tanımlanması ise birey üzerindeki etkilerle ilgilidir. Fiziki ve ruhsal etkilerin tam anlamıyla ölçülememesi sebebiyle açık şekilde anlaşılamayan baskılar geniş anlamda şiddeti oluşturmaktadır. Dolaylı olarak gerçekleşen ve somut şekilde anlaşılamayan şiddetin kapsamına ekonomik şiddet, medyanın uyguladığı şiddet, işsizlik, trafik terörü, iklim ve doğal çevre tahribatı, çarpık kentleşme girmektedir (Ünsal, 1996: 35 ve Erten ve Ardalı, 1996: 143).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından kullanılan tanım bir kişiye, bir gruba veya bir topluluğa karşı, tehdit altında veya isteğe bağlı olarak yaralanma, ölüm, psikolojik zarar gibi sonuçlanacak kasıtlı fiziksel veya psikolojik güç kullanımı, gelişmeye engel olma veya yoksun bırakmadır. Fiziksel güç kullanımı şiddet içeren eylemin doğasını genişletir; ayrıca, tehdit ve korkutmaya içeren bir güç ilişkisinden kaynaklanan eylemler için geleneksel şiddet anlayışını çeşitlendirir. Gücün kullanımı ayrıca, daha belirgin şiddet eylemlerine ek olarak ihmal veya ihmal eylemlerini de içerir. Bu nedenle şiddetin, fiziksel güç veya gücün kullanılmasının ihmali ve her türlü fiziksel, cinsel ve psikolojik istismarın yanı sıra intihar ve diğer kötü niyetli davranışları içerdiği anlaşılmalıdır. Şiddet; psikolojik zarar, yoksunluk ve kötü gelişim dahil olmak

üzere çok çeşitli sonuçları kapsamaktadır. Durumun mutlaka yaralanma veya ölümlerle sonuçlanması gerekmemektedir. Örneğin kadınlara, çocuklara ve yaşlılara yönelik şiddet biçimlerinin çoğu, mutlaka yaralanma, sakatlanma veya ölüme yol açmayan fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. Sonuçların yalnızca yaralanma veya ölüm olarak tanımlanması, şiddetin bireyler, topluluklar ve toplum üzerindeki tam etkisinin anlaşılmasını sınırlar (WHO, 2002: 5).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılmaktadır ki bireyin kendisine veya malına her türlü fiziksel eylem; ya da bireye ruhsal olarak zarar verme şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bireyin çeşitli imkânlarla (eğitim, sağlık, siyasal olarak temsil etme ve edilme, meslek edinme, hizmet alma vb.) ulaşmasının engellenmesi de yoksun bırakma bağlamında şiddet içermektedir. Örneğin kişi hastalandığında tedavi edilmesinin engellenmesi ve sağlık olanaklarından mahrum bırakılması yoksunluk içeren şiddet eylemidir (Kocacık, 2000: 2).

Şiddet tüm toplumlarda görülebilir. Bununla birlikte şiddetin biçimi zamana ve topluma göre değişebilmektedir. Bazı şiddet türleri topluluklara göre farklılık arz edebilmektedir. Şiddetin bu bağlamda çok boyutlu toplumsal bir olgu olduğu söylenebilir (Yazıcı, 2013:1).

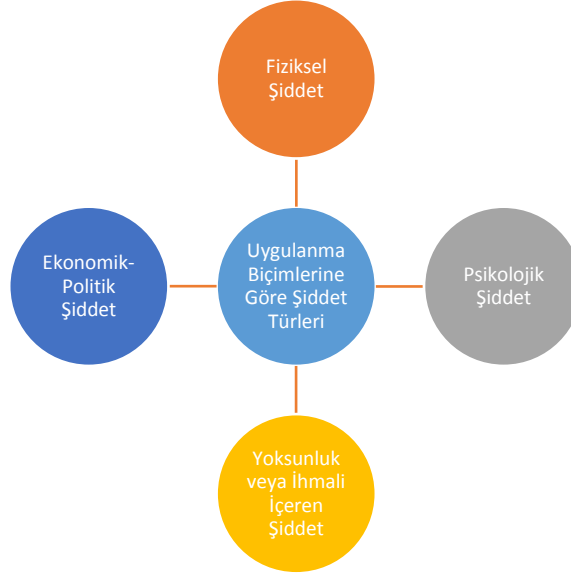
Şiddet eylemi ve saldırganlık gibi davranış biçimleri toplum tarafından öğretilmektedir. Son yıllarda iletişim olanaklarının artması da şiddetin kapsamını genişletmiştir. İletişim araçlarının kolay ulaşılabilir olması şiddetin uygulanabilirliğini de kolaylaştırmıştır (Aziz, 1994: 502).

Şiddet toplumsal olarak olumlanıyorsa meşru olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda şiddetin sunumu ve ne şekilde algılandığı da ayrıca önemlidir. Özellikle şiddetin bir yaşam şekli gibi görüldüğü yerlerde sorunların çözümünde başvurulan bir araç niteliği taşıyabilir (Ergil, 2001: 40).

Bu tür bir araçsallaştırma özellikle çok gelişmemiş, kültürel dejenerasyon geçiren, kuralların oluşturulması ve uygulanması noktasında sorun yaşayan bazı ülkeler için oldukça normaldir. Uyumsuzluk yaşayan ve değerlerinden yabancılaştıran toplum boşluğa düşmekte ve özellikle toplumsal olarak aşağı tabakadaki gruplar veya alt gelir grubunu oluşturan bireyler şiddete meyilli hale gelmektedir (Ergil, 2001: 41).

Şiddetin birçok tipi olmakla birlikte fiziksel şiddet, ekonomik şiddet, psikolojik şiddet, yoksunluk veya ihmali içeren şiddet tipleri bir sınıflandırılmaya gidilecek olursa daha yaygın olarak görülmektedir.

Şekil 3:
Uygulanma Biçimlerine Göre Şiddet Türleri

Kaynak: (Krug vd, 2002:5).

1.2.4.1. Fiziksel Şiddet

En sık rastlanan şiddet türü olan fiziksel şiddet genel olarak bireyin başka biri tarafından fiziksel zora dayanan bir duruma maruz bırakılması olarak ifade edilebilir. Örneğin vurma, tekme atma, yaralama gibi vücut bütünlüğüne zarar verici tüm eylemler fiziksel şiddet olarak görülebilir. Fiziksel şiddetin en ilerisi bireyin yaşam hakkının elinden alınmasına neden olan cinayet eylemleridir (Akkaş ve Uyanık, 2016).

Fiziksel şiddet basit yaralama, darp, dayak atma ile başlayıp ölümle sonuçlanan eylemlere kadar ulaşan geniş bir alanı ifade etmektedir. Yine cinsel şiddet de fiziksel şiddetin bir alt türüdür. Bireyin iradesi dışında onu cinsel ilişkiye zorlamak, sözselsel ya da fiziksel olarak taciz etmek, fuhuşa zorlamak gibi eylemler cinsel şiddete örnek olarak gösterilebilir (Peltekoğlu ve Tozlu, 2017).

1.2.4.2. Ekonomik-Politik Şiddet

Kamusal alanda ya da özel alanda bireyin kendini ifade etmesinin, ekonomik olarak hayat koşullarını kendisinin belirlemesinin ya da ekonomik özgürlüğünün engellenmesi olarak anlaşılacak ekonomik ve politik şiddete genellikle kadınlar

maruz kalmaktadır. Örneğin kadının istihdamdaki ya da politikada temsil oranlarını erkeklerin belirliyor oluşu, kadınların başörtüsüz çalışmaya zorlanması ve kıyafet yönetmelikleri ekonomik ve politik şiddet olarak görülebilir (Aka, 2018: 46-47). Ekonomik ve politik şiddet içinde tezat davranışları da barındırmaktadır. Örneğin bireyin çalışmaya zorlanması ekonomik şiddetin göstergesi olabileceği gibi bireyin çalışma hayatına katılımının engellenmesi de ekonomik şiddeti ortaya çıkaran bir unsurdur.

Kimi zaman eylemlerin sonuçları itibarıyla ekonomik şiddet ortaya çıkmaktadır. Örneğin eğitim olanağından mahrum kalan birey yoksun bırakılma bağlamında şiddete uğramaktadır. Bu birey eğitim alamadığı için yeterli ücret olanağına ve uygun çalışma ortamına sahip olamamaktadır. Bu sebeple eğitim alamamış birçok kişi çalışmamakta ve ekonomik hayatta var olamamaktadır. Bu da ekonomik şiddet olarak değerlendirilmektedir.

1.2.4.3. Psikolojik Şiddet

Psikolojik ya da duygusal şiddet durumunda birey korkutulup sindirilmekte ve bireyin öz saygısı zedelenmektedir. Psikolojik şiddet uygulayan kişi mağdurun kendini aciz ve yetersiz hissetmesini amaçlamakta ve mağduru psikolojik baskı yoluyla kontrol altına almak istemektedir. Bağırarak, azarlamak, hakaret içerikli konuşmak, aşağılamak, toplum içinde rencide etmek, alay etmek ve tehdit etmek psikolojik şiddete örnek olarak gösterilebilir (Şahin ve Özyürek, 2014: 3).

Psikolojik şiddet diğer şiddet uygulamalarıyla bağlantılı olarak gelişmektedir. Örneğin fiziksel şiddet veya cinsel şiddete uğrayan birey aynı zamanda psikolojik şiddete de uğramaktadır. Ayrıca psikolojik şiddetin mağdur üzerinde somut-gözle görülür belirtiler bırakmadığı için ayırdına varılması güçtür.

1.2.4.4. Yoksunluk veya İhmali İçeren Şiddet

Bireyin sadece karşı taraftan cebir, zorlama ve kötü muamele görmesi şiddet değildir. Aynı zamanda bireyin haklardan mahrum bırakılması da şiddettir. Yoksunluk veya ihmali içeren şiddet durumunda şiddet uygulayan kurum, kişi veya kişiler mağdura herhangi bir müdahalede bulunmamakta ancak bu durum bazı hak kayıplarını

beraberinde getirmektedir. Örneğin bireyin eğitim ve sağlık gibi temel hizmet olanaklarından diğer vatandaşlarla eşit şekilde faydalanamaması yoksunluk bağlamında bir şiddettir. İhmal içeren şiddet durumunda ise temel haklardan yararlanma gerçekleşmekle birlikte diğer vatandaşlara göre dezavantajlı olanların eşit muamele sebebiyle hak kaybına uğramasıdır (Peltekoğlu ve Tozlu, 2017).

Buna örnek olarak yürüme engelli bireyin gideceği okulda tekerlekli sandalye için elverişli yol bulunmaması gösterilebilir. Burada bireye eğitim hakkı verilmekle beraber birey için eğitim almak neredeyse imkânsız hale gelmektedir.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR (İSLAMOFOBİ DÖNEMİ)

İslamofobi genel olarak Müslümanlara karşı olarak gerçekleşen yalnızca sosyal hayatı değil; çalışma hayatını veya hizmet alımını kapsayan ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddeti içeren; korku ve düşmanlık hislerinin karşılığı olan bir kavramdır. İslamofobi denilince akla ilk olarak Müslümanların az sayıda olduğu Avrupa ülkeleri gelmektedir. Karşı karşıya gelişlerin veya tanışıklığın sınırlı olması bu durumu anlaşılır kılmaktadır. Ancak islamofobi kavramının muhtevasını oluşturan Müslüman bireylere yönelik ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddet Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ülkelerde de meydana gelebilmektedir. Bu araştırmanın konusunu da Türkiye’de meydana gelen islamofobik tutum ve davranışlar oluşturmaktadır.

Temelde İslam korkusu olarak nitelendirilen İslamofobi yalnızca Batı’ya özgü bir durumu ifade etmemektedir. Uluslararası konjunktürde seküler elit kesimin Müslüman kolonizasyon sonrasında uyguladığı geleneksizleştirme ve İslamsızlaştırma politikalarının sonucunda “yerli bir öteki” oluşmuş ve bu durum “yerli-İslamofobinin” de doğmasına sebep olmuştur. Bu dönemde şekillenen laiklik olgusu ve modernleşmenin yukarıdan ve baskı yoluyla yapılması Müslüman toplumlarda travma yaratmıştır. Kolay şekilde üstesinden gelinemeyen bu travmaların etkileri uzun süre geçmemiştir. Kolonyal bir tecrübe yaşamamakla birlikte süre Osmanlı-Türk modernleşmesi incelendiğinde “radikal modernizasyon süreci” bağlamında “yerli öteki” ve “yerli-islamofobi” oluştuğu söylenebilir. Özellikle Osmanlı döneminde başlayıp Türkiye Cumhuriyetinde de devam eden batıcılık akımına göre geleneksel değerler ilerlemeye engel olacaktır (Bayraklı ve Yerlikaya, 2017: 56).

Nilüfer Göle’ye göre, “Batılı olmayan toplumların tarihsel ve entelektüel güzergâhında, Batı’ya göre geri kalmışlık bilinci ve modernite arzusu derin izler bırakmıştır” (Göle, 2010: 94).

Cumhuriyetin kurulması din-devlet ilişkilerini etkilemiştir. Bu durumdan özellikle devletin dine yönelik geliştirdiği politikalar etkilenmiş ve günümüze kadar gelen eleştirilerin temelini oluşturmuştur. Türkiye’de din devlet ilişkilerinin temellerinin Osmanlı’da atıldığı söylenebilir. Hem şeri hem de örfi hukuk ile yönetilen Osmanlı

Devletin yıkılmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti laiklik ilkesini benimsemiştir. Bu durum uzun yıllardır kısmi şekilde de olsa yönetimle ilişki içinde olan dinsel alanla yönetsel alanın çatışması sonucunu doğurmuştur (Duman, 2010: 285). Ancak bu çatışmanın yalnızca yetki paylaşımı için oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Bunun meydana gelmesinde yeni devleti kuran kadronun “modernleşme ideolojisi” için laikliği kullanması etkili olmuştur. Asıl amaç olan modernleşmek-asrileşmek ve yeni bir toplum inşa etmek için laikleşmek gerektiği algısı Türkiye’deki din devlet ilişkilerinin çatışma alanının kilit noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda yeni cumhuriyeti kuran asker kesim modernleşmenin gerçekleşmesi için geleneksel-dinsel değerlerin değişmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak bu değişim batıdaki gibi süreç doğrultusunda ve doğal yaşanmamış, devlet bu değişimi mümkün kılmak için uğraş vermek durumunda kalmıştır.

Bu uğraşın kapsamına tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitimin tek çatı altında toplanması, medeni kanunun kabulü gibi çalışmalar girmektedir. Ancak bu uygulamalar dinin etkisinin toplumdaki yaygınlığını önleyememiştir. Buna örnek olarak erkeklerin şapka kanununa muhalefet için kasketlerini ters giymeleri ve türbelerin içine girilmeyip pencerelerine mum dikme gösterilebilir (Luizard, 2013: 73). Bu sebeple devlet bu inşa sürecinde din alanıyla ayrılmakla birlikte dini alanı kontrol altında tutma yolunu izlemiştir. Çünkü dinsel olanı rejime tehdit olarak görmüştür.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması bu bağlamda değerlendirilebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması ile dinin devlete ve siyasal iktidara müdahale etmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Dinin tarikat ve cemaatlerin etkisinden kurtarılmasını da amaçlayan yeni düzende modernleşmeye engel olduğu düşünülen her şey ile mücadele edilmiştir (Dağcı ve Dal, 2014: 43).

Yeni Cumhuriyet ile birlikte yaşanan dönüşüm neticesinde din/gelenek, bir problem alanını ortaya çıkarmıştır. Modernlik karşıtı olarak görülen din, arkaik bir olgu olarak görülmüş, aynı zamanda da tanımlanma nesnesi olmuştur. Materyalizm ve pozitivizm fikirleri ile yetişen seçkin kadro geleneği-dini “kurucu-dışarı” şeklinde görmüş ve geleneğe ait olanın modernliğin karşısında olduğu düşüncesi hakim olmuştur (Bayraklı ve Yerlikaya, 2017: 56-57).

Yeni bir toplum oluşturmanın hedeflendiği bu süreçte devletin dine modernleştirilmesi gereken bir olgu olarak bakılması neticesinde kiliselere benzer şekilde “camilere ayakkabı ile girilmesi, oturakların konulması, camilerde org alınması” doğmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından tek parti döneminin bitimine kadar geçen süreçte modernleştirme eğilimi kimi zaman yükselişe geçmiş, kimi zamanda durağan bir seyir izlemiştir. Bilhassa tek parti döneminde dinsel alan üzerinde ciddi baskı kurulmuştur (Duran, 2010: 296). Çok partili hayata geçilmesinden sonra ise uzun yıllar modernleştirilmeye çalışılmış olan toplum dinsel anlamda görece rahatlamıştır. Ancak bundan sonra da “laikliğin muhafazası” meselesi üzerinden tartışmalar başlamıştır. Sürekli tehdit altında gördüğü laikliği koruma eğiliminde olan elit kesim bunu sağlamak için hukuki, siyasi ve diğer gücünü kullanmaktan geri durmamıştır.

Nitekim “lkedeki irticai faaliyetler nedeniyle laiklik ilkesinin tehdit altında olması” gerekçesiyle birçok askeri darbe yapılmış ve bununla rejimin muhafazası sağlanmıştır. Bu sebeple Türkiye’de din devlet ilişkileri tartışmalarının uzun bir geçmişi olduğu söylenbilir. Bu tartışmaların temelinde ise devleti kuran üst elitin dinsel olanı ötekileştirmesi yatmaktadır.

Bu bağlamda sosyolojik kökenlere sahip “biz” ve “teki” ayrımını sadece modernitenin işaret ettiği bir coğrafyada değil; içinde bulunduğumuz coğrafyada da görmenin mümkün olduğu söylenbilir. Bu yüzden Batı’da islamofobiden bahsederken doğudaki islamofobiyi göz ardı etmek uygun olmayacaktır. Somut olarak Türkiye’de “İslam korkusu” özellikle belli dönemlerde açık bir şekilde görülmektedir. Türk modernleşme hareketine bakıldığında, modernleşme ile birlikte daha fazla “asimile” olmuş kesimler arasında Müslümanların uyandırdıkları duygu “korku” kelimesiyle açıklanabilir (Kentel, 2011: 209).

“Türkiye’deki islamofobi” ile kastedilen temel olarak Türkiye’deki İslamcılık hareketleri ve irtica korkusudur.

2.1. 1980-1994 Arası n yargı (İslamofobi) Dönemi

İslamofobiyi Müslümanlara yönelik sebepsiz bir korku yani temelde bir bilinmezlikten kaynaklanan “fobi” olarak tanımladığımızda Türkiye’de genel olarak 1980 ve 1991 yılları arasını “n yargı dönemi” şeklinde açıklayabiliriz.

Kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin kurucu kadrolarında yer aldığı Refah Partisi'nin 1987 yerel seçimlerindeki başarısı oldukça önemlidir. %3,75 gibi bir oy oranı yakalan RP, 1989 yerel seçimlerinde de başarısını perçinlemiştir. % 9,8 oranında oy alan RP çeşitli belediyelerin alınmasında başarı göstermiştir (Çakır, 2004: 548).

Refah Partisinin yavaş yavaş kendini çeşitli platformlarda göstermeye başlaması, başörtülü kadınların, Cuma namazına gittiği bilinen erkeklerin siyaseten varlık göstermesi özellikle şehirli, burjuva ve üst elit kadro tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Başörtülü kadın ya gündelikçidir ya kapıcıdır stereotipini kırması açısından bu durum dikkate değerdir. Bu kesimin daha öncesinde sosyal hayatta karşı karşıya geldiği ya da stereotipleştirdiği dindar kesim kısmen Anadolu-taşralı, eğitim seviyesi düşük, kültürel olarak başörtüsü kullanan ve alt sınıf olarak görülen işler yapan kimselerdi. Kafalarında bir yere yerleşmeyen bu yeni dindar kesim bilinmezliği nedeniyle kaygı yaratmıştır.

Nilüfer Göle'ye göre özellikle 1990'larda İslam kamusal alanda görünür hale gelmeye başlamış, bununla birlikte toplumsal mutabakata ait kurumların ve kuralların yoğun şekilde tartışıldığı ve siyasal gerilimin tırmandığı bir süreci anlatmaktadır. 1990'lı yıllardan İslam'ın siyasallaşmasından ziyade kamusallaşma dinamiklerinin belirginleştiği yıllar olarak söz etmek daha uygundur. Göle'ye göre "İslam'ın yeni kamusal yüzleri" bugüne kadar çehrelerini bilmediğimiz, yakından tanımadığımız kesimlerin, kişilerin ortaya çıkmasına, hayatımıza girmesine tanıklık etmektedir (Göle, 2011: 13-14).

Göle'nin tanışık olmadığı ve belirli bir zamanda ortaya çıktığını iddia ettiği İslamcılarının aslında var olduğunun ancak yeni yeni fark edilmesinin anlaşılması önemlidir. Bir kesim İslamcılarının yeni ortaya çıkmış tehlikeli bir grup olduğunu düşünürken başka bir kesim ise "babaanneleri" üzerinden süregelen ve hayatlarının sadece özel alanında var olan İslamiyetin tehlikesiz olduğunu düşünmektedir (Işıker, 2011: 57).

1991 seçimleri de Refah Partisi için oldukça önemlidir. Bu dönemde kitleleşen parti, dışa doğru bir açılım gerçekleştirmiştir. Dinsel olarak görülmekten uzaklaşmak isteyen parti hak ve özgürlükler gibi evrensel değerlere atıf yapmaya başlamıştır.

Ancak açılımlarına rağmen parti yine de İslamcı olarak görülmeye devam etmiştir. RP'nin “çağa ayak uyduran” söylemleri dönemin elit kesimi tarafından çok inandırıcı görülmemekle birlikte kapsayıcı bir amaç güttüğünden dikkate değerdir. Artık Refah Partisi kitle partisi olma yolunda somut adımlar atmaya başlamıştır (Çakır, 2005: 548).

20 Ekim 1991 erken genel seçimlerinden 4,121.355 oy (yüzde 16,2) alan RP, TBMM'de 62 milletvekili ile temsil olanağına kavuşmuştur (Çakır, 2005: 548). Bu durum merkez medya tarafından siyasal islamın yükselişi olarak lanse edilmiştir (TBMM Raporu, 2012: 941). Refah partisi gibi kendini İslamcı olarak tanımlamasa da dini ve milli değerlere vurgu yapan bir partinin seçimlerde elde ettiği başarı dolayısıyla siyasal hayatta edindiği yer kendilerini Kemalist ve laik olarak tanımlayan bireyler tarafından ön yargıyla karşılanmıştır. Eşleri başörtülü kendileri dini hassasiyete sahip olan RP'li siyasetçiler öncelikle yadınmış ve tanınmayan bu islami-muhafazakar kesim ön yargıyla karışık merakın ana ögesi haline gelmiştir. Bu durum seküler kesim tarafından Şerif Mardin'in belirttiği gibi Türkiye'de laiklik, dinin resmi bir kurum hüviyetini kaybetmesinden öte bir anlam taşımaktadır. Mardin'e göre Atatürk'ün tekrar yaşama dönmesi durumunda, kendi döneminde laiklik karşıtı olarak görülüp kabul edilmeyen durum ve davranışların normalleştiğini görüp bunları şaşkınlıkla karşıladılar (Mardin, 1991: 127).

Göle'ye göre toplumsal temas arttıkça “beyaz” Türkiye'nin “tiksinti” ve “kirlenme” duyguları ortaya çıkmaktadır. Atatürkçülüğe sığınma ise arınma ihtiyacının bir sonucudur. Arınmanın radikalleşmesi ise askerden beklenti içine girmek şeklindedir (Göle, 2011: 91).

Bu bağlamda özellikle belediye seçimlerinden sonra batıyı ve modernliği içselleştirmiş bir yaşam tarzı benimsemiş ailelerde yetişen gençlerden bir kısmı “laiklik değerlerini” temsil ettiği için Atatürk rozetleriyle dolaşmaya başlamış, bunu İslam'ın yükselmesine tepki olarak simgeleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Laiklik, cumhuriyetçilik gibi değerleri benimsediklerini Atatürk rozetleriyle gösteren bu gençler “ötekiden” yani Müslümanlardan-dinsel olandan ayrılmaya çabalamakta, şeriat taraftarı olarak görünmek ya da “İslamcı tehlikeye” hoşgörü göstermek gibi tehlikelerden kendilerini korumaktadırlar (Göle, 2013: 127-128).

Resim 1: Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1997.

Toplumsal hayatta Müslümanların var olması bazı kesimler tarafından korku ile karşılanmış bu duruma çözüm üretmek için sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve “aydın kesim” birlikte çalışmalara başlamıştır. Bu tutum ön yargı davranışının tipik bir dışavurumudur. Allport’a göre ön yargılı insanlar; kendisi gibi ön yargılı olan insanlarla iletişim halinde olarak kendi aralarında düşmanca duygularını ifade etmektedirler (Allport: 125). Yukarıda 23 Mart 1997 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan habere göre de “Köktendinciliğin panzehiri olarak” Atatürkçülük gösterilmektedir. Yapılan çalışmalar sonrasında Atatürkçülük dindarlığın tam karşısına yerleştirilmiş, korku ve ön yargı durumu arttıkça Atatürkçülük eskiye nazaran daha da yükselişe geçmiştir.

Buna karşın dindar Müslümanlar kendilerinden emin bir şekilde siyasal ve toplumsal hayatta kendilerine yer bulmakta; yönetme erkini ellerine almak için çaba sarf etmekteydi. Başörtülü kadınlar geleneksel motiflerden sıyrılmış, modernleşmiş şekilde toplumda daha görünür hale gelmişlerdi. Bu durum seküler-milliyetçi devletin sürekli olarak işlediği “başörtüsü korkusunu” arttırmıştır. Çünkü seküler-laik kesimlerde yeniden üretilen; “başörtülülerin bir gün herkesi başörtülü yapacakları”, “Orta Çağ’ın karanlığını üniversitelere sokacakları, o bilim yuvalarını, aydınlanmanın tapınaklarının işgal edileceği” korkusu yıllardan beri dimağlara işlenmiştir. Bu korku Türkiye’deki “biz ve ötekiler” ikilemini yeniden üretme kapasitesine sahip bir korku olarak gösterilebilir. Bu duruma “İslamofobi” kavramı direkt bir şekilde durumu açıklayıp tam bir karşılık vermese de dini tezahürler karşısında duyulan “takıntılar” ve

somut “başörtülü insanlar” hakkında üretilen soyut hayali korkuları açıklaması açısından Batı’dakine benzer bir şekilde ideolojik işlev göstermekte; bu bağlamda mevcut durumu “fobi” olarak tanımlamak uygun görülmektedir (Kentel, 2011: 209).

Köşe yazarlarının konuyla ilgili yazılarına baktığımızda islamofobik tutumların mevcut olduğunu görmekteyiz. Hürriyet gazetesi yazarı Oktay Ekşi bir yazısında (Ekşi, 1997) Refah Partisi’nin iktidardaki yerini sağlamlaştırması ve oylarının artışı durumunda gerici eylemler yapacağını ifade etmektedir. Hatta bunu yapmaya başladığını söylemektedir. Örnek olarak da kamuda çalışan kadınların “türbanlı” çalışmasını mümkün kılan düzenlemeler yaptığını ifade etmektedir.

Hürriyet gazetesi yazarı Emin Çölaşan (Çölaşan, 1997) ise başörtülülerden duyduğu rahatsızlığı köşesine taşımıştır. İstiklal Marşı başladığında bazı “türbanlıların” ayağa kalkmadığından şikâyet etmektedir. Bunun sebebinin de bu kişilerin aldığı eğitimde görülmektedir. Bu eğitimde “türbanlıların” Allah için, Müslümanlık için beyinleri yıkanmakta ve milliyet duygusu unutturulmak istenmektedir. “Türklük”, “vatan”, “millet”, “özgürlük”, “bağımsızlık”, “ulusal egemenlik” kavramlarının yerine “ümme” kavramının konulması istenmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere “türbanlı genç kızların” milliyetçi duygulardan yoksun, vatani değerlerden uzak olduklarına dair genelleme yapılması ve sistemle uyumlu olmadığı düşünülen başörtülülerin kamu kurumlarında çalışmasından rahatsızlık duyulduğunun açıkça ifade edilmesi ön yargı ve dışlama içermektedir. Başörtülülerin “öteki” olarak görülmesi sonucu bu söylemler ortaya çıkmaktadır. Bu durum islamofobi içermektedir.

Bu süreçte tesettürlü kadınlar gerek medya gerekse siyasiler ve asker tarafından “başörtülüler” ve “türbanlılar” olarak ayrılmışlardır. “Türban”, “siyasal simge olarak” görülmektedir. Bu sebeple “türbanın” yasak yoluyla kamusal alandan uzak tutmak gerektiği düşünülmektedir. Başörtüsü ise halk tarafından kullanılan gelenekle ilgili bir giyim tarzı olarak görülmektedir. Siyasi bir simge ya da rejim için tehdit niteliği taşımamakla birlikte kamusal alanda başörtüsü de kabul edilmemektedir.

Göle’ye göre “türban” konusu, gericilik ile itham edilerek kapatılamaz. Bunun sebebi “türban” kullanan kişilerin geleneksel “çarşafly köylü kadınlar” olmayıp üniversite

eğitimi talep edenler olmasıdır. Çünkü talep etmek başı başına modern olanın parçasıdır (Göle, 2011: 40).

Asker kökenli Nevzat Bölügiray'ın ifadeleri başörtüsü ve türbana bakış açısını anlatmaktadır (Bölügiray, 2003: 9):

“1960'lı yıllardaki eğitim ve devlet kurumlarında hiç türbanlı kadın bulunmazken bunlar neden bu denli çoğalıyordu? Bundan önceki kızlar dinsiz, inançsız mıydılar da örtünmüyorlardı. Her halde onlar da inançlıydılar. Öyleyse neden bu sorun ağırlıklı olarak gündeme geldi?”

Nilüfer Göle de başörtüsü ve türbana bakış açısını anlatmış, arasında gördüğü farkı şu şekilde açıklamıştır (Göle, 2016, 16):

“Günümüzdeki şekliyle örtünme genelde İslamcılığın siyasal bir vurgusunu, özelde ise Müslüman kadınlarının kimliğinin onaylanışını ifade etmektedir. Bu açıdan Müslüman kadının geleneksel örtüsü olan başörtüsünden farklıdır. Başörtüsü, geleneklerin sınırları içinde kalmış, kuşaktan kuşağa aktarılmış ve kadınlar tarafından edilgence benimsenmişken türban, yaşamın geleneksel alanlarından modern alanlarına geçişi ve siyasal bir duruşu içeren, kadınlarca gerçekleştirilmiş etkin bir sahiplenıştır.”

Göle'ye göre “yeni nesil” başörtüsü kullanan kadınlar geleneksel değerleri pasif şekilde taşıyan değil modernist değerleri kazanma isteği konusunda aktif ve iddialıdır. Geleneksel başörtülü kadın ile “mahrem alana” referans yapma dışında bir benzerliği yoktur (Göle, 2016: 126).

Resim 2: Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mart 1996.

Başörtüsü, İslami kimliğin görünürlüğüne arttırdığı için oldukça önemlidir. 3 Mart 1996 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınlan bu karikatür başörtüsü özelinde Müslümanlardan korkunun bir dışavurumudur. Karikatürde başörtüsünün korkuyu çağrıştıracak şekilde resmedilmesi stereotipleştirme açısından ön yargı içermektedir ve bu bağlamda islamofobiktir.

Özellikle başörtülü kadınların yükseköğretimde varoluşu seküler kesim tarafından hiçbir zaman olumlu karşılanmamış nitekim başörtüsü ile ilgili ilk açık yasaklama 1982’de, Milli Güvenlik Konseyi’nin isteğiyle Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından yapılmıştır. Bu durum dindar kesim tarafından tepkiyle karşılanmış, birçok başörtülü kadın eğitim hakkını kullanamaz hale gelmiştir. Yasak daha sonraları “çağdaş kıyafet” olarak görülen uygulanan tesettürün “türban” olması kaydıyla hafifletilmiştir. Türban başın arkasında bağlanan, yüzün ve boyunun açık kaldığı bir örtünme şeklidir. Bundan sonraki tartışmalar ise örtünme şekli üzerinden devam etmiştir. Birçok kez gündeme gelen başörtüsü meselesi en son YÖK ve üniversitelerin inisiyatifine bırakılmış, bu durum birbirinden farklı ve keyfi uygulamalara neden olmuştur.

1984 yılında verilen bir karar sonradan başörtüsü yasağı için “Danıştay gerekçesi” olarak kullanılacaktır. Bu karar Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi Nesrin Konuk’un, derslere başörtülü girdiğinden dolayı aldığı 1 ay uzaklaştırma cezası sonrası İzmir 1. Nolu İdare Mahkemesine dava açması ve bu davanın reddedilmesinden kaynaklı temyiz edilmesinden dolayı çıkmıştır. Danıştay 8. Dairesi temyizi inceleyim 13.12.1984 tarihinde bu kararı verir (Aksoy’dan akt. Işıker, 2011: 98-99):

“Yeterli eğitim görmemiş kızlarımız, hiçbir özel düşünceleri olmaksızın içinde yaşadıkları toplumsal çevrenin, gelenek ve göreneklerin etkisi altında başlarını örtmektedirler. Ancak, bu konuda kendi toplumsal çevrelerinin baskısına ve göreneklerine boyun eğmeyecek ölçüde eğitim gören kızlarımızın ve kadınlarımızın sırf Laik Cumhuriyet İlkelerine karşı çıkarak dine dayalı bir devlet düzenini benimsediklerini belirtmek amacı ile başlarını örttükleri bilinmektedir. Bu kişiler için başörtüsü masum bir alışkanlık olmaktan çıkarak, kadın özgürlüğüne ve Cumhuriyetimizin temel ilkelerine karşı bir dünya görüşünün simgesi haline gelmektedir. Davacı yükseköğretim düzeyinde eğitim gördüğüne göre bu ilkelerin cumhuriyetimizin kuruluşunda ve korunmasındaki önemini bilmesi gerekmektedir... Bu nedenle yükseköğretim görmek üzere okula geldiği sırada dahi başörtüsünü çıkartmamakta direnecek ölçüde laik devlet ilkelerine karşı bir tutum içinde bulunan davacının okuldan uzaklaştırılmasında yasalara aykırılık olmadığından davanın reddine karar verildi.”

Karar incelendiğinde dilin oldukça sorunlu ve hukuk dilini yansıtmadığı görülmektedir. Başörtülü kızların “yeterli eğitim görmediği, toplumsal çevrenin,

gelenek ve göreneklerin etkisi altında başlarını örttüğü” ifade edilmektedir. Bağımsız karar veremeyeceği düşünülen başörtülü bir kesimden bahsedilmektedir. “Toplumsal çevrelerinin baskısına ve göreneklerine boyun eğmeyecek ölçüde eğitim gören kızlar ve kadınların” ise “Laik Cumhuriyet İlkelerine karşı çıkararak dine dayalı bir devlet düzenini benimsediklerini belirtmek amacı ile başlarını örttükleri” ve bunu yaparken de “başörtüsünün masum bir alışkanlık” olmaktan çıktığı belirtilmektedir. Bu bağlamda kararda eğitim faktörünün “başörtülü kızlarımız” ın iyi niyet ve kötü niyet anlamında belirleyici olduğu düşünülmektedir. Eğitim almayan başörtülüler hiçbir “özel düşünce” ve kötü niyet olmaksızın başlarını örtmektedir. Eğitim alan başörtülüler ise Laik cumhuriyete karşıdır hatta bunu “yükseköğrenim görmek üzere okula geldiği sırada dahi başörtüsünü çıkartmamakta direnecek ölçüde” yapmaktadır. Bu sebeple okuldan uzaklaştırılmasında bir sakınca yoktur.

Yukarıdaki ifadelerden başörtülülerin ya kendi kararlarını vermekten yoksun toplumun dayatmasıyla başlarını örten ya da laik düzene karşı kasti şekilde başını örten kişiler oldukları vurgulanmaktadır. İki şekilde de başörtülülere yönelik ön yargı mevcuttur. Ayrıca başörtülü üniversite öğrencilerinin derslere başörtülü şekilde girmesinin önünün kapatılması bu öğrencilerin ayrımcılığa uğramasına ve eğitim hayatından dışlanmasına neden olmaktadır. Bu öğrencilerin eğitim hakkından yoksun bırakılması ve bu sebeple muhtemel çalışma hayatlarının engellenmesi yoksun bırakma bağlamında şiddet olarak görülmektedir. Bu nedenle verilen kararın antiislamist olduğu iddia edilebilir.

1973’te Ankara Barosuna kayıtlı bir avukat olan Emine Aykenar ihraç edilmiştir. İhracın gerekçesi ise şu şekildedir (Milli Gazete, 29 Mart 1973):

Başörtülü olarak duruşmaya çıkmak, bir bayan avukat için sakıncalı, mesleğin geleneklerine, meslek onuruna ve kurallarına tamamen aykırı bir davranıştır... Cumhuriyet Türkiye’sinin sağlam temellerinden başlıcası olan Türk adaletinde savunma görevini yüklenen Türk avukatının Cumhuriyetin, Türk devriminin ilkelerine uygun davranışı zorunludur. Başu açık çalışmak, resmi yerde üstelik resmi kılıkla iş işlemek, görev yapma sırasında başu açık bulunmak, ulaştığımız toplumsal düzeyin olağan sonucu gereklilik kazanmış bir saygı durumudur. Dinsel örtüyü uygar giysi ve mesleki kılıkla bağdaştırmak olanaksızdır. Mahalli bir örtü olsa bile resmi görev anlayışıyla bağdaşmaz... Yurdun ve sulhun geleceği ile ilgili önemli bir sorun vardır. Önu alınmazsa, benzerlerinin türeyip artması, meslek kurallarının, meslek disiplinlerinin, Baranın görev olanaklarının çğnenmesi mümkündür. Ulusal açıdan olduğu gibi özellikle meslek açısından, örnek davranışlarla adalete saygı gereği yönünden konu önemlidir.

Başörtüsünün “uygar giysi” ile bağdaşmaması, baş açık şekilde çalışmanın “ulaşılabilir toplumsal düzeyin olağan sonucu” olması gibi sebepler gerekçe gösterilerek görevden ihraç etme islamofobik ve antiislamist bir eylemdir. Başörtüsü “uygar” olarak görülmemekte ve ötekileştirilmektedir. Emine Aykenar bu süreçte ekonomik hayattan dışlanmış ve çalışma hakkı kısıtlanmıştır.

11 Mart 1989 tarihli Hürriyet gazetesinin manşeti “Kara Cuma” olarak atılmıştır. Haberin devamı ise Anayasa Mahkemesi’nin başörtüsünün serbest bırakılmasına yönelik hükmü iptal edilmesinden dolayı gerçekleşen protestolardan bahsedilmiştir. Bu “irticanın genel provası” şeklinde ifade edilmiştir. Bazı büyük şehirlerde Cuma namazından sonra toplanan “türbanlı, çarşafly genç kız ve kadınlar, çember sakallı erkekler dini sloganlar atarak gerici gösteriler yaptılar” olarak haberleştirilmiştir.

Aynı gazetenin 12 Nisan 1989 tarihli farklı bir yürüyüş haberi incelendiğinde ise söylemin oldukça değiştiği gözlemlenmektedir: “Kara Cuma’dan sonra BEYAZ SALI” Haberin içeriği ise:

“Başta Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok ilimizde bir ay önce yaşanan, toplumu tedirgin eden Kara Cuma’dan sonra, Türk kadınlarının laikliğe sahip çıkmak amacıyla yaptıkları yürüyüş nedeniyle dün de “Beyaz Salı” yaşandı... Seçkin bir kalabalık oluşturan yürüyüşçülerin, seviyeli ve bilinçli hareket ettikleri gözlemlendi.”

Aynı gazetenin yürüyüş yapan iki grubun haberlerini sunuş farkı oldukça dikkat çekicidir. İlk yürüyüşte “türbanlı” kadınlar, çarşafly kadınlar ve “çember sakallı” erkekler başörtüsünün serbest bırakılması için yürüyüş yaptığından dolayı “irticanın genel provası” ve “gerici” gösteri olarak ifade edilmiş, ikinci yürüyüşü ise “Türk kadınları” laikliğe sahip çıkmak için yaptığından dolayı seçkin, seviyeli ve bilinçli olarak nitelendirilmiştir. Yukarıdaki “çember sakal” ifadesi aynı başörtüsü ve çarşaf gibi dinsele-İslami görünüşe atıf yapmaktadır. O sebeple “gerici” olarak görülmektedir. Örneğin bu kişiler “top sakal” bırakmış olsaydı “irticacı” ve “gerici” olmayacaklardı. Basının bilinçli şekilde uyguladığı ötekileştirici dil ve stereotipleştirme, “dindar görülen” şekilde giyinen-tıraş olan kişilerin gerici olduğu algısını oluşturmuştur. Bu da dinsel olanın rejime karşı olduğu ön yargısını doğurmuştur. Bu tür ön yargılar dışlama, ayrımcılık ve şiddetle sonuçlanmıştır.

Birinci haberde geçen “türban” kavramının islamofobi açısından ayrı bir önemi vardır. Başörtüsü ve “türban” birbirinden ayrı görülmektedir. Başörtüsü “geleneksel-ninelerimizin” tesettürünü ifade eden bir kavramken “türban” siyasal bir simgeyi çağrıştırmaktadır. Geleneksel başörtüyü şehrin kenar mahallelerinde yaşayan alt-orta tabaka kullandığında dikkat çekmezken “İslamcı giyim tarzı” olarak kullanılması “yükselen İslamcı köktendinciliğin manipüle edici bir aracı” olarak görülmektedir (Göle, 2016: 17-18).

Kırsalı ve gelenekseli çağrıştıran babaannelerin, “atalarından gördüğü şekilde örttüğü” başörtüsü, kent hayatında farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Başörtüsünün biçiminin babaannelerinkinden farklı modern biçim alabilmekte, kimi görüşlere göre ninelerin örtüsü değer kaybına uğramaktadır. Ninelerin geleneksel şekilde örtünen “hizmet verenlerin” (kapıcılar, kamu kurumlarında hademeler gibi) örtülerini Modernist söylem görmezden gelmektedir. Gelenekseli çağrıştırmayan farklı biçimdeki “çoğul başörtülüler” kent hayatına adapte olmakla kalmayıp modern kamusal hayatta var olmaktadır. Bunun sonucunda Modernist söylem, zararsız olarak gördüğü “ninelerin örtüsünü” nostaljik referans almakta ve işgalci olarak gördüğü “yeni başörtülere” olumsuz tepki geliştirmektedir. Kamusal alandaki başörtüsü ya da “türban” çeşitli çevrelerce siyasal sembol, demokratik hak, Allah’ın emri gibi tanımlar etrafında tartışılmaktadır (Kentel, 2008: 39-40).

Bir tür etiketleme veya bir gruba işaret etme anlamı taşıyan “türbanı”, başörtüden farklı kökenden görmek ötekileştirme anlamı taşımaktadır. Bu görüşe göre “türbanlı” olarak nitelenen kadınlar, yaşadıkları coğrafyadan sanki bağımsız şekilde “özellikle” ortaya çıkmıştır. Yüzyıllardır başını örten kadınlardan ayrı olarak görülmektedirler. Bu sebeple de “özel bir grup” olarak etiketlenmeye çalışılırlar. Bununla birlikte “türbanlı” kadınlar, “başörtüsü” kullandıklarından dolayı homojenleştirilmekte ve başlarını birbirine benzer şekilde bağladıkları için de tektipleştirilmektedir (Göregenli, 2007: 71).

Bu dönemde başörtüsü tartışmalarında özellikle “taşralı gibi örtünmemek” eleştirilmektedir. Başörtülü şekilde okumak, çalışmak isteyen veya kamusal alanda hak talep edenler öncelikle ananeleri ya da nineleri gibi “yemeni” takmadıkları için

“art niyetli” olmakla suçlanmaktadırlar. Üniversite öğrencilerinin okula “yemeni” ile gitmemeleri “inanç dışı” olarak kabul edilmektedir (Aktaş, 2005: 107).

Fatma Barbarosoğlu'nun anlatısı bunu örneklemektedir. 1983 yılında, YÖK'ün başörtüsü yasağı için bir grup başörtülü öğrenci, dönemin başbakanı Bülent Ulusu'yu ziyaret etmiştir. Taleplerin iletilmesi üzerine Bülent Ulusu pencereye yaklaşmış ve eliyle sokağı işaret ederek “Hani?” diye sormuştur. “Bana sokakta sizin gibi giyinen kadınlar gösterin!”. Farklı üniversitelerin çeşitli bölümlerinde okuyan başörtülü öğrenciler bu durum karşısında şaşırıp ve verebilecek cevap bulmakta zorlanmışlardır (Karabıyık Barbarosoğlu, 2002: 180).

Başörtülü öğrencilerin “taşralı kadından farklı şekilde” örtünmesi onlara ön yargıyla yaklaşılması sonucunu doğurmuştur. Başörtüsünün geleneksele atıf yaptığının düşünülmesi zihinlerde başörtünün kamusal hayatın dışında konumlandırılmasına neden olmaktadır. Bu durum toplumsal talebi olmayan ve ibadet bağlamıyla kabul edilebilir bir başörtüsünü makbul görmektedir. Başörtüsü özelinde “dinin-dinsel olanın” gündelik hayata, şimdiye ve geleceğe yönelik sorumlulukları görmezden gelinirken, seküler iktidara yönelik sorgulamaları güncel olandan ve hayattan dışlanmaktadır (Aktaş, 2016: 199).

Başörtülü üniversite öğrencileri geleneksel şekilde örtünmediği için çeşitli ön yargı ve stereotiplerle karşı karşıya kalmışlardır. Dini inançlarına uygun ölçülerdeki giyim tercihleri sebebiyle ötekileştirilen, dışlanan ve ayrımcılığa uğrayan kadınlar islamofobi ve antiislamizmle karşı karşıya kalmıştır denilebilir.

Meyda Yeğenoğlu'na göre başörtüsü Lacan'ın “düğüm noktası” (point de caption) gibidir. Başörtüsü, modernist söylemlerin yoğunlaşma noktası olarak işlev görmektedir. Yeğenoğlu, kadınların başörtüsünü açmasını birçok meseleyi çözen bir araç olarak görmektedir. Buna örnek olarak Osmanlı kimliği yerine “modern Türk kimliği” oluşturulması, Türkiye'nin medenileşmesi ve modernleşmesi aynı zamanda İslam'ın yalnızca inanç ve ibadet gibi konularla sınırlanması gösterilebilir. Bu geçiş sürecinde başörtüsü Müslümanların gerici olduğu şeklinde çağrışım yapmıştır. Ve hatta “hakiki Türk Kadını” algısı oluşmuş ve bu kadının hiçbir zaman başörtülü olmadığı iddia edilmiştir (Başbüyük, 2008: 216).

Bu dönemde dinde başörtüsü olmaması ya da asıl İslam- hakiki İslam tartışmaları oldukça yükselmiştir. Özellikle “babaannelerin yemenisini” kabul eden onu hakiki İslam olarak gören seküler elit kesim, üniversite okumak isteyen öğrencilerin başörtüsünü hakiki İslam olarak görmemektedir.

17 Mart 1994’te 380 kadın öğretim üyesi dönemin başbakanı Tansu Çiller’e mektup göndermiştir. Mektubun gönderilmesinin sebebi üniversitelerde başörtülü öğrencilerin artmasıdır. Mektupta başörtülü öğrencilerin “öğretim özgürlüğünü” engellediği ifade edilmiştir (Mazlumder,1998: 131).

Bir tür şikâyet mektubu olan bu mektupta başörtülü öğrenciler öğretim özgürlüğünü engelleyen “ötekilerdir”. Başörtülü olarak eğitim almak istedikleri için ötekileştirilmektedirler. Burada dışlama mevcuttur. Bu sebeple islamofobik bir durum gerçekleşmektedir.

16 Temmuz 1995’te gündüz gazetesinde yayınlanan haberde Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulu’nda mezuniyet töreninde yaşananlar ve olayın video görüntüleri başörtülülerin o dönemde yaşadıklarının anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu Bölüm birincisi Behiye Karadeniz başörtülü olduğu için diplomasını alamamış ve yemin ettirilmemiştir. Tören sırasında bir öğrenci Karadeniz’e fiziksel ve sözlü saldırıda bulunmuş; başındaki kepe zorla çıkartılmıştır. Saldırı meydana gelirken konuşmak isteyen Karadeniz’in ağzı kapatılmış ve saldırıyı gerçekleştiren kişi “Sus! Senin konuşmaya hakkın yok!” diyerek Karadeniz’in başörtüsünü çıkartmaya çalışıp onu sürüklemiştir. Okulun müdürü Servet Özgür ise başörtülü öğrencilere hitaben “Sizlere asla diplomalarınızı vermeyeceğim. Asla yemin edemeyeceksiniz. Bunlara asla yemin ettirilmeyecek.” diyerek saldırgan öğrenciye destek olmuştur (Mazlumder, 1998: 459).

Yukarıda yaşanan olayda başörtülüler “konuşmaya hakkı olmayan” “öteki” olarak görülmektedir. Bölüm birincisi olsa dahi diploma alamayan yemin ettirilmeyen başörtülüler islamofobi ve antiislamize uğramaktadır. Başörtülüler eğitim hayatından ve yemin ettirilmeyerek olası çalışma hayatından dışlanmaktadır.

Cihan Aktaş, bu dışlamalar nedeniyle başörtülülerin Spivak’ın “tabisine” benzediğini ifade etmektedir. Başörtülülerin söylenmesi gereken sözleri olduğu halde hatta

konusurken, duyulmama konumunda olmalarıyla ilişkilendirir. Yasak tecrübesi yaşayan birçok kişi benzer şekilde “yokmuş” gibi muamele gördüğünü ifade etmektedir (Aktaş, 2007: 253).

Mağdurlarla yapılan röportajlar bu konunun anlaşılması için önemlidir (Işıker, 2011: 113).

“Güvenlik “Girmeyin!” diyordu, ama biz giriyorduk. Ama sınıfta şey oluyordu bu sefer. İmza kağıdı önümüze geliyordu, daha doğrusu gelmiyordu atlıyordu bizi, yok sayıyorlardı, aslında sınıfta vardık ama..

..“biz senin sunumunu dinleyemeyiz sen türbanlısın, kurallara aykırıydın” diyerek ayağa kalktılar, ben de “hayır türban değil şapka bu” dedim. “hayır, başında ne olduğunun önemi yok, sen türbanlısın, arkadaşlar sizi de dinlememeye davet ediyoruz, arkadaşınızı dinlemeyin dediler..”

19 Ekim 1996 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Hemşirelik Bölümünde okuyan tüm öğrenciler dersten kalmıştır. Bunun gerekçesi ise dersi alan yetmiş başörtülü öğrencinin otuzunun başını açmamasıdır. Dönemin okul müdürü Demir Tiryaki konu ile ilgili olarak; başörtülü öğrencilerin erkek mi kadın mı olduğunun anlayamadığından, bıyıklı bir kişinin tıraş olarak başörtü takabileceğini ve öğrencilerin yerine derslere-sınavlara girebileceğini ifade etmiştir (Mazlumder, 1998: 161).

Başörtülü öğrencilerin kadın mı erkek mi olduğunun anlaşılabilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bunun gerekçe gösterilerek tüm sınıfın dersten bırakılması diğer öğrencilerin başörtülü öğrencilere karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olabilmektedir.

Özellikle 1980’den sonra başörtüsü üzerinden ortaya çıkan tartışmaların temelini İslamlaşma kaygısı oluşturmaktadır. 1980-1994 arası gelinen noktada duyulan korku durumu Milli Görüş Hareketi’nin Türk siyasal hayatını ve toplumsal yaşantısını yeniden İslamlaştırılmasından yana olduğudur. Kendisine yöneltilen suçlamayı hiçbir şekilde kabul etmese de bu partinin, ne dereceye kadar, hukuk sisteminde, İslam hukukunu geri getirecek biçimde radikal değişiklikler yapmayı istediği açık olmadığı düşüncesi korkuların ana temasını oluşturmakta, bu korku durumu “islamofobi”yi temel olarak mevcut hale getirmektedir (Mardin, 1991: 135).

Resim 3: Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ocak 1989.

Örneğin yukarıdaki 9 Ocak 1989 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin manşeti ve haber içeriği incelendiğinde imam hatip lisesi mezunlarının artması ve bu mezunların sadece kendi alanlarına değil üniversitelerin farklı bölümlerine de kayıt yaptırmaları toplumun bazı kesimleri tarafından endişeyle karşılanmaktadır. İmam hatip liselerindeki artış ve öğrencilerin başarısı bu kesim tarafından korkutucu olarak görülmektedir. Ancak bu korku durumu herhangi bir gerekçe ile desteklenmediği için yaşanan ön yargı durumu islamofobi olarak nitelendirilebilir. İmam hatip okulları, Kuran kursları ve din dersi meselesi geçmişte olduğu gibi bu dönemde de problem alanlarının başında gelmektedir. Kuran kurslarının sayısındaki artış, zorunlu din eğitimi ve imam hatip okulu mezunu öğrencilerin durumu medyaya yansidikça Müslümanlara yönelik ön yargılar artmakta, gazetelerin baş sayfalarında yer alan başörtülü kız ve takkeli erkek çocukları fotoğrafları “modern” olmadığı için bu kesimler tarafından rahatsız edici bulunmaktadır. Fiili bir karşı karşıya geliş olmamasına rağmen sadece algı üzerinden gerçekleşen bu tutum islamofobinin temel tanımlayıcılarından olan “ön yargı” ile açıklanabilmektedir.

Resim 4: Milliyet Gazetesi, 23 Ocak 1993.

Milliyet 23 Ocak 1993 tarihinde yayınlanan karikatürde imam hatip okuluna giden öğrencilerin din adamı olmak dışındaki alanları tercih etmesi eleştirilmektedir. Ancak burada anlaşılmayan husus velilerin çocuklarını din adamı olmaları için değil, din eğitimi almaları için bu okullara göndermeleridir (Kara, 2016: 290). Yine sıklıkla tartışılan bir konu olan kız öğrencilerin de bu okulları tercih etmeleri meselesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü din adamı, imam ve müezzinlik olamayacak olan kız öğrencilerin bu okullara gönderilmesi anlaşılmamaktaydı. Karikatür incelendiğinde o dönemi açık bir şekilde yansıttığı gözlemlenmektedir. İmam hatip okulu öğrencilerinin din adamlığından ziyade askerlik gibi devlette ayrı bir öneme haiz mesleklere teveccüh ediyor olmasından rahatsızlık duyulmakta, yarı örtük şekilde ifade edilen bu tutum ön yargı ile birlikte islamofobik nüveler içermektedir.

İmam Hatip Liselerine birçok köşe yazarı karşı çıkmıştır. Hürriyet gazetesi yazarı Fatih Altaylı (Hürriyet, 1997):

“İmam Hatiplerin sayısındaki inanılmaz artıştan duyulan rahatsızlık, nedense açık açık dile getirilemiyor. İmam Hatiplere karşı olmamızın nedenlerinden ilki, Refah’ın buralara el atmış olması. İkincisi ise gereksizliği. Bu okullardan mezun olan herkes şeriatçı militan olacak diye bir saplantımız yok. Hatta son derece akli başında gençlerin bu okulları bitirdiğini görüyoruz. Ama gereksiz.”

Yine Fatih Altaylı (Hürriyet, 1997):

“Neden imam hatibe hayır? Anladığım kadarıyla imam hatip liseleri öğrenci mezun etmiyor, yeni bir sosyal sınıfa ya da klana eleman yetiştiriyorlar... Türkiye açısından tehlikeli olmalarının nedenleri de bu... Bunlar tıpkı bir klan gibi birbirlerini tutuyor, birbirlerini destekliyor, adaleti bile birbirleri için farklı uygulayabiliyorlar... Yüzlerce kez mahkemeye çıktım. Bir keresinde bile karşımda duran hâkimin ya da savcının normal liseden mezun olmasının benim için bir avantaj teşkil edeceğini düşünmedim. Etmedi de... Ancak, imam hatip kökenli bir mahkeme heyetinin benim için bir dezavantaj, kendi yandaşları içinse avantaj olacağını hep bildim... Öyle de oldu. Bu yüzdendir ki, imam hatip liseleri Türkiye Cumhuriyeti'nin birliği için tehlikelidir. Eşitliği için tehlikelidir...”

İki yazı arasında dokuz ay gibi bir süre olmasına rağmen söylem oldukça sertleşmiştir. Başlarda İmam Hatiplilerin gereksizliği üzerinden olumsuz görüş bildirilirken daha sonra rejime tehdit olarak görülen bir eğitim kurumundan söz edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının Müfredatına tabi olan İmam hatiplilere yönelik olarak yapılan ön yargıların temel sebebi bu okullarda dini eğitim verilmesidir. Dini eğitim alan kişinin “taraf tutacağı” ve “Türkiye Cumhuriyeti'nin birliğine tehlike oluşturacağı” algısı yaratmak ön yargı içermektedir bu sebeple de islamofobiktir.

2.2. 1994-1997 Arası Korku ve Dışlama (Antiislamizm) Dönemi

1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi oy oranlarını arttırmıştır. RP'nin oylarını arttırması birçok kesim tarafından korkuyla karşılanmıştır. Bu korkunun sebebi RP'nin oy oranını yüzde on dokuzlara kadar yükseltmesi değil büyük şehirler de dâhil olmak üzere birçok ili almasıdır. Nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir ülkede bundan korkulması oldukça önemlidir (Timur, 2000: 15).

Bu seçim sonucu kimileri tarafından korkuyla karşılanırken daha büyük bir kesim durumu şaşkınlıkla karşılamıştır. Seçimlerden hemen sonra “çağdaşlar, laikler ve Atatürkçüler” Refah Partisine karşı örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Faks aracılığıyla örgütlenen “mücadele grupları” kurulmuştur. Bu tür oluşumlar “Refahlı belediyelerin” icraatlarını dikkatle incelemeye başlamışlardır (Çakır, 2005: 553-554).

Bu dönemde Müslümanlarla karşı karşıya geliş sıklaşmış, siyasi sosyal ve kültürel birçok platformda dindar kimseler görünür hale gelmiştir. Bu durum laiklik tartışmalarını alevlendirmiş ancak bir süre sonra laiklik tartışmalarının harareti azalmış ve RP'li başkanlar icraatlarıyla gündemde olur hale gelmiştir. Özellikle de yolsuzlukla mücadele etmedeki başarısı 1995 genel seçimlerinde karşılık bulmuştur. Oyların yüzde 21.4'ünü olan Refah Partisi birinci parti olmuştur (Çakır, 2005: 555).

Milli Nizam Partisiyle Türk Siyasal Hayatına adım atan Milli Görüş Hareketinin birçok partisi kapatılmıştır. Bu sebeple süreç içerisinde Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi kurulmuştur (Çakır, 2005: 544). Bu süreklilik hali partililerce hiçbir zaman açık bir şekilde dile getirilmeyen İslam'a referans vererek kurulan partiler için problem oluşturmuş ve nihayetinde bu durum partilerin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu açıdan milli görüş partileri yıllar boyunca islamofobiye maruz kalmıştır. Çünkü "İslamofobi" artık sadece "modern Batı"ya özgü olan bir durum değildir. Ayrıca özellikle otoriter modernleşmeci politikalar izlemiş bir ülke olan Türkiye'de "öteki"ye dönük "fobi"lerle olan akrabalığı da dikkat çekicidir. Bu bağlamda Türk modernleşme politikaları, "makbul vatandaş"ını oluştururken projeye uymayan çok farklı alanlardaki toplulukları hedef göstermiş, bunları "kurucu dışarı" olarak işlevselleştirmiştir (Kentel, 2011: 209).

28 Şubat post-modern darbesine giden olaylara genel olarak bakıldığında yaşanan olaylardan bazıları sonuçları nedeniyle özellikle dikkate değerdir.

2.2.1. 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri ve Refah Partisinin Yükselişi

1995 seçimlerindeki başarısı Refah Partisi için oldukça önemlidir. Refah Partisi'nin yükseliş göstermesinin nedeni olarak, 80'lerden sonraki dönemden sonra Türkiye'de gelişen liberalizm ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan gelir adaletsizliği ve toplumsal yozlaşma gösterilmektedir. Böyle bir durumda merkez sol partilerin gücü azalmakta, dürüst davranışları ve güven veren politikası, Refah Partisi'nin güç kazanmasına neden olmaktadır (Göle, 2002: 62).

1995 seçim sürecindeki manşetlere bakıldığında seçimin; "İslamcı Doğu ile Laik Batı arasında seçim", "Seçimi Öteki Türkler Kazandı", "Siyah Türkler Beyaz Türklere Karşı" ya da "Harbiye karşısında Fatih kazandı" gibi başlıklarla verildiği görülmektedir (İşiker, 2011: 72). Buradan İslamcı olarak nitelendirilen kesimin iktidara gelmesinin istenmeyiş ve açık bir taraf tutma sezilmektedir.

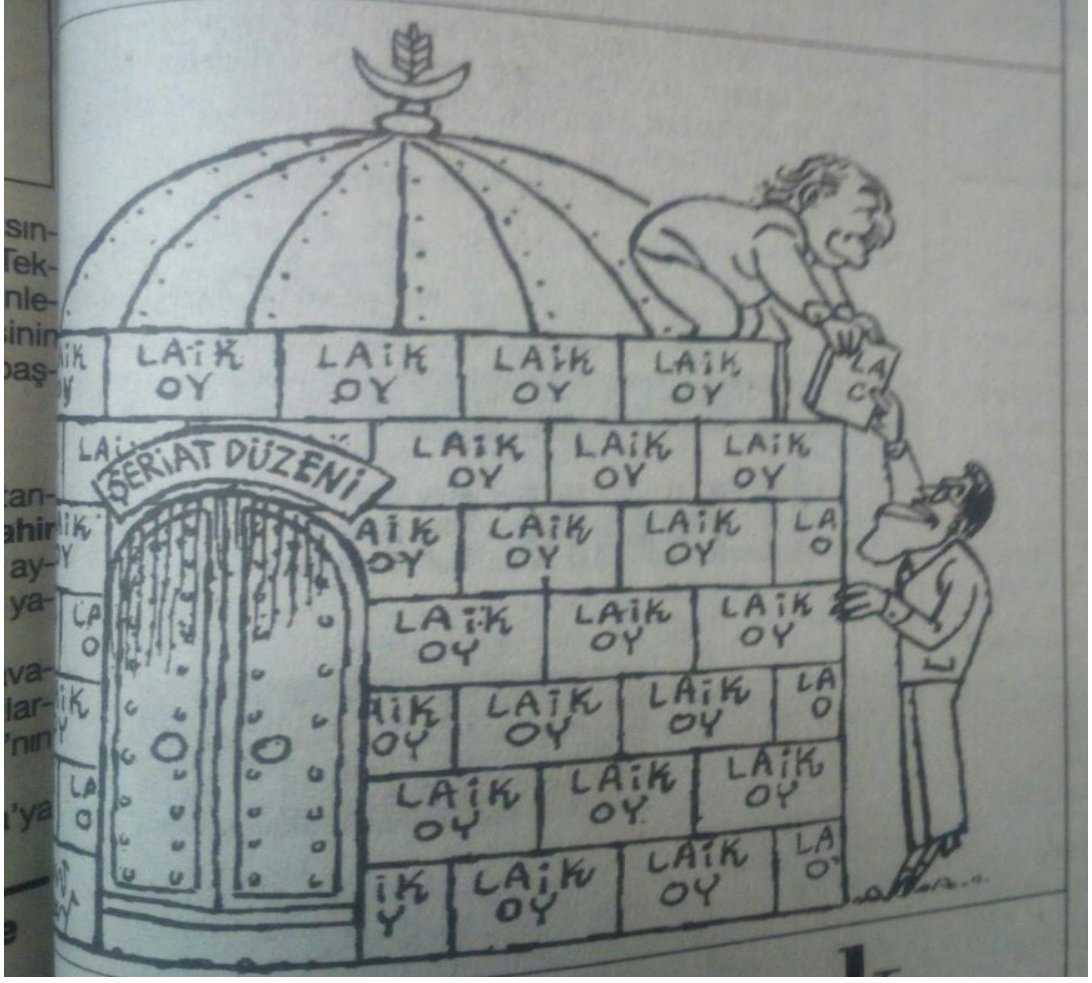
Bu dönemde birçok gazete RP'yi ve Erbakan'ı takıyye yapmakla suçlamış, seçimlerden sonra kendilerini açık etmeye başlayacakları üzerinden haberler yapmışlardır. Örneğin Milliyet Gazetesi "Meydan okuyorum" başlığı ile RP'yi haber

yapmıştır. Erbakan'ın söylemlerinin anlatıldığı haberin altına karikatür koyulmuştur. Karikatürde (Milliyet, 1995):

“Nasıl Olsa Bu Anlaşmayı Yırtacağız. Ama Her İhtimale Karşı Biz Takiyemizi Yapalım...24 Aralık Seçim Günü Noel'e Rast Geliyor Hem Zaten Noel Baba Da, Nail Baba'dır... Kendisi Muhterem Bir Zat Olup Aslen Demrelidir... Yani, Bizden Biridir!..” diye yazılıdır.

Takiye yaptığı yani dindar olduğunu gizlediği iddia edilen Erbakan'ın seçimden sonra gerçek halinin ortaya çıkacağı üzerinden haber yapılarak “dindarlar kendilerini gizleyip iktidar olunca değişecek” algısı oluşturulmaktadır. Bu tür haber ve karikatürler dindar kişilere yönelik ön yargı doğurmaktadır.

Bu tür haberler Refah Partisinin seçim başarısını etkilememiştir. Ancak bu başarı hükümeti kurmak için yeterli olamamıştır. Hükümet kurma görevi Anavatan Partisi'ne (ANAP) verilmiştir. Bu durumun Refah Partisi'nin dindar kişilerden müteşekkil olduğunun düşünülmesinden dolayı gerçekleşmesi islamofobik-antiislamist bir tutum olarak görülebilir. Henüz iktidara gelmemiş bir partinin irticacı olduğunun düşünülmesi ön yargı, kazanılmış hükümet kurma hakkının başka partiye verilmesi ayrımcılık ve Refah Partisini diğer partilerden ayırıp farklı muamele gösterme dışlamayı içerdiğinden bu olay antiislamizm bağlamında değerlendirilebilir. Çünkü bu durumda sebepsiz bir “korku-fobi” hali değil maksatlı bir düşmanlık söz konusudur.

Resim 5: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1996.

24 Ocak 1996 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan karikatürde “laik” oyları alan Erbakan’ın şeriat düzenini kuracağı bunun içinde o dönemde koalisyon görüşmesi içinde olduğu Mesut Yılmaz’dan destek alacağı tasvir edilmiştir. Daha sonraki süreçte bu tür karikatürler devam etmiş, Erbakan-Çiller döneminde buna benzer birçok karikatür çizilmiştir. Erbakan’ın devleti “ele geçireceği” ve şeriat düzeni kuracağı korkusu özellikle seküler kesimde büyük bir korku oluşturmakta, bu durum görsel ve yazılı medyada oldukça sık bir şekilde dile getirilmektedir. Yansıtılan korku durumunun bilinmezlik korkusu- fobi olarak değil bilinçli, örgütlü ve kasıtlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu sebeple burada Müslümanlardan bilinçsiz bir şekilde korku kaynaklı islamofobi değil açık bir şekilde maksatlı korkutma ve düşmanlık olan antiislamizm mevcut olduğu düşünülebilir.

Refah partisi yeterli çoğunluğu sağlayamayıp hükümeti kuramadığından koalisyon ortağı aramaya başlamış DYP lideri Tansu Çiller’i de ikna edip, 28 Haziran 1996’da koalisyon hükümetini kurmuştur. Ancak bu koalisyon muhalefet partileri tarafından kabul görmemiş; hükümet her fırsatta eleştirilmiştir. Bu eleştirilere sivil toplum örgütleri, asker kesimi ve basının dahil olması ile birlikte darbenin oluşum süreci hızlanmıştır. Özellikle basının etkisi oldukça önemlidir. Dönemin önemli gazeteleri Hürriyet, Milliyet ve Sabah öncelikle koalisyon karşıtı bir dil benimsemiştir. Daha sonra gazete manşetleri, karikatürler ve köşe yazıları ile 54. Hükümet; laiklik karşıtı, irticayı teşvik eden ve “şeriatçı” şeklinde göstermiştir. Bu gazetelerde hemen her gün çıkan haberlerde hükümet ortağı Çiller’in koalisyondan çekilmesi istenmekte; Erbakan ise istifaya zorlanmaktadır (İşler, 2014: 59).

Bunu örneklendirmek açısından 28 Haziran 1996 tarihli Sabah Gazetesi başlığını incelemek anlamlıdır. Gazetede “Koltuk Uğruna Ülkeyi Karanlığa Gömmе” başlığı atılmış ve haberin içeriğinde DYP lideri Çillerin koalisyon kararı şaşkırtan karar şeklinde değerlendirilmiştir (Sabah, 28 Haziran 1996). “Ülkeyi karanlığa gömmе” ifadesi ön yargı içermektedir. Dindar görünümlü kişiler ile koalisyon ortağı olunca rejim değişikliği yaşanacağına ya da karanlık günler olacağına dair herhangi bir kanıt ya da bulgu olmamasına rağmen bu tür haberler kamuoyunda sürekli yazılıp çizilmiştir.

Hükümetin güvenoyu alması süreci de birçok tartışmanın sonucunda gerçekleşmiştir. 8 Temmuz 1996 tarihli Milliyet Gazetesi; “Güvenoyu Tarifesi” manşeti atmış, haberin görseline ise Anıtkabir’i ziyaret eden kadınların fotoğrafını koymuştur. Fotoğrafın altına da üniversitelerden katılımcılar, çeşitli kadın derneklerinin üyeleri, meslek odaları, iş sendikaları da dahil olmak üzere birçok kesimden katılımcının dahil olduğu vurgulanmıştır. Üç kentte elli kadar kuruluşun dahil olduğu eylemlere özellikle “Atatürkçü düşüncüyü laikliği savunan derneklerin” katılımının vurgulanması ayrıca önemlidir.

Yine Milliyet Gazetesi “Ekonomi ne olacak” manşeti atmış, “RP’li senaryo” başlığı ile de RP iktidar olursa kriz olacağını yazmış; siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda korku psikolojisi oluşturmaya çalışmıştır (Deniz, 2017: 91).

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, Milliyet Gazetesine verdiği röportajda, “İrtica, Türkiye için, PKK terörizminden daha büyük bir tehlikedir” demiş ve şunları eklemiştir:

“Hiç kimse, yüzde 50’nin üstünde oy alsa bile, Türkiye’de demokrasinin kuralları uygulanacak diye, bir partinin şeriata dayanan bir İslam devleti kurmasına, demokrasiyi kullanarak ülkede laik rejimi değiştirmesine göz yumamaz. İcabında demokrasi kurallarının dışına çıkılarak bu engellenir. Zaten bunu halk askerden ister, aksine bir davranış karşısında ise, halk, ‘Ordu ne güne duruyor, bizi irticaya mı teslim edeceksiniz?’ diye sorar. Elbette, temennim, ülkemizde işlerin bu raddelere gelmemesidir” (Erkaya ve Baytok, 2001: 238-239).

İrticanın terörizmden ya da PKK’dan bile öncelikli bir tehdit olarak ele alınmıyor oluşu, korku durumunun ne kadar ciddi bir boyutta olduğunun göstermesi bakımından önemlidir. Bu korku durumunun nesnel verilere dayanmaması ise maksatlı olduğu düşünüldüğü için antiislamisttir.

2.2.2. İran ve Libya Gezileri

Başbakan olan Necmettin Erbakan ilk olarak İran’a gitmiştir. Resmi olarak yapılan bu ziyarette İran-İrak ve Türkiye arasındaki ilişkiler konuşulmuştur. İslami bir sermayenin Türkiye’de oluşmaya başladığını gören Erbakan bunu büyütme için Pakistan, Malezya ve Endonezya gibi Müslüman ülkelerle anlaşmalar yapmayı planlamıştır. Bunda başarılı da olmuştur. Önemli anlaşmalar yapıp Türkiye’ye döndüğünde oldukça olumsuz bir havayla karşılaşmıştır. Sonrasında MGK toplantısına katıldığında İran “bölücü irticai teröre destek veren ülkeler arasında sayılmıştır” (Akpınar, 2006: 78).

İran gezisi adıyla bilinen ve birçok ülkeye gidilip önemli anlaşmalarla dönülen bu ziyaret, Avrupa ülkelerine yapılmış olsaydı benzer bir tepkiyle karşılaşılır mıydı sorusunu akıllara getirmektedir. Bu durumun yaşanmasında yakın sayılabilecek bir zaman önce (1979) İran’da İslam devriminin gerçekleştirilmiş olması İran devletine asker kesimin mesafeli olması da muhakkak etkili olmuştur. Ancak dikkat edilmesi gereken bir husus göz ardı edilmektedir. O da her ülkenin sosyo-kültürel yapısı ve iç dinamikleri farklıdır. İran’da gerçekleştirilen bu devrimin Türkiye Cumhuriyetinde yapılması ve kalıcı hale getirilmesi mümkün değildir. Buna ilaveten Türkiye’deki İslamcılarda hiçbir zaman devrim düşüncesi olmamıştır (Ahmad, 2014: 259). Yönetme isteklerini mevcut rejimin seçilme kanalları vasıtasıyla gerçekleştirme amacındadırlar.

Ancak özellikle İran örneği üzerinden İslamcılar yıpratılmakta; mütedeyyin olmak ya da kendini İslamcı olarak tanımlamak İran ve İslam devrimi sempatisini olmakla eşdeğer tutulmaktadır.

Resim 6: Hürriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1996.

Bu dönemde sosyal yaşantıda, politikada, basın ve yayın kuruluşlarının politikalarında Müslümanlara yönelik korku ve dışlama hakimdir. 14 Ağustos 1996 tarihli Hürriyet gazetesinin manşeti incelendiğinde dışlayıcı dil açık bir şekilde görülmektedir. Habere göre Müslüman ülkeler ziyaret edildiği için Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıllık çağdaş, batılı ve laik devlet imajının sarsıldığı düşünülmekte Müslümanlıkla ilgili görülen her durum ötekileştirilmektedir. Sürekli sıcak tutulan "Türkiye İran olacak" algısı, şeriat ve sınırları belirsiz bir irtica kavramı neticesinde insanlar tedirgin edilmiş, gazetelerin manşetlerindeki sakallı sarıklı kişilerin "şeriatçı" olduğunun düşünülmesine neden olmuştur. Medyada "Çoraplı diplomasi" (13 Ağustos Milliyet), "Saltanat Gezisi"

(Milliyet 6 Ağustos 1996) gibi başlıklarla yapılan haberler sonucu dindar insanlar olumsuz etkilemiş, “dini” görünümlü bireyler ötekileştirilmiştir. Bu ön yargı ve ötekileştirici-dışlayıcı tutum neticesinde islamofobi-antiislamizmden söz edilebilmektedir.

Erbakan’ın Libya gezisi de sonuçları itibariyle oldukça önemlidir. Erbakan, Müslüman ülkelere yaptığı gezilerine Mısır, Libya ve Nijerya’da dahil olmak üzere devam etmiştir. Libya ziyareti sırasında Kaddafi’nin Türk Heyetine yaptığı konuşmada, Türkiye hakkında birçok eleştiri ve hakaretlerde bulunması ve Erbakan’ın sessiz kalması eleştirilmiştir. Bu durum üzerine CHP, hükümetin düşürülmesi için Erbakan hakkında gensoru önergesi vermiştir (Kongar, 2008: 281).

Hürriyet Gazetesi bu haberi, “Küstah Libyalının sözlerini başını tavana çevirerek dinleyen Erbakan, hiç tepki göstermedi” şeklinde yazarken Milliyet Gazetesi “Libya faciası” manşeti atmıştır. Müslüman ülkelere yapılan bu ziyaretlerin sansasyonel bir şekilde haberleştirilip ağır şekilde eleştirilmiştir. Darbe duyumları ilk kez bu dönemde dile getirilmeye başlanmıştır (Ahmad, 2008: 208).

Libya’da meydana gelen olayların haberleri Türkiye’ye gelince muhalefet iktidarı ağır şekilde eleştirmiş, Türkiye gündemi uzun süre bu olay üzerinden devam etmiştir. “Asker rahatsız” söylemi bu dönemde gündeme gelmiştir. Mesut Yılmaz’ın “Asker, Başbakanın Libya gezisinden çok rahatsız oldu” sözleri dönemin en çok konuşulan haberleri arasındadır (Tayyar, 2012: 36).

“İrtica” konusu ilk kez Erbakan’ın Afrika gezisi sonrası Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya tarafından ortaya atılmıştır. 27 Ağustos 1996 tarihli MGK’da Erkaya Cumhurbaşkanı Demirel’e:

“Burada hep terörü konuşuyoruz, ancak bir süredir dinci akımlara tırmanıyor. Ve bir yıldır konunun burada ele alındığına tanık olmadım. Televizyonda rejim değişikliği tartışılıyor. Bu durumda ne yapacağız? İrtica tehdit mi, değil mi? Bunu gündeme alalım.”

Şeklinde bir öneri sunmuştur. Demirel ise bu öneriyi değerlendireceğini ifade etmiştir. Yaşanan tüm bu hadiseler irtica korkusunu ortaya çıkarmıştır.

Bununla birlikte Refahiyol hükümeti iktidara geldiğinde oluşan bir durumdan bahsetmek gerekmektedir. Cuma namazları çıkışlarında uzun sakallı, geniş cüppeler giyen, asa taşıyan bir grup çeşitli provokatif eylemler gerçekleştirmiştir. Acz-i Mendiler olarak tanınan bu grubun görüntüleri haberlerde ve çeşitli yayın mercilerinde yayınlanmıştır. Görüntüleri, günlerce televizyon ve gazetelerde yayımlanmıştır. Libya gezisi sırasında yapılan bu eylemlerde bu kişiler şeriat istemekte ve İslam düzeni kurmayı istediklerini belirtmektedirler (TBMM, 2012).

Bu tür provokatif eylemler de islamofobiye hizmet etmektedir. Medya organlarında sürekli bu tür haberlerin verilmesi Müslümanlara yönelik ön yargıların artmasına neden olmaktadır. Bu ön yargılar zamanla korkulara da neden olmakta; islamofobi böylece antiislamizme doğru evirilmektedir.

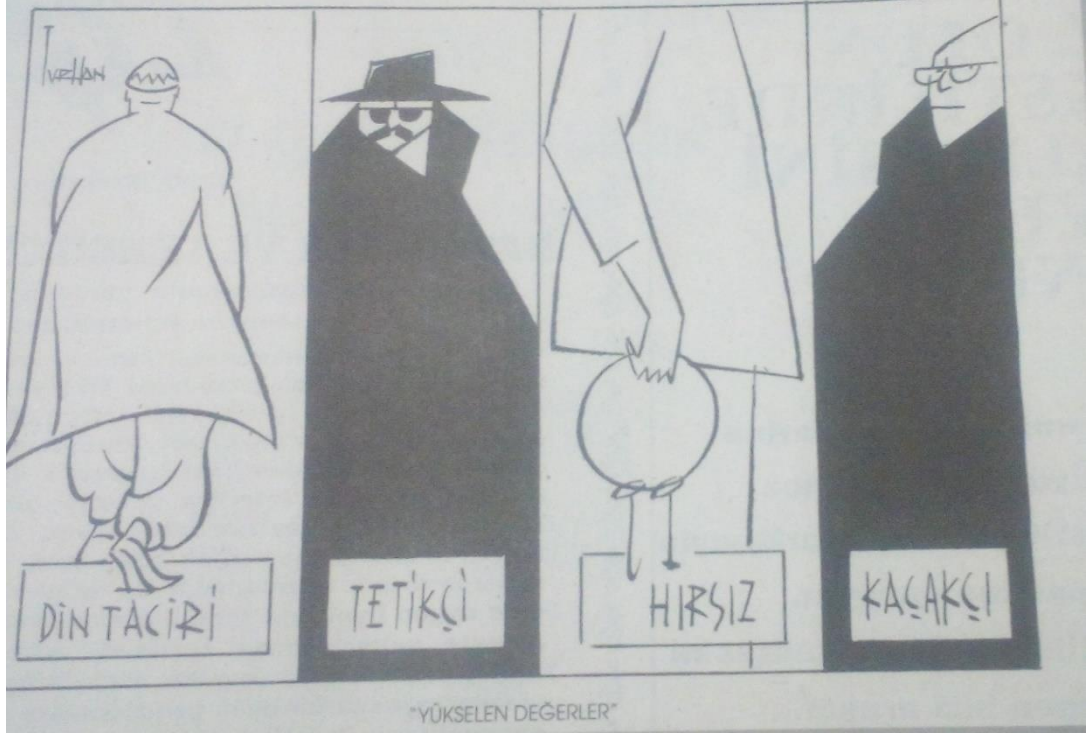
2.2.3.Susurluk Olayları ve Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri

3 Kasım 1996'da meydana gelen trafik kazası Türkiye siyasetini derinden etkilemiştir. Balıkesir'in Susurluk ilçesinde yaşanan kazada üç ölü bir yaralı vardır. Yaralı kurtulan kişi DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak'tır. Ölenler ise eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ, Abdullah Çatlı ve Gonca Us'tur. Kazadan sonra meydana gelen karmaşa ve kaos ortamı da oldukça önemlidir. Kazadan sonra birçok belirsizlik ve şaibenin yaşanması ve devlet, mafya ve polis ilişkilerinin açığa çıkması oldukça önemlidir. Kaza sonrası Erbakan'ın açıklamaları tatmin edici bulunmamıştır (Yüksel, 2004: 44).

Susurluk olayına hükümetin yeterince eğilmediğinin düşünülmesi eleştirileri beraberinde getirmiş, sonraki süreçte gerçekleştirilen eylemlerle toplumda ayrışmalar meydana gelmiştir. Medya ve sivil toplum örgütleri bu durumu bir kampanya malzemesine dönüştürmüş ve gündemlerinden düşürmemişlerdir. Devlet, mafya ve siyaset ilişkisinin açıklanmaması gerilimi tırmandırmıştır. Gerilimin artmasında hükümetin durumu ciddiye almaması da etkili olmuştur. Birçok protestonun düzenlendiği bu dönemde bazı protestolar daha çok dikkat çekmiştir. Olayların aydınlatılması, kirli ilişkilerin ortaya çıkarılması için ülkenin pek çok yerinde her gece saat 21:00'de bir dakika boyunca ışıkları söndürme eylemleri yapılmıştır. "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleri uzun süre yapılmıştır. Hükümetin bu

konuya yaklaşımı toplum tarafından tepki görmüştür. Özellikle Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın “mum söndü oynuyorlar” sözleri “skandal” niteliği taşıdığı iddia edilmiştir (Gülalp, 2003: 49). Susurluk olayının üstüne gidilmemesi ve sonrasında yapılan protestolar, hükümeti oldukça yıpratmıştır. Yapılan eylemler bir süre sonra boyut değiştirmiş, “laikliği koruma ve yaşatma” mitinglerine dönüşmeye başlamıştır. Bu süreç zarfında medyada ve meydanlarda kullanılan ötekileştirici ve dışlayıcı dil islamofobik-antiislamist olarak görülebilir.

İslamofobiyle ya da antiislamizmle hiçbir alakası olmayan bu olaylar silsilesinden en çok zararı mütedeyyin kesim görmüştür. Eylemlerde dindarlara yönelik aşağılayıcı, dışlayıcı ve ayrımcı ifadeler yer almış, bu durumda da islamofobi ve antiislamizm durumu ortaya çıkmıştır.

Resim 7: Milliyet Gazetesi, 25 Şubat 1997.

Yukarıdaki karikatürde yükselen değer olarak “din tacirliği”, “tetikçilik”, “hırsızlık” ve “kaçakçılık” sembolleştirilmiştir. Susurluk olaylarının sonuçlarını göstermesi bakımından önemli olan karikatürde; dinin-dinsel görünenin pejoratif anlamda gösterildiği görülmektedir. “Dini kıyafet” olarak görülen takke, cübbe, şalvar ve çarık giyen kimsenin din taciri olarak sembolleştirilmesi ön yargı içerdiği için islamofobiktir. Bu dönemde çıkan haberler ve karikatürler incelendiğinde çeşitli stereotipler üzerinden dinsel olanın aşağılandığı görülmektedir. Mine Kırıkkanat’ın sözleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bir yazısında İranlı kadınlara çarşaf giydikleri için “baştan aşağı karalara bürünmüş ve hamam böcekleri kadar özgür, zavallı ve budala” ifadelerini kullanmıştır (Aktaş, 2016: 54).

Dini görünen kıyafet giyinen sadece “din taciri” değildir. Kimi zaman da dini kıyafet giyinen “Kara Fatma, Kara Karga, Ninja, Sıkmabaş, Yasakbaş”tır (Aktaş, 2007: 35). Bu gibi ifadeler medyada sık sık kullanılmakta ve özellikle çarşaf ve başörtü kullanan kadınlar aşağılanmaktadır. Sözel tacize varan bu tür olumsuz sıfatlar dinsel olanı aşağıladığı için islamobi ve antiislamizm doğmaktadır.

Resim 8: Milliyet Gazetesi, 16 Şubat 1997.

16 Şubat 1997 Milliyet gazetesinde yayınlan ilk sayfada “Çağdaş Kadının Şeriata İsyanı” başlığıyla verilen haberde Ankara’da gerçekleştirilen mitingden bahsedilmektedir. Mitinge Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Çağdaş Hukukçular Derneği, Çağdaş Yaşamı Koruma Derneği, Pir Sultan Abdal Derneği, Mustafa Kemal Dergisi’yle çok sayıda sivil toplum örgütü ve Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden gelen çok sayıda kadın katılmıştır. “Şeriata hayır”, “Kara çarşafa hayır” sloganlarının atıldığı eylem öncesi birçok gazete birlikte hareket etmiş, eyleme daha fazla kişinin katılımını sağlamak amacıyla sivil toplum örgütleri Refahiyol Hükümeti’nin “türbanla süren devleti dinselleştirme politikasına karşı çıkan kadınları” Ankara’ya eyleme çağırmış, Cumhuriyet Devrimi ile kazanılan haklara sahip çıkma çağrısı yapılmıştır. O dönemde hâkim olan anlayışa göre “türban”, “cami”, “sakal” gibi dinsel mana yüklenen tüm çağrışımlar irticai olarak düşünülmekte, bu sebeple tahammül gösterilmemektedir. “Dindarların devleti ele geçireceği korkusu” neticesinde yapılan bu tür eylemler gerekçelendirilmediği için ön yargı ve korku içerir. Bu nedenle islamofobiktir.

Resim 9: Milliyet Gazetesi, 17 Şubat 1997.

17 Şubat 1997 Milliyet gazetesinde yayınlanan karikatürde bir protesto eylemi canlandırılmıştır. En önde sarıklı, cübbeli ve sakallı bir erkek arkasında da çarşafli birçok kadın bulunmaktadır. Erkeğin ve kadınların ellerindeki dövizlere bakıldığında ise “Şeriat isterük”, “Kahrolsun laikler”, “Molla rejimi isterük” gibi dindar kesimin istediği düşünülen mevcut düzene karşı ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler “ön yargı” içermektedir. Diğer dövizlere bakıldığında ise aslında olması gereken ve bireylerin temel haklarını istedikleri yazılar bulunmaktadır. Devlet dairelerine başörtüsü ile girmek ya da başörtülü hemşire, başörtülü avukat olmak istemek mevcut düzenle çelişmeyen meşru isteklerdir. Hak talep eden bireyler istekleri şeriat ya da mollalık düzeni istemekle bir tutulmakta ve ötekileştirilerek bu bireyler dışlanmaktadır. Karikatürün altındaki “Yaşasın demokrasi” ifadesi ise dindar kesimin “cumhuriyetin nimetlerinden” faydalanıp onu baltalamak istediğinin düşünülmesinin bir sonucudur.

Yukarıda da resmedilen örtülü Müslüman-dindar kadına dair görseller tamamıyla stereotipleştirilmiş ve damgalanmıştır. Genellikle dindar kadın “tek tip kalabalıklar” olarak gösterilir. Bir erkeğin arkasında sessizce yürüyen kadın imajı bu kadının

“edilgen, renksiz, ruhsuz ve sonuçta da kişiliksiz bir nesne” gibi sunar. Dindar kadının seçim yapamayan, düşünemeyen, özgür olmayan ve dolayısıyla da özgürlük talep edemeyecek olması (Erkilet, 2008: 73) onun başörtülü okuma ya da başörtüsüyle toplumsal hayatta var olma isteklerini görmezden gelmeyi meşrulaştırmaktadır.

Bu dönemde cahil, kendi karar veremeyen, kocasının-babasının boyunduruğunda yaşayan başörtülü kadın algısı oluşturulmakla birlikte başörtülüler toplumda saygın olarak görülmekteydi. Hatta başörtüyü irtica ile aynı gören kesimde dahi bu saygınlık mevcuttu. Ancak uzun süre medyada gösterilen olumsuz hadiseler başörtülü kadınların imajını olumsuz etkilemiştir. Fadime Şahin olayı ile birlikte bu saygınlık ortadan kalkmış “onlar da her şeyi yapıyor” anlayışı ortaya çıkmıştır (Barbarosoğlu, 2016: 150). “Dini” bir tarikatta meydana gelen bir cinsel skandal Türkiye’nin gündemine oturmuş, olayın taraflarından olan Fadime Şahin isimli üniversite öğrencisi kadın hemen her gün “İslami” kıyafetiyle televizyon programlarına katılıp kendini savunmuştur.

Nilüfer Göle, Fadime Şahin’i tanıtırken; “bir üniversite öğrencisi olarak modern, eleştirel tartışma mantığına hâkim olan; dindar bir kişi olarak da İslami ahlaki söyleme aşına olan” ifadelerini kullanmaktadır. Göle; Şahin’i izleyenlerin, utanmadan yaptığı itirafları, kendisini açık şekilde edişini, çekici görünüşünü ve gözyaşlarından öfke krizlerine varan tiyatroyu performansını izleyip bunu hayretle karşıladığını söylemektedir (Göle, 2011, s.152).

Tüm bu olaylar yaşanırken Gölcük’te yapılan tatbikatta bir araya gelen ordu mensuplarını, hükümeti uyarmak için karar almışlardır. Ocak ayında yapılan MGK’da gündemin “irtica” olması hükümetin zor durumda kalacağına göstergesi olarak yorumlanmıştır. Ağustos ayında yapılan MGK toplantısına benzer şekilde Oramiral Güven Erkaya, “irtica tehlikesinin büyüdüğünü ve bu tehlikenin PKK tehdidinden de daha vahim bir duruma doğru sürüklendiğini” belirtmiş ve (Yüksel, 2001: 57):

“Bir partinin temsilcileri açıkça Şeriat devletini savunmaktadırlar. Bunun bugün yönetimde olan bir partinin temsilcileri tarafından yapılmasını laik Cumhuriyet açısından fevkalade tehlikeli buluyorum... Eğer ülkeyi yönetenler irticayı bir tehlike olarak görmezlerse... Başbakan, bakanlar, milletvekilleri, belediye başkanları sabah akşam dini siyasete alet eder ve Şeriat devletini tartışılırsa... Laik Cumhuriyet, temellerinden sarsılmaya başlar.”

diyerek MGK toplantısının gündeminin irtica olmasını talep etmiştir. Oramiral Erkaya'nın askerler tarafından desteklenmesi üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel irticanın gündem olarak alınmasına karar vermiştir.

2.2.4.İftar Yemeği

Ramazan ayında hükümet, talebe yönelik olarak bazı düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemeler içinde kamu kurum/kuruluşlarının çalışma saatleri de vardır. Konuyla ilgili genelge yayınlanmış ve mesai iftar saatine göre ayarlanmıştır. Fakat sonradan “Ramazan genelgesi” vatandaşın Danıştay’a yaptığı itiraz ile birlikte iptal olmuştur (Aksoy, 2000: 193). Ramazan genelgesi oruç tutan kişiler için kolaylık olması amacıyla hazırlansa da irtica tartışmalarını başlatmış ve durumdan hükümet olumsuz etkilenmiştir.

Ramazan ayında gerçekleşen ve daha sonra hükümeti oldukça zor duruma sokan başka bir olay da Erbakan'ın verdiği iftar yemeğidir. Başbakanlık Konutu'nda yapılan davete tarikat liderleri çağırılmıştır. Bu kişiler davete sakallı, cübbeli ve sarıkla gelmiş bu durum bilhassa laikliği tehlikede görenlerin söylemlerini daha yüksek sesle ifade etmesine neden olmuştur. Başbakanlıktaki davet kamuoyunun gündeminde uzun süre yer almıştır. Hatta hükümeti yıpratmak için bir araç olarak görülmüş ve bir kampanyaya dönüşmüştür. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e davetin olduğu gün Genelkurmay'da “irticai faaliyetlerin Cumhuriyet'in temel niteliklerine vereceği zarara yönelik brifing” verilmiştir (Tayyar, 2009: 43). Oramiral Salim Dervişoğlu'nun Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e verilen “irtica” brifinginin, “28 Şubat sürecinin başlangıcı” olduğunu itiraf etmesi de oldukça önemlidir (Cevizoğlu, 2001: 49).

İftar için gazetelerde birçok şey yazılıp çizilmiştir. Hürriyet gazetesi yazarı Bekir Coşkun'un konu ile ilgili yazdıkları genel kanının anlaşılması için önemlidir (Hürriyet, 1997):

“Aşağıda tarikatler-sarıklar- takkeler- tekkeler- dergahlar- sahte peygamberlerdin adına yapılan sömürü- aldatılanların gözyaşları tartışılırken, bir başbakan sarıklı cüppeli tarikat şeyhlerini devletin temsil edildiği konuta çağırıp ağırlarsa... Ne yaparsınız? Erbakan böylece tarikatlara iade-i itibarlarını vermenin ötesinde onların gücünü, vazgeçilmezliğini, iktidarlarını resmen açıklayıverdi... Tarikat şeyhlerinin Başbakanlık'ta ne işleri var?.. şeklindeki sorular dandik sorulardır... Sarık ve cüppeleriyle oraya oturup engin düşünce ve istemlerini sıralamışlardır. Orası onların.. Gelip bizzat bakmışlardır, vaziyet

nasıl?.. Refahlı bakanların tümü tarikat mensubu .. Başbakan keza hem gücünü hem yönünü tarikatlardan alıyor... O bir mürit Başbakan...”

İftar yemeği ile ilgili yazılanların ve tartışmaların ana sebebinin yemeğe gelenlerin “dini görünümlü kıyafet” giymeleridir. Dinsel kıyafet olarak nitelendirilen sarık, cübbe, şalvar, takke gibi kıyafet giyen kişilerin başbakanlık konutuna girmesi bu kişilerin “sınırlarını” aşmasıdır. “Dinsel kıyafetli kişi kamusal alanda varlık gösteremediği gibi davetli olduğu başbakanlık konutuna da gitmemelidir ya da çağırılmamalıdır” anlayışı tüm tartışmaların ana sebebidir. Seküler elit ve dinsel alan daha önce bu tür bir tecrübe yaşamadığı için bu kadar büyük bir karşı çıkış gerçekleşmiştir. Ön yargı, dışlama ve ayrımcılık içeren bu durumda hem islamofobi hem antiislamizm yaşanmıştır denilebilir.

Başbakanlık Resmi Konutuna sakallı, sarıklı ve cüppeli kişilerin girdiği görüntülerin televizyonlarda yayınlanması eleştiri almıştır. Özellikle haberlerin “iftar yemeği” yerine “tarikat yemeği” başlığı altında verilmesi “İrtica Kalkışması” olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bu durumun sonucunda Genelkurmay Başkanlığının telefonları kilitlenmiştir (Gülmez, 2014:106).

Resim 10: Milliyet Gazetesi, 23 Şubat 1997.

Yukarıdaki karikatürde Erbakan sarık, cüppe gibi dinsel olarak görülen kıyafetler içinde resmedilmiştir. Çiller de Erbakan’ın cebinden çıkarak laikliğin teminatı

olduğunu söylemektedir. Karikatürden anlaşılan Erbakan kendi bildiğini okumakta ve laik düzene “kıyafet yoluyla” karşı çıkmaktadır. Bu stereotipleştirme esasen “İslami kıyafet” giyen laikliğe karşıdır anlamı taşımakta ve bu karikatür ön yargı içermesi açısından islamofobiktir. İslami kıyafet olarak görülen sarık, cübbe giyen kişiler laiklik karşısındadır ya da laiklik düşmanıdır gibi bir algı yaratılmakta bu dönemde buna benzer şekilde birçok karikatür bulunmaktadır.

Bu dönemde laiklik hemen her fırsatta vurgulanmıştır. Gazetelerde laiklikle ilgili karikatürler ve köşe yazarlarının konu ile ilgili düşünceleri gündemden hiç düşmemiştir. Bazı köşe yazarlarının konu ile ilgili düşünceleri aşağıdaki gibidir.

Hürriyet Gazetesi yazarı Oktay Ekşi laiklik ile ilgili düşüncelerine bakıldığında bir yaşam felsefesi olduğundan bahsetmektedir. Ona göre şeriat düzenine destek olursanız şeriatçısınız (23 Şubat 1997).

Bekir Coşkun’a göre laik ve demokrat kimseler şeriatçı kişileri tanklardan korumaktadırlar ve bunu şeriatçılar laikliği yıkmak isterken onlara rağmen yapmaktadırlar. Coşkun, şeriatın demokrasiyi reddettiğini düşünmektedir (7 Şubat 1997).

Tufan Türeñç’e göre gerici ayaklanmalar hep din gerekçe gösterilerek yapılmıştır. Sekiz yıllık zorunlu eğitim meselesine de bu bağlamda yaklaşmaktadır. Bu konuyu protesto edenlerin dini kullandığını ve Refah Partisi tarafından desteklendiğini iddia etmektedir. Protestolarda atılan sloganların ise laikliğe, Atatürk’ün ilkelerine, çağdaşlık ve uygarlığa karşı olduğunu vurgulamaktadır (2 Ağustos 1997).

Emin Çölaşan ise fikirleri incelendiğinde, laikliğe karşı olarak gördüğü kişiler için “Piyasadaki iki paralık herifler” olarak ifade ettiği görülmektedir. Bu kişilerin istediği gibi yazıp, konuşup, laikliğe karşı çıkacağından ve budan askerin sessiz kalmasının mümkün olmayacağından bahsetmektedir (2 Mart 1997).

Yine Çölaşan’a göre laiklik dinsizlik ya da din düşmanlığı demek değildir. Din ve devlet işlerinin ayrılması, dinin ticaret malzemesi haline gelmesinin önlenmesi için gerekli bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre (Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1997):

“Laiklik, dinsizlik olmadığı gibi, din düşmanlığı da değildir. Laiklik, din ticaretine ve din sömürüsüne karşı çıkmaktır. Din ile devlet yönetimini birbirinden ayırmaktır... Laikler kimsenin başörtüsüne de inancına da saygısızlık etmez. Eğer bunu yapan üç beş ateist varsa bile dikkate alınamayacak kadar küçük bir azınlıktır.”

Laiklik tartışmalarının gündemden bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Sadece devletlerin değil bireylerin de laik olabileceğinin anlatılması bireyleri taraf olmaya ve laikliği seçerek “şeriatçıların” karşısında konumlanmaya davet etmektedir. Kutuplaştırıcı bu söylemler “şeriatçı” olarak lanse edilen dindar kesimi ötekileştirmektedir.

Bir diğer yazıda “laik demokratların şeriatçıları tankların paletlerinden” koruduğu ifadesi kullanılmaktadır. Burada laikliğe ve demokrasiye tehdit olarak görülen “şeriatçılar” laik sistemin onlara sunduğu imkanlarla askeri darbeden korunmaktadır anlayışı hakimdir. Burada örtülü şekilde “şeriatçılar” tehdit edilmekte ve “laik demokratların” koruması kalkarsa olacaklar ima edilmektedir. “şeriatçılar” derken kastedilen dindar kesim bu süreçte üstü örtülü ya da açık şekilde birçok kez darbe ile tehdit edilmiştir.

Tufan Türeñç’in yazısına bakıldığında sekiz yıllık zorunlu eğitimden ve buna karşı çıkanlardan bahsettiği görülmektedir. Sekiz yıllık zorunlu eğitimi protesto edenler, “gerici ayaklanma amacıyla sokağa dökülen insanlar” ile aynı görülmektedir. Ayrıca “sergiledikleri görüntüler, attıkları sloganlar ile laik, demokratik cumhuriyete, Atatürk ilkelerine, çağdaşlığa ve uygarlığa karşı oldukları” belli olduğu düşünülmektedir. Dış görünüşlerine göre bireylerin çağdaşlık ve uygarlığa karşı olduklarının düşünülmesi ön yargı içermektedir.

Emin Çölaşan’a göre ise laikliği yıkmaya çalışan grup konuşmakta, yazmakta, gösteri yapmakta ve Türkiye’yi İranlı mollaların kucağına oturtmaktadır. Bu kesimden “iki paralık kimseler” olarak söz etmektedir. Bu aşağılayıcı ve ötekileştirici dilin dindar insanlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Yazıya göre yapılan tüm bu “yanlış” hareketler neticesinde askerin müdahale etmesi kaçınılmazdır.

Yukarıdaki yazarların söylemlerinden dindar kesimi laiklik karşıtı, dış görünüş itibarıyla çağdaş ve uygar olmayan, laik sistemin “nimetleri” ile istediklerini yapan kişiler olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ön yargı içeren dışlayıcı dil islamofobi

içermektedir. Dindar kişiler belirli kalıplara sokulup o kalıplar üzerinden (stereotip) olumsuz yorumlar yapılmaktadır.

Bu dönemde sadece köşe yazarları değil birçok kişi laiklikle ilgili açıklama yapmıştır. Açıklamaların birçoğu hükümetin laik olmadığı ve dini argümanlarla devleti yönettiği üzerinedir. Buna örnek olarak Türkiye Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen'in açıklaması gösterilebilir (Akpınar, 2006: 92):

“Ülkemiz trafik kazalarını mevlit okutarak ve kurban keserek önlemek isteyen, yağmurun çaresini duada bulan, bütçe açığını karşılamak için Allah'ın nimetlerini kaynak gösteren ve dini politikaya alet eden bir zihniyetle idare edilmektedir.”

2.2.5. Taksim Cami Projesi

Taksim'e Camii yapılması meselesi oldukça uzun bir süreyi kapsamaktadır. Taksim meydanına yakın birkaç görkemli kilise bulunmakla birlikte bir camii mevcut değildir. Bu sebeple Adnan Menderes döneminden beri ara sıra gündeme gelen bu mesele tartışılır ve sonra yıllarca unutulurdu. Refah Partisi de benzer talepte bulunmuş fakat tartışmalar hemen başlamıştır. Çeşitli izinler alınmış ve Camiinin temelini Erbakan'ın atacağı duyurulmuştur (Akpınar, 2006: 96).

Taksim'e cami konusu birçok kesim tarafından tartışılmış ve eleştirilmiştir. Özellikle köşe yazarları bu konuyla ilgili çok sert beyanlarda bulunmuş, her fırsatta Taksim'e cami istemediklerini vurgulamışlardır.

Cüneyt Arcayürek köşesinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açıklanan, ülkede 6 saatte bir cami yapıldığından bahsetmiş ve “Gözümüz doymuyor galiba” diyerek “Türkiye’de onca sorun varken, bunların üzerine gidip çözümler bulunması gerekirken, Taksim’den sonra Çankaya’ya da cami yapılması tartışmalarının bu kadar gündemi meşgul etmesinin” yanlış olduğunu vurgulamıştır (2 Şubat 1997).

Emin Çölaşan, “şehrin tarihi dokusuna bozacağını” gerekçe göstererek Taksim’e cami yapımına karşı çıkmıştır: “Taksim’e cami yapacağız Şimdi en son din sömürüsü burada fişkırdı. Her kentin belli yerleri vardır ki, o kentin simgesidir. O mimari ve tarihi dokuyu hangi amaçla olursa olsun bozmak mümkün değildir.”

Bekir Coşkun ise “Refah, ‘Taksim’e cami temeli ile İstanbul’un yeniden fethi’ diyerek, buna karşı çıkan kesimi zımni olarak isimlendiriyor: Bizans tarafı... Oysa camiler

barış-sevgi yeridir... Düşmanların bile diz dize oturup aynı secdeyi, aynı duaları paylaştıkları yer... Bunların elinde cami bile siyasi kavgaya malzeme oluveriyor...” sözleriyle Taksim’e cami yapılmasına karşı çıkmıştır.

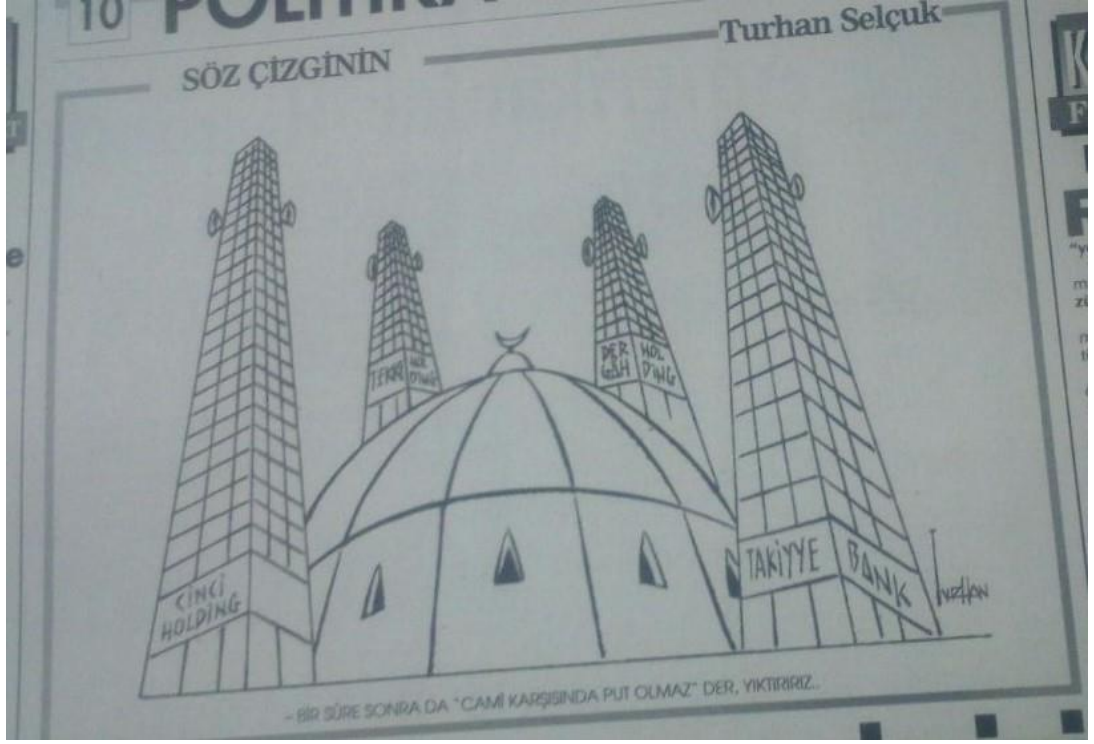
Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarı Oral Çalışlar 2 Şubat 1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki yazısında

“RP, Türkiye’ye bir sistemi dayatmaya kalkıyor. Eline geçirdiği belediyelerde geri bir düzeni yaymak istediği belli oldu... Taksim’e cami bahane, RP, Türkiye’yi sonu belirsiz bir cami-kışla denklemine sürüklüyor. Bundan kendileri de çok zarar görür, bizden söylemesi” şeklinde eleştirilerde bulunmaktadır.

Üstü kapalı tehdit içeren bu ifadelerden Taksim’e yapılması planlanan caminin aslında “geri bir düzeni” yaymak amaçlı olduğunun düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin 7 Şubat tarihli manşeti “Taksim’e cami rant kazanma projesi” olarak atılmıştır. Gazete haber metninde ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi)’nin açıklamalarına yer vermiş, Taksim’de 195 cami ve mescit bulunduğunu ve bunların bakımsızlıktan dolayı kullanılmaz halde olduklarını dile getirmiştir (7 Şubat 1997, Cumhuriyet Gazetesi).

Türkiye’nin İslamlaşması düşüncesi bu dönemde en çok korkulan, endişe duyulan alanı oluşturmaktadır. Bu sebeple Taksim’e cami yapılmasına; İslamcılarının başarıya ulaşması ve “Türkiye’nin İslamlaşmasının görsel ispatı” olacağından dolayı üst elit kesim karşı çıkmıştır. Dönemin gazete ve dergilerinde bu konu ile ilgili ayrıştırmacı dilde birçok habere yer verilmiştir. Buna ilaveten yayınlanan karikatürler de benzer şekilde ötekileştirici ve dışlayıcıdır.

Resim 11: Milliyet Gazetesi, 1 Şubat 1997.

1 Şubat 1997 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan karikatürde Taksim'e Camii konusu ele alınmış altında düşülen notta "Bir süre sonra da cami karşısında put olmaz der, yıktırırız" yazılmıştır. Bu ifadeden bilinçli bir kaygı durumu yaratılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Camii yapılırsa cumhuriyetin sembolü olan anıtın yıktırılmasından endişelenilmektedir. İçinde birçok heykelin yer aldığı Cumhuriyet Anıtından "put" olarak bahsedilmesi dine referans yaparak dinsel aşağılamaktadır. Bu açıdan bakıldığında cami yapanlar, heykellere daha doğrusu Taksim'de yeni cumhuriyetin simgesi olarak görülen Cumhuriyet Anıtına ve dolayısıyla cumhuriyet değerlerine karşıymış gibi bir algı oluşturulmaya çalışılmakta olduğu düşünülebilir. Caminin minareleri o dönemde sıkça kullanılan ötekileştirici ve dışlayıcı kelimelerle isimlendirilmiştir. Karikatür bu dönemde yaşanan bilinçli korkutma ve dışlamanın bir örneğini oluşturduğundan antiislamist olarak görülebilir.

4 Şubat 1997 tarihli Hürriyet Gazetesinin manşeti "Tahrikler bitmiyor" şeklindedir. Haberde "Refah Partisi türban, karayolu ile hac, kurban derileri, Taksim'e cami krizlerini yeni krizler yaratarak daha da tırmandırıyor" ifadeleri kullanılmıştır. "Türban", karayolu ile hac, kurban derilerinin sadece Türk Hava Kurumu'na

başılanmaması talebi, Taksim'e cami talebi gibi istekler "tahrik" olarak algılanmaktadır. Haberin devamında Sincan'da Kudüs'deki Mescid-i Aksa Camii benzeyen bir çadırın Atatürk büstünün karşısına konmasından bahsetmektedir. Olayı "Ata'ya nispet gibi" olarak haberleştiren gazete bununla "tahrikin" derecesini belli etmektedir. Yukarıda zikredilen tüm bu talepler ve Mescidi Aksa çadırı "Ata'ya nispet" ve Atatürkçü kesime de "tahrik" olarak görülmektedir.

2.2.6.Kudüs Gecesi

"Kudüs Gecesi" etkinliği şüphe götürmez şekilde 28 Şubat sürecini başlatan olaydır. Bu olay neticesinde TSK ve hükümet arasındaki gerginlik son raddesine gelmiştir. Akabinde meydana gelen olaylar neticesinde yaşananlar islamofobiyi tartışmasız şekilde aşmış ve durum antiislamizme doğru evrilmiştir.

Sincan'da yaşanan olaylar 28 Şubat MGK toplantısı ve Refah Partisi'nin kapatılması sürecinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır (Tayyar, 2012: 50).

Refah Partili Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız ile İran Büyükelçisinin katıldığı Kudüs gecesinde şiir dinletisi yapılmış, İsrail devletinin eylemleri tiyatro gösterisiyle anlatılmıştır. Bekir Yıldız ve Muhammed Rıza Bagher konuyla alakalı olarak birer konuşma yapmıştır.¹ Filistin'de uygulanan baskı ve zulüm temalı bu etkinlik, çeşitli basın platformlarında "Türkiye İran mı olacak?" ve "Sincan'daki İran provası" olarak dile getirilmiştir.

Kudüs gecesi ve akabinde meydana gelen olaylar 28 Şubat MGK toplantısının ve Refah Partisi'nin kapatılma davasının temel dayanak noktasını meydana getirmektedir. Refahyol hükümeti için sonun başlangıcı olarak nitelendirilebilecek bu etkinlik oldukça gerilimli bir ortamda gerçekleştiğinden bu kadar dikkat çekmiştir. Bu gecede yapılan etkinlikler özellikle de tiyatro oyunu yüzlerce defa gösterilmiş; üzerine yazılmış, çizilmiştir. Olaylar üzerine Belediye Başkanı görevinden alınmıştır. Ayrıca hakkında Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde (DGM) soruşturma açılmıştır. Böyle bir süreç yaşanırken Başbakan Erbakan'ın söylediği "mesele laiklik değil, laikliği din

¹ Bekir Yıldız, Kudüs gecesinde yaptığı konuşma nedeniyle yargılanmış ve 17,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

düşmanlığı olarak kullanmak isteyenlerin rahatsızlığı. Bu rahatsızlık duyanlar bir avuç insan, onlarda fosil oldular” sözleri gerilimi daha da alevlendirmiştir.

Bütün bu yaşanan olaylardan sonra 4 Şubat 1997 günü, askeri birlik Sincan Merkezine yürümüştür. İki adet tank arızalanma gerekçe gösterilerek Sincan’da bırakılmış ve diğer zırhlı araçlar tatbikat alanına yani Yenikent 4. Ana-Jet Üssüne gitmiştir. TSK tarafından askeri tatbikatmış gibi gösterilen bu olay aslında açık bir şekilde gözdağıdır. Daha sonraki dönemde Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir de durumu “Demokrasiye Balans Ayarı Verildiği” şeklinde yorumlamıştır (Akpınar, 2006: 177-178).

Sincan’da tankların geçmesi Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hikmet Köksal’ın fikridir. Köksal (Tayyar, 2012: 49☺)

“Hükümetin bir şey yapacağı yok. Bizim bir şey yapmamız lazım. Bunu halk bizden beklemektedir. Genelkurmay Başkanının emrini alıp bir planlama yaparım. Tatbikata katılacak tank birliklerini Sincan’dan geçirerek eğitim alanına oradan gönderirim.”

Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya daha sonra Sincan olayları ile ilgili “bardağı taşıran son damla” ifadelerini kullanmıştır (Tayyar, 2012: 49):

“Sincan Belediye Başkanı 1997 yılbaşına doğru hindi ve içki satışların yasaklamıştır. Daha sonra Belediye Başkanı düzenlediği Kudüs Gecesinde irticayı hortlatmanın, şeriati geri getirmenin adeta provasını yapıyor. İran Büyükelçisi de dini ihtilal rejiminin sembolü olarak başmısafir. Bütün bunlara sebebiyet veren adam hakkında soruşturma başlatılınca Adalet Bakanı ziyaretine gidiyor.”

Resim 12: Milliyet Gazetesi, 6 Şubat 1997.

6 Şubat 1997 Milliyet gazetesinde yayınlanan karikatürde kahve fincanında bir fal vardır. Falda açık bir şekilde tank gözükmektedir. Bu dönemde bu şekilde birçok gazete ve dergide bu tür çizimler yapılmış, adeta darbe çağrılmıştır.

Yine 6 Şubat 1997’de “Sincan hükümeti salladı” şeklinde manşet atan Cumhuriyet Gazetesi haberde Refahyol hükümetini laiklik karşıtı olarak göstermiş, bu durumun TBMM’yi Refahyol’a karşı harekete geçirdiğini ifade etmiştir. Haberde hükümetin, laiklik ve cumhuriyete karşı faaliyetlerin merkezi olduğu ve ordunun işe el atacağı duyurulmuştur.

3 Şubat 1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesi manşette “Türkiye İran Olmayacak” ifadesini kullanmıştır. Haberin başlığını “RP’li belediye başkanı ile şeriat çağrısı yapan İran Büyükelçisine tepki yağıyor” şeklinde veren gazete haberde, “halk” tarafından olayın protesto edildiğini ve tepkiyle karşılandığını anlatmaktadır. Burada kastedilen “halk” dinsel karşıtıdaki “halktır”. Gazete kendi görüşünü paylaşan kişileri halk olarak görmektedir.

Sabah gazetesine bakıldığında haberi “Tanklar Sincan’da” başlığıyla vermiş; “son dönemde şeriat yanlılarının gövde gösterileriyle gündeme gelen Sincan’da dün sabah 20 tank ve 15 kariyer geçit yaptı.” şeklinde duyurmuştur.

Tankların Sincan caddelerinde dolaşmasıyla haberleri; “Tanklar Sincan’dan geçti”, “Tanklar Sincan’da”, “Tank Sesleri” başlıkları ile verilmiştir. Görsel ve yazılı basında yer alan Sincan caddelerindeki tank görüntüleri ve buna ilişkin haberler darbeye destek verici niteliktedir (İşler, 2014: 74).

Bekir Coşkun 25 Şubat tarihli “Ayar” adlı yazısında düşüncelerini:

“İş giderek karışıyor.. Çevik Bir Paşa’nın, tankların yürümesi ile “demokrasiye balans ayarı” yaptıklarını açıklamasının ardından, Cumhurbaşkanı Demirel de büyük gazeteleri Çankaya’ya çağırarak “fren ayarına” geçiverdi... Bence Demirel’in fren-miren ayarı işe yaramıyor... Cumhurbaşkanı olarak, artık ayar yapmayı bırakıp, tavrını en az sokaktaki sade insanlar kadar net ortaya koymalı... Kimden yana?.. Bu insanlar boşuna sokakta değil... Türkiye geceleri boşuna kararmıyor... Silahlı çetelerin ve Şeriatçıların arasında sıkışıp kalan koca Cumhuriyet’in başı dertte... Eğer rejimin geleceği, Sincan Caddesi’nde yürüyen sekiz tankın balans ayarına muhtaç hale gelmişse... Bu işin ayarı kaldı mı?... Neyin ayarı?

şeklinde ifade etmiş, RP’ye karşı önlem alınması gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı Demirel’i göreve çağırıp ve RP’nin iktidardan uzaklaştırılması gerektiğini dile getirmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin köşe yazarlarından Hikmet Çetinkaya, 6 Şubat tarihli yazısında Refah-medya arasındaki gerginliğe değinmiş ve her olayda medyayı suçlayan iktidarı eleştirmiştir.

“Sincan’daki son olay şeriatçı kesimin ne denli gözünün dönmüş olduğunu gösteriyor... Ülkenin demokratik dinamik güçleri kara yobaz çetelerine geçit vermeyecek. Türkiye ortaçağın karanlığına gömülmeyecek. Toplumda başlayan tepki gün gelecek meydanlara sığmayacak” şeklindeki sözleriyle medyayı savunmuştur.

Çetinkaya’nın “toplumda başlayan tepki” olarak işaret ettiği durum Türk Anneler Derneği’nin organize ettiği Anıtkabir ziyareti ve sonrasında yine Ankara’da yapılan Atatürkçü Düşünce Derneği ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi birçok derneğin organizasyonuna destek olduğu “Şeriata karşı kadın yürüyüşü”dür.

Göle'ye göre 1980 sonrasında Kemalist kadın dernekleri; İslamcı hareketlere karşı laikliği sistematik olarak savunmuştur. İslamcıların, Kuran'ı referans alarak başörtüsünün doğal bir hak olduğunu savunması Kemalist kadınları rahatsız etmektedir. Çünkü onlara göre bu talep laikliği tehlikeye düşürecektir. Bu düşünceler Kemalist ilerici kadınların örgütlenmesine sebep olmuştur. Bunlara örnek olarak “Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği”, “Türk Kadın Hukukçular Derneği” ve “İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi” gösterilebilir (Göle, 2016: 116).

Yukarıda isimleri sayılan derneklerin yoğun çalışması ve basın bu tür eylemleri desteklemesi bu grupların beraber çalıştıkları algısını oluşturmaktadır. Özellikle “Şeriata karşı kadın yürüyüşü” eylemini Cumhuriyet Gazetesi birçok kez duyurmuştur. Gazetenin bunu eyleme daha çok kişinin katılımını sağlama amacıyla yaptığı anlaşılmaktadır. 2 Şubat 1997 tarihli haberde “Kadınlar Ankara'ya Eyleme Gidiyor” başlığı kullanılmıştır. Haberin devamında “sivil toplum örgütleri, Refahiyol Hükümeti'nin türbanla süren devleti dinselleştirme politikasına karşı kadınları 15 Şubat'ta Ankara'ya eyleme çağırdı” ifadelerini kullanmıştır (2 Şubat 1997).

Gazete, 10 Şubat 1997 tarihli haberde ise “Şeriata karşı yürüyüş” başlığını kullanmış, eylemde “Cumhuriyet Devrimi ile kazanılan haklara sahip çıkma çağrısının yapılacağını” belirtmiştir.

Hürriyet Gazetesi köşe yazarlarından Mümtaz Soysal kadın yürüyüşünü, “Cumhuriyet Kadınları” adlı yazısında anlatmıştır (Hürriyet, 9 Şubat 1997).

“Kadın yürüyüşü bir bakıma, son yıllarda çürümeye yüz tutmuş olan ve içten içe kemirilmeye başlanan Cumhuriyeti yeniden canlandırmanın, diriltmenin ipuçlarını da vermiş oluyor. Bu ipuçlarıyla birçok şey yapılabilir”

Kadın yürüyüşünün gazetelerce sunum şekli ötekiletirici ve islamofobiktir. “türbanla devleti dinselleştirme politikası”, “Cumhuriyet Devrimi ile kazanılan haklara sahip çıkma” gibi ifadeler başörtülüler devleti dinselleştirmiş ya da Cumhuriyetle kazanılan haklara zarar veriyormuş gibi bir algı oluşturmaktadır.

Anıtkabir ziyaretinde, ziyaretçi defterine yazılanlar dikkat çekicidir (Tayyar, 2012: 54):

“Cumhuriyetin temel ilkelerini korumak yerine örümcek tutmuş köhne fikirleri yaymaya çalışan gafiller, sana duyduğumuz sevgi selinde boğulacaklar”.

Bu tür ifadeler dışlayıcı ve ötekileştiricidir. Açık bir şekilde islamofobi yapılmaktadır.

Bu dönemde yapılan eleştiriler genelde islamofobik nüveler taşımaktadır. Erbakan’ın ve RP kadrosunun İslami kimliğinin bilinmesi, eleştirilerin bu bağlamda yapılması sonucunu doğurmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Cüneyt Arcayürek, Başbakan Erbakan’ı Refah-medya bağlamında eleştirmiştir (4 Şubat 1997, Cumhuriyet):

“Demokratik rejimi soysuzlaştıran, yozlaştıran sadece kimi çağdışı, anti laik, cumhuriyete düşman olaylar ile eylemler değil. Başında yüzüzlük geliyor”,
“ Medya ile kimi çevreler ‘RP ile ordu arasındaki sevgiyi bozmak için ter ter tepiniyorlarmış!’ Söyleyen kim? Takkeli Başbakan! Daha ileri adımlar atıyor.”

Bu dönemde köşe yazarları konu ile ilgili birçok şey yazıp çizmiştir. Bu söylemler dönemin zihniyetinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Konu ile ilgili olarak Milliyet Gazetesi yazarı Hasan Cemal İrtica ve siyasal İslam ile mücadelede tarafsızlığın mümkün olmadığından bahsetmektedir (Milliyet Gazetesi, 15.06.1997). Hatta tarafsız kalmayı “avanaklık” olarak görmektedir. Ona göre İslamcılar, Türkiye’de “İran tipi” ideolojiyi hakim kılmak istemektedirler. Bu kişilerle mücadele etmek demokrasiyi korumanın yanı sıra aydın kişi olmanın gereğidir.

Yeni Yüzyıl Gazetesi yazarı Coşkun Kırca TSK’nın irtica ile mücadele etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İrtica, seçimle gelse bile karşı çıkılmalıdır (Yeni Yüzyıl Gazetesi, 17.06.1997).

Yine Yeni Yüzyıl Gazetesi yazarlarından Kerem Çalışkan’a göre Refah Partisi’nin olmadığı bir seçim oluşturmayı sivil kişiler başaramazsa bunu yapacak olan asker kişilerin eleştirilmemesi gerektiğini düşünmektedir (Yeni Yüzyıl Gazetesi, 16.06.1997).

Radikal Gazetesi yazarı Murat Belge ise sivillerin başarısızlığı yüzünden askerlerin müdahale etmek durumunda kaldıklarını ifade etmektedir. Aslında askerlerin darbe yapmayı istemediğinden ama siviller yüzünden mecbur kaldıklarından bahsetmektedir (Radikal Gazetesi, 16.06.1997).

Resim 13: Sabah Gazetesi, 23 Şubat 1997.

Bu tür haberler medyanın genel görüşünün anlaşılması açısından önemlidir. Medya, 28 Şubata giden süreçte saldırgan bir dil benimsemiş, darbe yanlısı ve ötekileştirici bu dil islamofobik ve antiislamist belirleyiciler içermiştir. Özellikle Erbakan özelinde Refah Partililere görece dindar oldukları için yöneltilen “çağdışı, takkeli, anti laik, kara yobaz” gibi ithamlar dışlayıcıdır ve ayrımcılık içermektedir. Bu bağlamda bu tür ifadeler antiislamist olarak görülmektedir. Bütün mütedeyyin kişiler bu süreçten etkilenmiş ve toplum dindar-laik şeklinde kutuplaşmıştır. Medyanın söylemlerinden etkilenip laikliğin sekteye uğramasından endişelenip eylemlere katılan kesim sonra yine medya tarafından kullanılmakta; haber yapıp ayrıştırma körüklenmektedir. Bu durum yine bir döngü olarak islamofobi ve antiislamizmi doğurup beslemektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin en büyük üç işçi ve esnaf konfederasyonu da Milli Güvenlik Kurulu kararlarına destek vermiştir. Hürriyet Gazetesinin haberine göre; Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) genel başkanı Derviş Günday, Türk-iş genel başkanı Bayram Meral, DİSK genel başkanı Rıdvan Budak “laik ve çağdaş Türkiye'nin tehlikede olduğu” gerekçesiyle “Laiklik düşmanlarına karşı en büyük ittifakı gerçekleştiren” bu STKlar Refah Partisi İran modeli istediğini ifade etmişler tüm siyasi parti liderlerine ve milletvekillerine mektup göndermişlerdir (5 Mart 1997, Hürriyet Gazetesi).

Bunun ardından Türkiye'nin en güçlü sivil toplum örgütlerinden Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) de hükümetin "derhal" çekilmesini istemiştir (1 Nisan 1997, Hürriyet Gazetesi).

Sadece köşe yazarları ve STKlar değil siyasi parti liderleri de "laikliğin tehlikede" olması sebebiyle hükümetin çekilmesi yönünde beyanat vermiştir. DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal başbakan Erbakan'a "Ya laik devleti içinize sindirin ya da çekilin" demiştir (4 Mart 1997, Hürriyet Gazete).

Bu dönemde muhalefet partilerinin hükümetin rejimi tehdit ettiğine dair açıklamalarına ve medya ve sivil toplum örgütlerinin söylem ve eylemlerine ordu kayıtsız kalamamıştır. Kamuoyunda darbe istencinin yüksek sesle söyleniyor oluşu, artık halkın sabrının kalmadığının sürekli ifade edilmesi ordunun müdahalesiyle sonuçlanmıştır.

Tüm bu olayların yaşanmasının ana sebebi dindar görünümlü kişilerin toplumda varlık göstermesi, eskiye nazaran daha görünür hale gelmesi ve hak talep etmesidir. Seküler elit kesim buna izin vermemiş, sivil toplum, medya, siyasetçiler ve asker kesim buna karşı çıkıp engel olmuşlardır. Bunların sonucunda dindar kesim olumsuz etkilemiş, ön yargı, ayrımcılık, dışlama ve şiddete uğramıştır. Bundan da islamofobi ve antiislamizm doğmuştur.

Hürriyet Gazetesi 28 Şubat tarihli MGK toplantısını "Kritik MGK bugün" başlığı ile vermiştir. Haber "Milli Güvenlik Kurulu en kritik toplantısını bugün yapıyor. Kurul üyesi kuvvet komutanlarının tümü laiklik konusunda konuşmak için söz istedi" şeklinde açıklanmıştır. Toplantının ayrıntıları ise şu şekildedir (28 Şubat 1997):

"Köktendinci Akımlar Raporu"nun Başbakan Erbakan'ın önüne konacağı bilgisi verilmiştir ve raporda Sincan olaylarının, Kudüs Gecesi ve İran ile ilişkilerin yanı sıra Türkiye'ye yönelik irticai tehditlerin bulunduğu öne sürülmüştür. Raporda aşırı dinci örgütlerin pompalı tüfekler temin ederek silahlandıkları, karate kursları düzenledikleri bilgisine de yer verileceğinin belirtildiği bilgisine yer verilmiştir"

Milliyet Gazetesi 28 Şubat MGK toplantısını 1 Mart 1997'de "9 saatlik zirvede rejime ince ayar" olarak vermiştir. MGK toplantısı "tarihi toplantı" olarak nitelendirilmiştir.

Hürriyet Gazetesi 4 Mart 1997 tarihinde "Ya uy, ya çekil" şeklinde manşet atmış; metin içinde DSP lideri Bülent Ecevit'in ve CHP lideri Deniz Baykal'ın Erbakan'a

“laik düzeni içine sindirme” çağrısı yaptığı bilgisi verilmiştir. Eğer bunu gerçekleştirmezse çekilmesinin istendiği ifade edilmiştir.

Buradan siyasi muhalefet ile askerinin birlikte hareket ettiği sonucu çıkmaktadır.

Bekir Coşkun’a göre, şeriatçılar kadrolaşma içindedir (11 Şubat 1997):

“Şeriatçıların, hem devlet kadrolarında hem belediyelerde hem sivil kurumlarda, hem çeşitli isimler altında nasıl silahlanıp örgütlendiklerini en iyi görmesi gereken kişi konumunda. Olanları en iyi o bilir... Rejimin nasıl bir çukura sürüklendiğini de...”

Emin Çölaşan ise Refah Partisi’ni “irticanın, şeriatın, dinci tehdidin en önemli odaklarından birisi olarak gördüğünü” ve “silahlı mücadeleye kalkışacağı yönünde bir korku duyduğunu” belirtmektedir (4 Şubat 1997):

“Refah Partisi, Kayseri’de üniformalı milisler kullanmaya kalkışıyor. Böylece topluma güya gözdağı veriliyor. Üniformalı, bereli bazı tipler adeta Hitler döneminin Almanya’sındaki SS kıtalarını andırıyor. Bu işler böyle başlar, yarın aynı tipler silahlarla halkın üzerine saldırıya geçer.”

Refah Partisi üzerinden dinsel olan pejoratif görülmekte; “irtica, şeriat, dinci tehdit” gibi kelimelerin kullanılması dine yönelik ön yargıların artmasına neden olmaktadır.

Yukarıdaki haberlerin işleniş biçimlerinden, köşe yazarlarının ifadelerinden, çizilen karikatürlerden, sivil toplum örgütlerinin açıklamalarından, asker kişilerin söylemlerinden darbe sürecinin tedrici bir şekilde meydana geldiği ve bu süreç yaşanırken bilinçli bir şekilde gerilimin tırmandırıldığı gözlemlenmiştir.

Darbenin bile isteye çağırıldığı bu dönemde dindar-mütedeyyin kimseler toplumda istenmeyen ve öteki olarak lanse edilmiş; bu durum bu kesimin toplumdan dışlanmasına sebep olmuştur. Refah Partili olmasalar bile dindar görünümlü olarak nitelendirilen birçok kişi “irticacı, Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı, çağdaş değerleri özümsememiş” şeklinde etiketlenmiştir. Refah Partisinin ya da partili olmayan dindar görünümlü küçük bir azınlığın yaptığı eylemlerden tüm dindar-mütedeyyin kimseler sorumlu tutulmuştur. Bu durum dinsel olanın aşağılanmasına kadar varan birçok olumsuz durumun meydana gelmesine neden olmuştur. Bunların sonucunda İslam dinine yönelik ön yargı, dindar kişilere yönelik ön yargı, ayrımcılık ve dışlama tutumları gelişmiştir. Bu sebeple bu dönemde islamofobi ve antiislamizm birlikte yaşanmıştır denilebilir.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİK YAKLAŞIMLAR (ANTIİSLAMİZM DÖNEMİ)

1997 sonrasındaki dönemde Müslüman ve mütedeyyin kişilere yönelik düşmanlık daha çok görünür hale gelmiş; islamofobinin göstergelerinden ön yargı ve dışlama devam ederken Müslümanlara yönelik ayrımcılık ve şiddet açık bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bütün bunlara gerekçe olarak da “irtica” gösterilmiştir. Ancak irtica ve irtica suçunun tanımı açık bir şekilde yapılmadığından birçok mağduriyet doğmuştur. Nitekim Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu ve Meclis İnsan Hakları Komisyonu’na birçok mağdur dilekçesi gelmiştir. Buna göre o dönemde TSK’nın irticayı; “din ile barışık olma ya da manevi değerlerinden kopmadan hayatını devam ettirme” olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple “namaz kılma” ya da “eşin türbanlı” olması gerekçe gösterilerek birçok kişi mağdur edilmiştir. Mağdur dilekçelerine ek olarak gönderilen sicil raporları incelendiğinde amirler tarafından tasfiye edilenlere sebep olarak “sosyal faaliyetlere katılmayan, eşleri çağdaş kıyafet giymeyen, Cuma namazına gittiği görülen vb.” gösterilmiştir. Bu durum “irticai faaliyet” sebebiyle ilişkisi kesilenlerin, aslında özel hayatları ve dini inançları dikkate alınarak değerlendirildiğini göstermektedir (TBMM, 2012: 1155).

27 Mart 1997 tarihli MGK toplantısı sonrası bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri “irtica tehlikesi” ve bu tehlikenin bertaraf edilmesi sürecinde önemli olan konulardan bahsetmektedir. Burada vurgulanan birinci nokta “irtica” ile mücadelenin İslam’a yönelik olmadığıdır. İkinci nokta ise inançlarında samimi olan mütedeyyin kişiler irticacı olarak görülmemelidir. Son nokta ise irtica ile mücadelede demokratik usullerden vazgeçilmeyecektir (Bulaç, 2007: 465).

Yukarıda anlatılan bildiride açık şekilde irtica mücadelesinin İslam’a ve mütedeyyin kişilere yönelik olmadığı ifade edilmesine rağmen bu dönemde sadece dini pratik olarak yaşadıkları için birçok kişi mağdur olmuştur.

3.1. 1997 Sonrası Şiddet (Antiislamizm) Dönemi

28 Şubat sürecinde sivil toplumun harekete geçirilmesi amacıyla bazı sivil kuruluşlar, üniversite öğretim üyeleri, yüksek yargı mensupları, gazeteciler, diyanet mensupları; basın açıklamaları, gazete ilanları ve miting gibi yollarla hükümetin icraatlarına karşı

tepki göstermiş; 28 Şubat sürecine destek olmuşlardır. Bu destek yer yer “toplum mühendisliği” halini almıştır. Erbakan’ın istifasına kadar süren bu dönemde özellikle yayınlanan haberler ve haber dili toplumu “irtica geliyor” kanaatine doğru götürülme amacıyla yapıldığı izlenimi vermektedir. Süreç içerisinde yaşanan krizlere bakıldığında bu daha iyi anlaşılmaktadır (TBMM, 2012: 970):

“Resepsiyon haberlerinde ikram listesinde alkolün olup olmaması, laiklik hassasiyetinin asker merkezli açıklamalarla öne alınması, sakallı milletvekillerinin öne çıkartılması, Kuran kursu ve imam-hatip okullarıyla ilgili haber ve görüntülerin öne çekilmesi, Sincan’da gerçekleştirilen Kudüs günü etkinliğinin haber ve görüntü TV’lere yansıtılma biçimi, Başbakan’ın sakallı korumalarıyla ilgili “silahlı yapılanmaya gidiliyor” havasında verilen haberler, Kayseri’de Erbakan’ın programında Refah Partisi il teşkilatınca görevlilere giydirilen elbiselerin bir sivil askeri koruma oluşturuluyor havasının verilmesi, av için kullanılan pompalı tüfeklerin satış rakamlarının öne çıkartılması, Libya ve İran’ı kapsayan dış gezinin yansıtılması, D-8 çalışmalarının haberlerde yansıtılma biçimi, Ramazan ayında Diyanet mensuplarına Başbakanlık konutunda verilen iftar yemeğinin yansıtılma biçimi, öte yandan siyasi iktidarın sayısal çoğunluğunu istifalarla azınlığa düşmesi için yapılan haber ve olayların yansıtılması”

gibi durumlar içinden çıkılmaz siyasi tartışmaları ve siyasi gündemi oluşturmuştur. Gündemin bu denli gergin olması ve “irtica korkusunun pompalanması” çeşitli işlem ve eylemlerin yapılması ile sonuçlanmıştır. “Fişleme işlemleri” buna örnek olarak gösterilebilir.

Anayasa ve yasalara aykırı olarak bazı kamu kurumları tarafından fişleme işlemleri gerçekleştirilmiştir. İstihbarat teşkilatında fişleme yöntemiyle edinilemeyen istihbarat bilgilerine “Batı Çalışma Grubu”nun talimatlarıyla ulaşılmış; bu bilgiler daha sonra hükümeti yıpratmak için kullanılmıştır. Bu dönemde yine aynı şekilde hükümet-parti mensupları ve partiye sempati duyanlar hakkında da istihbarat toplanmıştır. “İrticacı” olarak fişlenen birçok devlet memuru tacize uğramış ve yine birçoğu gerekçe gösterilmeksizin çalıştıkları kurumdan ihraç edilmiştir. “Siyasal islamcı/irticacı” olarak fişlenen kişiler işkence ve kötü muameleyle karşı karşıya kalmıştır. Hükümet tarafından, Bakanlık kurum ve kuruluşlarında yapılan bütün atamalar mercek altına alınmıştır ve birçok personel ataması “irticacı kadrolaşma” olarak görülmüştür.

Bu dönemde imam hatip liselerinin orta kısımları kapatılmıştır. İmamlar, yargı mensupları ve üniversite rektörleri gibi kamu görevlilerine irtica brifingleri verilmiş, Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu (BUTKK) birçok kamu

görevlisini ve sivil vatandaşı fişlemiştir. Üniversitelerde yapılan işlemlere bakıldığında bu dönemde rektörlerin “irticaya taviz vermeyecek” kişiler arasından atanmış olduğu görülmektedir. Bazı üniversitelerde de başörtüsü takan öğrencileri başörtüsünden vazgeçirmek için “ikna odaları”² kurulmuş; yurt dışında okuyan resmi burslu öğrenciler de izlenmiştir. Bu dönemde Kur’an kurslarına baskı uygulanmış ve Kur’an öğrenme yaşı on beşe çıkarılmıştır. Kuran kurslarına benzer şekilde birçok vakıf ve dernek baskı altına alınmış, bazıları kapatılmış, bazıları da kapatılarak mallarına el konulmuştur (TBMM, 2012: 922-923).

Tüm bu bahsedilen mağduriyet doğuran, ayrımcılık ve şiddet içeren düzenlemeler; askeriye, üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple bu dönemde “kurumsal islamofobi” meydana gelmiştir denilebilir. Kurumsal islamofobide Müslüman-İslam karşıtlığı, “kamusal alanda” meydana gelmektedir. Müslüman bireylere ya da İslami kuruluşlara yönelik olarak devlet ya da kurumlarca gerçekleştirilen saldırı eylemleri kurumsal islamofobi olarak görülebileceği gibi medyanın İslam’a karşı olumsuz dili de bu kapsamda değerlendirilebilir. Kurumsal islamofobinin birçok göstergesi vardır. Bunlara örnek olarak medya tarafından sürekli olarak İslamla ilgili olumsuz ve basmakalıp ifadeler yer vermesi veya politika adamlarının ve bürokratların dışlayıcı söylemleri, Müslümanların çeşitli alanlarda uğradığı ayrımcılık, islamofobiyi gözardı etme gösterilebilir (Canatan, 2007: 35-36).

9 Ocak 1997 tarihinde Resmi Gazete’ de yayınlanarak yürürlüğe giren “Başbakanlık Kriz Merkez Yönetmeliği” adı verilen bu yönetmelik askerin siyaset üzerine etkisini arttırmıştır. Olağanüstü durum ve sıkıyönetim gibi durumlarda Meclisin karar verme yetkisini elinden alan ve devlet işleyişinin tümüyle askere devredilmesini sağlayan bu yetki devri yönetmeliği, askerin siyaset üzerindeki etkinliğini arttıran en önemli gelişmelerden biridir. (Cizre, 2005: 68-70). Bu yönetmelik askerin artık duruma fiili anlamda müdahil olmayı istediğinin bir göstergesidir.

² 1998 yılında İstanbul Üniversitesinde Prof. Kemal Alemdaroğlu ve Prof. Nur Sertel’in organize ettiği bu oluşum kayıt dönemlerinde okula kayıt olmaya gelen başörtülü öğrencilerin ayrı bir odada başlarını açmaya ikna edilmesi çabasını içeren bir uygulamadır. Sadece başörtülü öğrencilere uygulanan bu ikna sürecine, içinde öğretim görevlilerinin, kameraların ve görevlilerin bulunduğu birçok kişi katılım göstermekteydi.

Yapılan MGK toplantısının sonunda MGK'nın asker kanadı, laikliğin korunması yönünde 22 maddelik bir kararlar paketi oluşturmuştur. Bu paketin derhal uygulanmasını istemiş fakat Başbakan'ın bazı maddelerden rahatsız olması ve bazı istekleri "kararların tek tek verilmesi, toplantıda deklare edilmemesi ve ileriki bir tarihte ele alınması" sebebiyle "22 maddelik önlemler paketi" şeklinde isimlendirilen paketteki bazı ifadeler yumuşatılmış 18 maddeye düşürülmüştür. Alınan bu kararlar hükümete gönderilmiş ve uzlaşmaya varılmıştır (Akpınar, 2006: 182-185).

Toplantıda başbakana dayatılan kararlar esasen irtica ve laiklik konularına ilişkindir. Buna göre irtica düzene karşı en önemli tehdit olarak değerlendirilmiş ve bir dizi önlem alınmasını istenmiştir. Bunların içinde kuran kurslarının kapatılması, sekiz yıllık kesintisiz eğitim gibi maddeler yer almıştır. 28 Şubat tarihli MGK'da uygulanması yönünde karar alınan pakette yer alan hükümleri MGK Genel Sekreterliği kamuoyuyla paylaşmıştır. 18 madde olarak verilen ve önlemler paketi olarak adlandırılan maddelerin tamamı TSK tarafından hazırlanmış ve toplantıda birkaç küçük değişiklik dışında kabul edilmiştir. Bu maddeler açık bir şekilde "muhtıra" niteliği taşımaktadır. 28 Şubat tarihli MGK toplantısı muhtıra niteliğindeki kararları sebebiyle ve aynı zamanda hukuki sebeplerle sorgulanması gereken bir toplantı özelliği taşımaktadır. Milli Güvenlik Genel Sekreteri Anayasal anlamda kurul üyesi olmamasına rağmen toplantıya katılmış ve bu resmi bildiri de belirtilmiştir. Bu açıdan bir hukuksuzluk meydana gelmektedir. Kararların uygulanması için denetim yetkisinin MGK Sekreterine verilmesi sivil iktidarın askeri denetime tabi olması anlamına gelmektedir. Bu sebeple ortaya çıkan durum bir hukuksuzluk olarak görülebilir çünkü bu bağlamda sivil başbakana karşılık askeri bir başbakan ataması yapılabilmektedir (Yüksel, 2004: 82-84).

Ordu'nun 28 Şubattaki müdahalesinin gerekçeleri şunlardır (Heper, 2011: 286-289):

- 1- Dini dernek ve cemaatlerin alternatif devlet yapıları oluşturma çalışmasına ilişkin MİT tarafından hazırlanan rapor.
- 2- İslamcı holdinglerin sermaye birikiminden duyulan rahatsızlık
- 3- İmam hatip okullarının artan öğrenci sayısından duyulan rahatsızlık

- 4- Refah'ın kamu bürokrasisinde yer almaya başlaması
- 5- 5 Şubat'ta Sincan'da düzenlenen Kudüs Gecesi etkinliği
- 6- Erbakan'ın İran ve Libya ziyaretleri
- 7- Erbakan'ın başbakanlık konutunda dini liderleri ağırlaması
- 8- Erbakan'ın tüm bu yaşananlar karşısında sesiz kalışı

Tüm bu gerekçeler sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda dindar kesim zor durumda kalmış, süreç bazen islamofobi bazen de antiislamizmi doğuracak şekilde gelişmiştir.

Resim 14: Sabah Gazetesi, 6 Mart 1997.

Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel yaptığı açıklamada görüşünü

“28 Şubat kararları bir süreçtir. Madem altında hükümetin imzası var, 8 yıl kesintisiz eğitim dahil hepsi uygulanacaktır. MGK danışma organı değildir. Anayasa'ya göre, aldığı kararları hükümete tavsiye etmiyor, bildiriyor. Yalnız 8 yıl eğitim değil, 18 ayrı madde söz konusudur, takibi istenen. Gereği yapacak merci Bakanlar Kurulu'dur. Topu Meclis'e atarak olmaz. Madem hükümete sizsiniz, arkanızda Meclis iradesi var demektir. Çünkü çoğunluğa dayanıyorsunuz. Gereği neyse yapmalısınız” (“Savsaklamak Yok”, Milliyet, 28 Nisan 2007).

şeklinde ifade etmiştir. Demirel bu açıklamasında değindiği 406 sayılı MGK Kararlarının, tavsiye niteliğinde değil bağlayıcı nitelikte bir karar olduğunu söylemiş, bu durum yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar devam ederken meydana gelen olayların üzerine haklarını arayan başörtülü kadınların görüntüleri televizyonlarda gösterilmeye başlanmıştır. Ancak bu görüntüler tek başına değil

kendini İslamcı olarak tanımlayan marjinal örgüt üyelerinin görüntüleriyle verilmektedir. Silahlı eğitim sırasında çekilen bu görüntülerle başörtülü kadınlar arasında kurulan bağlantı oldukça islamofobiktir. “Dinsel olan terörle eşdeğerdir” düşüncesi ön yargı içermektedir (Gürses, 278).

28 Şubat sürecinin toplumsal sonuçlarına bakıldığında birçok mağduriyet göze çarpmaktadır (Özipek, 2004: 642-643).

- Çok sayıda erkek çalışan eşi başörtülü olduğu için veya “irticai fikirleri ve faaliyetleri” nedeniyle işten atılmış, cezalandırılmıştır.
- YAŞ kararlarıyla savunma hakkı verilmeden ordudan atılanların sayısı astronomik bir artış göstermiştir.
- Aynı süreçte üniversitelerde yaygın bir akademisyen tasfiyesine sahne olmuştur. 12 Eylül 1980 sonrası tasfiyeye benzer biçimde, hatta ondan daha sistematik ve daha programlı biçimde, özellikle araştırma görevlisi, yardımcı doçent ve doktora öğrencisi üniversitelerinden atılmış, yüksek lisans için yurt dışına gidenler geri çağırılmış, akademik hayatları sona erdirilmiştir.
- Hukuk normları geriye yürütülerek birçoğunun kazanılmış hakları yok sayılarak, bazı üniversitelerin denklikleri iptal edilmiştir.
- Yine bu sürecin en önemli sonucu denebilecek bir karar ise; Sekiz Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim sistemine geçilerek, meslek okulu öğrencilerinin üniversiteye girmelerini fiilen imkânsız kılacak bir alan zorlaması ve puan sistemiyle kazanılmış hakların gasp edilmesi sağlanmıştır. Bu uygulama imam hatiplilerle birlikte tüm meslek okullarının öğrencilerini de içine aldığından dolayı, uygulamadan zarar görenlerin sayısı çok daha fazla olmuştur.

3.1.1. Refah Yol Hükümeti’nin İstifası ve ANASOL-D Hükümeti Dönemi

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı ertesinde TBMM’de hükümete karşı ANAP, DSP, CHP ve DTP ortak gensoru vermiştir. Ancak Refah-Yol hükümeti, 28 Şubat’ın ardından hemen dağılmamış, bir süre daha ülkeyi yönetmeye devam etmiştir. Silahlı kuvvetlerin baskısı sonucu DYP’li milletvekilleri partiden istifa etmiş, Refah-Yol hükümeti meclisteki çoğunluğunu kaybetmiştir. Bu durumda da koalisyon hükümeti dağılmıştır.

Resim 15: Hürriyet Gazetesi, 12 Haziran 1997.

Koalisyon dağıldıktan sonra Cumhurbaşkanı, Mesut Yılmaz tarafından kurulan ve ANAP, DSP ve DTP'nin koalisyonunun ANASOL-D hükümetini kurmasını onaylamıştır. Güvenoyu alan ANASOL-D Hükümetinin kurulması haberini Hürriyet Gazetesi, "Ülkeyi Silahsız Kuvvetler İrticadan kurtardı" olarak vermiştir. Bu olay birçok gazete ve dergide olumlu olarak yer bulmuştur.

ANASOL-D döneminde gerçekleştirilen en önemli eylemlerden biri olarak Genelkurmay ile İçişleri Bakanlığının, Emniyet ve Asayiş Yardımlaşma yani EMASYA Protokolünü imzalanması gösterilebilir. Buna göre "irtica" öncelikli iç tehdit sayılmaktadır. Bu dönemde irticayla mücadeleye ayrı bir önem verilmiştir.

Genelkurmay Genel Sekreteri olan Emekli Tümgeneral Erol Özkasnak 28 Şubat'ın gerekçesi sorulduğunda ülkenin "karanlığa düşmesine" nasıl engel olduklarını şu şekilde anlatır (Cevizoğlu, 2001b: 56-57):

"Çankaya'da, Başbakanlık konutunda hiçbir zaman şeriat ve gerici zihniyetin liderleri takkeli kıyafetleri ve cübbeleriyle görüntüler vermemiş, televizyonlarda boy almamışlardır. Ve ülkenin televizyonlarında, ağızlarından adeta salya akan irticai, mürteci kesimin demeçleri, görüntüleri, hiçbir dönemde bu "28 Şubat Süreci" diye anılan dönemde olduğu gibi olmamıştır. O halde bu süreç içerisinde rol alan insanların gayretleri ve çabaları, ülkemizi irticai bir karalık batağın içine

düşmesini önlemek ve İran benzeri Molla Cumhuriyeti haline düşmesine mani olmak içindi”.

“Bu sürece de çok güzel bir isim takmışlar; bunu kim koymuşsa gerçekten bir zeka ürünü, “post-modern darbe” demişler. Aslında “post-modern darbe” , bence buna yakıştırılan en iyi isim. Bu post-modern darbe, tereyağından kıl çeker gibi, eski darbelere benzemeyen bir şekilde hiç kan akıtmadan, hiç kimseyi üzmeden, gayet usulüne uygun bir şekilde demokratik uygulamalarla Milli Güvenlik Kurulu tarafından da benimsenerek, devletin başındaki en büyük insandan ilgili bakanlara kadar hepsi de dahil edilerek, hatta halkımızın ortak edilerek sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla, çok başarılı bir şekilde yürütülen bir süreçtir.”

Yukarıdaki ifadelerden (şeriat ve gerici zihniyetin takkeli, cübbeli kıyafetli liderleri) dindar görüşün nasıl öteki olarak görülüp aşağılandığı anlaşılmaktadır. Öteki olarak görülen kesimi “devletin başındaki en büyük insandan ilgili bakanlara kadar halk ve sivil toplum” topyekün şekilde egale etmiştir. Yukarıda geçen “halk”, “laik düzene bağlı” dindar görünüşlü olmayan “halk”tır. Çünkü dindar görünümlü olan halk 28 Şubatla beraber kamu kurumlarından, eğitim ve sağlık sektörü gibi birçok alandan dışlanmış; bir kısmı görevinden ihraç edilmiş, bir kısmı eğitim hayatını yarıda bırakmak durumunda kalmıştır. Bu sebeple bu dönemde dindar görüldüğü için dışlama, ayrımcılık ve şiddete uğrayan bireyler “din temelli” kötü muameleye uğradığından dolayı antiislamizm gerçekleşmiştir.

3.1.2. Refah Partisi’nin Kapatılması ve Fazilet Partisi Dönemi

Refah partisinin kapatılması süreci Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 21 Mayıs 1997’de “Laik Cumhuriyet’in ilkelerine aykırı eylemlerini” gerekçe göstererek Anayasa Mahkemesine dava açması ile başlamıştır. 16 Ocak 1998’de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

Kapatılma gerekçesinin temel olayları ise şöyle sıralanmıştır:

- 1- Genel Başkanın Türban konusunda Meclis’te yaptığı konuşmalar
- 2- Partililerin üniversite ve kamu kuruluşlarında türban giymeyi teşvik etmeleri
- 3- Partililerin çeşitli yerlerde yaptıkları laiklik ve Atatürk karşıtı konuşmalar
- 4- Erbakan tarafından Başbakanlık konutunda tarikat liderlerine yemek verilmesi (Çavdar, 2013: 344).

17 Aralık 1997’de Fazilet Partisi kurulmuştur. RP’nin kapatılmasıyla bağımsız olan 150 milletvekili Fazilet Partisine katılmıştır. FP, 18 Nisan 1999 genel seçimlerine katılmış ancak RP’yle kıyaslandığında başarısız bir seçim yaşamıştır. % 15.4 oy oranıyla 111 milletvekilliği almıştır.

FP döneminde yaşanan en büyük kriz olarak milletvekili Merve Kavakçı’nın TBMM oturumuna başörtüsü ile katılması ve sonrasında yaşananlar gösterilebilir. Merve Kavakçı Fazilet Partisi’nden milletvekili seçilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde başörtülü olarak yemin etmek istemiştir. Ancak Bülent Ecevit’in “Bu kadına haddini bildirin” talimatı üzerine DSP’li vekiller Merve Kavakçı’nın yemin etmesine engel olmuştur. Ayrıca bakanlar kurulu Merve Kavakçı’nın ABD vatandaşı olmasından dolayı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarılmasına karar vermiştir. Ancak Merve Kavakçı ile benzer durumda olan çifte vatandaşlık sahibi başka vekiller bulunmasına rağmen bu vekiller bu muameleye maruz kalmamıştır.

Bu süreçte yaşananlar yalnızca Merve Kavakçı’yı ilgilendirememekte tüm başörtülü kadınlar için olumsuz durum doğurmaktadır. Siyasi partiler, yaşananlardan dolayı başörtülü kadınları milletvekili adayı göstermekten çekinir hale gelmiştir. Başörtülü kadınlar seçilme hakkından mahrum bırakılmıştır. Başörtülü kadınların siyasetten dışlanması ile sonuçlanan süreç anti-demokratik bir eylem olarak değerlendirilebilir.

Merve Kavakçı’nın milletvekilliğinin İslami bir kıyafet olan başörtüsü kullanması nedeniyle engellenmesi, siyasi katılım-seçme ve seçilme hakkının kısıtlanması dolayısıyla dışlama ve ayrımcılık içermektedir. Ayrıca bu süreçte Millet Meclisi kürsüsünün işgal edilip görevinin ifasının engellenmesi politik şiddete de uğradığını göstermektedir. Bu durumda sadece islamofobiden değil aynı zamanda antiislamizmden de bahsetmek mümkündür. Çünkü bu durum kasıtlı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve birey mağdur edilmiştir. Yine Kavakçı’nın vatandaşlıktan çıkarılması konusunda da benzer bir tutum izlenmiştir. Benzer durumda olan vekillere herhangi bir müdahalede bulunulmamasına rağmen Kavakçı Türk vatandaşlığından dışlanmıştır ve politik ayrımcılığa uğramıştır. Vatandaşlık hakkı ihlal edilmiştir. Ötekileştirici bu tutum antiislamist olarak görülebilir.

Bu dönemde Necla Arat'a sorulan "başörtülü biri vekil olabilir mi?" sorusuna Arat (İzlenim, 11):

"Kanımca çağdaş hukuka karşı şeriat hukukunu savunan, demokrasiye ve cumhuriyetin kalelerine hiçbir şekilde saygı duymayan birinin çağdaş hukukun ve demokrasinin olanaklarından yararlanarak meclise girmesi, her fırsatta kötilediği Türkiye Cumhuriyeti bütçesinden maaş alarak yaşamını sürdürmesi tutarsızlık ve dürüst olmayan bir yaklaşımdır. Tutarsız ve dürüst olmayan kimselerin TBMM'de bu milletin vekili olarak yer almalarını hiçbir şekilde onaylamıyorum" şeklinde cevap vermiştir.

Arat'a göre başörtülü biri çağdaş hukuka karşı şeriat hukukunu savunmakta, cumhuriyete saygı duymamaktadır. İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi başkanlığı görevini sürdüren bir kadın olan Arat'ın başörtülü tüm kadınları aynı görmesi ve çeşitli ithamlarda bulunması başörtülülere karşı ön yargı duyduğu ve İslamofobi beslediğini göstermektedir. Bu dönemde genellemeler üzerinden başörtülü kadının ne yapıp ne yapamayacağı tartışılmıştır. Başörtülülerden bahsedilirken kolektif kimliklermiş gibi söz edilmektedir. Aynı sosyal kategorinin bir parçası olan aynı sosyal gündemi yaşayan bir "yekûn" olarak değerlendirilen bu grup her türlü bireysel farklılığı reddetmekte ve birlikte hareket etmektedir. Bu sebeple bu "kolektif kimlikler" aslında gerçekçi değildir. Kadınların başlarını örtme sebeplerini tek bir neden, güdü veya etkiyle kapattıklarının varsayılması sosyolojik açıdan olası değildir (Özipek, 2008: 21).

Başörtülü kadınların tek tip oldukları anlayışı kalıp yargı içerdiğinden islamofobiktir. Başörtülü kadınların aynı düşündüğü ya da olaylara karşı benzer tepkiler verdiği inancı bu kadınların bireyselliğini zedelemektedir. Başörtülü bir kişinin yaptığı eylem tüm başörtülülere mal edilmekte ve bu kadınlar yapmadıkları birçok şeyin sorumluluğunu üzerine almaktadır.

Merve Kavakçı özelinde başlayan vekillik krizi ve tartışmaları sonrası Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Fazilet Partisi aleyhinde kapatma davası açmış ve FP, 22 Haziran 2001'de kapatılmıştır.

3.1.3. Sayılarla Türkiye'deki Antiislamizm

28 Şubat süreci şüphesiz geri getirilemez birçok mağduriyet doğurmuştur. Bu mağduriyetlerin büyük kısmı mütedeyyin kişilere yönelik olarak gerçekleşmiştir. Bu

bağlamda bu süreci yaşayan dindar bireylerin dini vecibelerini yerine getirmek ya da dinsel alanla bağlantılı görünmek veya dini bir emare taşımak sebebiyle böyle bir muameleye maruz kalmaları islamofobi ve antiislamizm açısından değerlendirilebilir. Dinsel alana yönelik kasıtlı yapılan ayrımcılık, dışlama ve şiddet antiislamizmin bu dönemde oldukça yoğun yaşandığını göstermektedir. Aşağıda mağduriyetlerle ilgili çeşitli verilere yer verilmiştir:

1990-2011 arası dönemde 1635 kişi “irtica” gerekçe gösterilerek YAŞ kararlarıyla TSK’dan ihraç edilmiştir.

1997-2001 yılları arasında 11000 öğretmen istifa etmiştir.

1996-1999 yıllarında istifa eden öğretmenlerin o dönemdeki öğretmen açığına oranı Yüzde 11’dir.

1996-1999 yılları arasında istifa eden öğretmenlerin o dönemdeki toplam öğretmen sayısına (414.774) oranı Yüzde 2,65’dir.

1997-2001 tarihleri arasında 3527 öğretmenin görevine son verilmiştir.

1997-2001 tarihleri arasında 11890 öğretmen kılık-kıyafet/fişlemeler nedeniyle disiplin cezası almıştır (memurluktan çıkarma hariç).

1997-2001 yılları arasında 33271 öğretmen kılık-kıyafet/fişlemeler nedeniyle disiplin soruşturmasına uğramıştır.

28 Şubat sürecinde 4625 Milli Eğitim Bakanlığı personeli fişlenmiştir.

2639 kamu personeli MİT tarafından irticayla ilişkili görülmüştür.

418 öğretim görevlisi MİT tarafından irticacı olarak fişlenmiştir.

949 öğretmen MİT tarafından irticacı olarak fişlenmiştir.

210 vali/kaymakamın irtica gerekçesiyle hakkında rapor tanzim edilmiştir.

71 kaymakam, kaymakamlıktan el çektirilmiştir.

331 emniyet mensubu hakkında inceleme başlatılmıştır.

53 emniyet mensubu idari cezaya uğramıştır.

396 Diyanet personeline irtica gerekçesiyle disiplin cezası verilmiştir.

128 Diyanet personeli irtica gerekçesiyle meslekten atılmıştır.

139 yükseköğretim kurumları personeli kılık-kıyafet yasağı nedeniyle kamu görevinden çıkarılmıştır.

28 Şubat sürecinde el konulan bankaların devlete getirdiği yük 17.300.000.000 \$'dır.

28 Şubat ve sonrasındaki 2001 krizinin oluşturduğu cari açığı kapatmak için ödenen toplam meblağ (iç borçlar) 251.563.000.000 TL'dir.

İrticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle kapatılan vakıfların el konulan taşınmazlarının sayısı 187'dir.

İrticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle kapatılan vakıf sayısı 21'dir (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012).

Bu sayılar mağduriyetin anlaşılması açısından yetersiz olmakla birlikte yine de oldukça önemlidir. Psikolojik yıpranma ve dolaylı mağduriyetin dahil olmadığı bu çalışma bile sürecin nasıl sonuçlandığı hakkında fikir vermektedir.

3.2. 28 Şubat Sürecinin İslamofobik Bağlamda Devlet ve Toplum Üzerindeki Yansımaları

28 Şubat süreci birçok alanda dindar-mütedeyyin kesim için mağduriyet doğurmuştur. Ancak bazı alanlarda dini gereklerin yerine getirilmesi sebebiyle meslekten edilme, ihraç, fişleme gibi işlemler diğer alanlara göre daha yoğun şekilde yaşanmıştır.

3.2.1. Türk Silahlı Kuvvetleri Tarafından Uygulanan İslamofobi

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) görev olarak yalnızca dış savunmayı görmemiş, aynı zamanda rejim muhafazasında da yetkili olmuştur. TSK gerek gördüğünde politikaya ilişkin söylemlerde bulunmuş ve yer yer siyasi gündemi etkilemiştir. Ayrıca siyaset-üstü olma, tarafsızlık ve bekçilik rolü gibi uzun yıllar boyunca edindiği misyonlar bu etki için dayanak oluşturmaktadır (Cizre, 135). TSK sistematik olarak özellikle rejime

karşı olarak gördüğü kesimleri izlemiş ve bu kesimlerin eylemlerine bağlı olarak kendini konumlandırmıştır. Milli Görüş hareketi de TSK tarafından çok tasvip edilip desteklenen bir hareket değildir.

Bu bağlamda özellikle 1990'lı yıllarda Milli Görüş hareketinin görünür hale gelmesi ve Refah Partisi'nin yerel ve genel seçimlerde oy oranlarını arttırması asker kesimi tarafından dikkatle takip edilmiş ve bu yükseliş hoş karşılanmamıştır. Milli Görüş hareketi düzene karşı tehdit olarak görülmüş ve engellenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bununla ilgili çeşitli önlemler alan komuta kademesi 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararından sonra hem TSK bünyesindeki personeline hem de diğer kişilere yönelik çeşitli işlemler yapmıştır. Bunların içinde tespit ve fişleme işlemleri de bulunmaktadır. Tespit, fişleme gibi işlemler yalnızca bireyin kendisine yönelik olarak gerçekleştirilmemiş, bu işlem aile ve yakınlarını kapsayacak şekilde uygulanmıştır. Aşağıda irtica sebebiyle ordudan ihraç edilen kişi sayısının TSK'daki dağılımı verilmektedir:

- Kara Kuvvetleri Komutanlığından 1995-1999 yılları arasında 275 subay, 319 astsubay tasfiye edilmiştir.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığından 1996-1999 yılları arasında 49 subay, 105 astsubay tasfiye edilmiştir.
- Hava Kuvvetleri Komutanlığından 1990-1991 yılları arasında 33 subay, 155 astsubay tasfiye edilmiştir.
- Jandarma Genel Komutanlığından 1998 yılında 38 subay, 69 astsubay tasfiye edilmiştir.

Yukarıdaki kişilerden birçoğu fişleme sebebiyle görevinden olmuştur. Fişleme işlemi birçok mağduriyeti beraberinde getirmiş, hukuk dışı ve askeri hiyerarşiyle uymayarak yapıldığı için kendinden üst rütbeli olan amirler için fişlemeler yapılmış; ordudaki ast üst ilişkisini zedeleyecek eylemler meydana gelmiştir. Aynı zamanda askerlerin eşleri ve çocukları da birer haber toplamak için kullanılmış ve bunun sonucunda komşuluk ilişkilerini zedelenmiştir. "Muhbir komşu" endişesi sebebiyle birçok kişi kendini güvensiz hissetmiştir.

Ayrıca bu dönemde hedef alınan kişileri tasfiye etmek amacıyla ilgili personelin geriye dönük sicil raporları bozulmuş, psikolojik taciz, fiili işkence gibi yöntemler uygulanmıştır. Hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen bu eylemler neticesinde personelin kendisi ve/veya eşi dindar/mütedeyyin olarak görülmesi durumunda önce fişlenmiştir. Bunu kendisinin ve ailesinin sözlü ya da fiili olarak taciz edilmesi ve psikolojik şiddete uğraması izlemiştir. Mağdurların bir kısmı istifa etmiş ya da emekliye ayrılmak durumunda kalmış; istifa etmeyip emekliye ayrılmayan bir kısım da “disiplinsizlik” nedeniyle, Yüksek Askeri Şura Kararı ya da Bakan Onayı gerekçe gösterilerek ya re’sen emekliye sevk edilmiş ya da doğrudan tasfiye edilmiştir. TSK’nin müdahale alanlarının başında başörtüsü gelmektedir. Bu dönemde irticanın sembolü olarak görülen başörtüsü meselesi askeriyede birçok tasfiyeyi beraberinde getirmiş; birçok personel eşi başörtülü olduğu için ihraç edilmiştir. İhraç edilen personelde psikolojik olarak yıpranma gözlenmiş, bu personelden bir kısmının kendisi ya da ailesi hastalanmış bir kısmı da intihar etmiştir. Ayrıca YAŞ Kararlarının temyiz edilememesi dolayısıyla idare tarafından gerçekleştirilen bu eylemler için bir şey yapamamış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvuramamıştır. Manevi olarak yıpranan mağdurlar maddi yönden de zor durumda kalmış; özlük haklarını kaybetmeleri de ayrı bir yıkım yaşamalarına neden olmuştur. Buna ilaveten ihraç edilenlerin, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararına göre başka bir işe girmelerine engel olunmaya çalışılmış bu mağduriyetin gayri hukuki şekilde ömür boyu etkili olması istenmiştir (TBMM, 2012: 276-277).

TSK tarafından bu yıllarda irtica gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen eylemlerin büyük bir kısmının islamofobik ve antiislamist olarak görüldüğü söylenebilir. Gerçekleştirilen ihraç, özlük haklarının kullanılamaması, bir kısım personelin emekliliğinin engellenmesi açısından yaşanan maddi kayıplar, bu tür kayıplar için temyiz yolunun kapalı olması gibi durumlar ayrımcılık bağlamında islamofobiktir. Ayrıca personelin sadece kendisinin değil eşi ya da çocuklarının da dindar bir yaşam tercih etmesinin cezalandırılması gayri hukukidir. Bu durumlar neticesinde personelde ya da ailesinde meydana gelen psikolojik yıpranma da bu bireylerin islamofobiye uğradıklarını gösterir şekildedir. Çünkü şiddet yalnızca fiziksel olarak gerçekleşmemekte; bu durum psikolojik şiddeti içerdiği için islamofobiden söz edilmektedir.

TSK irticayı “din ile barışık olma ya da manevi değerlerinden kopmadan hayatını devam ettirme” olarak algılamış bu bağlamda namaz kılmak veya eşinin başörtülü olması, ordudan tasfiye için geçerli olmuştur. Mağdurların dilekçeleri incelendiğinde personel eşinin çağdaş bir giyim tarzı olmaması, personelin Cuma namazına gitmesi gibi gerekçelerde amirleri tarafından fişlendikleri bu sebeple ihraç edildikleri görülmektedir (TBMM, 2012: 278).

Resmiyette herhangi bir kanun bulunmamakla birlikte subay eşlerinin başörtülü olması “disiplinsizlik” olarak görülmektedir. Bu nedenle YAŞ kararı ile re’sen emekli edilme sebebi olarak gösterilebilir. Ege Ordu Muhabere Komutanlığı’nın savunma istem yazısında geçen (Benli, 2008: 142):

“ Bu konuda uyarımıza rağmen, eşinin türbanlı kıyafetle dolaşmaya devam etmesi geleneksel ordu değerlerini hiçe saydığımız, mevcut emirlere itaat etmediğiniz ve çağdaş yaşamın şartlarına direndiğiniz anlaşılmaktadır. Ayrıca ülkeyi bölmeyi amaçlayan irticai akımların sembolü olan türbanlı kıyafetin eşiniz tarafından kullanılması ile bu fikirleri benimsediğiniz ve bilinçli olarak bu düşüncenin propagandasını yaptığınız ortaya çıkmaktadır. Ancak TSK mensubu bir subayın eşine yakışmayan, çağdaş yaşam koşullarına ters olan bu kılık ve kıyafetin kullanılmaya devam edilmesi halinde hakkınızda işlem yapılacağına bilinmesini ve gereğini rica ederim.”

ifadeler incelendiğinde islamofobik ve antiislamist bir tutumun meydana geldiği gözlenmektedir. Subayların eşlerinin başörtülü olmasının geleneksel ordu değerleri ile çeliştiği düşünülmektedir. Aynı zamanda emre itaatsizlik olarak görülmektedir. Ancak bireyin kendisinin değil eşinin yaptığı bir eylemden etkilenme durumu söz konusudur. Burada “dolayısıyla ayrımcılık” meydana gelmekte, birey kendi yapmadığı bir davranış yüzünden cezalandırılmaktadır.

Başörtüsü TSK tarafından kabul edilemez olarak görülmektedir. İrtica ile mücadele gerekçe gösterilerek, ordu evleri ve askeri tesislere alınmayan başörtülü sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Şehit anneleri için düzenlenmekte olan madalya törenleri hariç olmak üzere başörtülülerin askeri tesislere girmesi kesinlikle yasaktır. Başörtülüler askeriye müzelerine, ordu evlerine ve buralarda yapılan düğünlere, askeri törenlere girmek sadece yaşlı olma ile başörtüde iğne bulundurmama kaydıyla mümkün olmaktadır (Benli, 2008: 141).

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı 4. Zırhlı Tugay Komutanlığı tarafından 1998'de yayınlanmış tarih "Çağdaş Kıyafet" konulu genelgesi (Benli, 2008: 141-142);

"Kılık Kıyafet kanununa aykırı olarak giyinen ve çağdaş görünüm sergilemeyen, özellikle genç yaşına rağmen türban ve tesettür giyen (lojmanlara süt, yoğurt vermek, temizlik yapmak vb. nedenlerle gelen mahalli kıyafetli bayanlar hariç) yüz hatları tam belli olmayan şahısların askeri sosyal tesis, kantin ve lojmanlara girişleri emniyet ve güvenlik açısından sakınca teşkil etmektedir" şeklindedir.

Çağdaş kıyafet konulu genelge gerek adıyla gerekse içeriği bakımından ötekileştirici ve islamofobiktir. Çağdaş görünüm sergilemeyen ya da genç olmasına rağmen başörtülü olan kişilerin askeri tesislere alınmasını engelleyen bu düzenleme ile başörtülü kişiler kamusal alandan dışlanmaktadır. Başörtülü kişilere yaşlı olmaları ya da geleneksel giyimli olmaları şartıyla izin verilmektedir.

Bir diğer husus da bu dönemde medya tarafından yapılan haberlerde bahsedilen ambargo eylemidir. TSK tarafından bir liste yayınlanmıştır. Bu listede dindar kişiler tarafından finanse edilen ticari kuruluşlar yer almakta ve bu kuruluşların boykot edilmesi ve bu yerlerden alışveriş yapılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Ordunun yapmış olduğu "irticacı kuruluşların ifşası" islamofobik olarak görülebilir. TSK tarafından yayınlanan listede "islamcı sermaye" ya da "yeşil sermaye" olarak nitelendirilen kuruluşlar açıklanmış; isimleri açık edilen "İslamcı sermaye" sahipleri iş dünyasından dışlanmıştır. Bu durum dışlama ve ayrımcılık içermesi bakımından islamofobiktir. Ayrıca bu listelerin oluşturulması aşamasına uygulanan subjektif ve ön yargılara dayanan kriterler de islamofobiktir.

Resim 16: Milliyet Gazetesi, 6 Haziran 1997.

3.2.2.İçişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan İslamofobik İşlemler

28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulunun 406 sayılı Kararı, Emniyet Genel Müdürlüğünün B.05.1.EGM.0.12.02.02./72 sayılı Genelgesinin ardından, Başbakanlık ve Bakanlık Makamının “bölücü-yıkıcı ve irticai faaliyetlerin” izlenmesi hakkındaki genelgelere dayanarak İçişleri Bakanlığı tarafından bir izleme grubu oluşturulmuştur. Daha sonra İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen hizmet ve görevlerin il ve ilçelerde incelenmesi için “Özel inceleme- soruşturma” grubu kurulmuştur. Bu grup Bakanlık tarafından verilen acil ve özel görevleri yapmak, irticaya ilişkin genelgelerin uygulanışını yerinde incelemekle görevlendirilmiştir. Bir nevi İçişleri Bakanlığının “fişleme” merkezi olarak gösterilebilecek bu yapı, birçok değerlendirme raporu tanzim etmiştir. Toplamda üçü vali, yüz atmış altısı kaymakam, kırk biri vali yardımcısı ve üçü hukuk işleri müdürü olmak üzere toplam iki yüz ön üç mülki idare amiri ile ilgili rapor yazılmıştır. Bu raporların gerekçesi olarak ise

“Genel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi; cami açılışında dini içerikli konuşmalar yapılması; bazı dini grupların desteğini arkasına alması; bölücü, yıkıcı ve irticai faaliyetlere müteallik olarak hakkında değerlendirme yapılması; genel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi; tarikat şeyhi olarak bilinen Bekir Pehlivan’ın evinde yapılan bayramlaşma ve tarikat faaliyetleri konuşmalarında isminin geçmesi; 1997 yılı Kurban Bayramında deri toplamak için resmi araç talep eden THK’ye araç tahsis edilmemesi; Atatürk düşmanlığı,

irticai faaliyetleri yönlendirme ve tarikat savunuculuğu yapılması; tarikat liderleri ile görüşülmesi; makam odasında namaz kılınması; Düzce İl Sağlık Müdürlüğü ve Sağlık Meslek Liselerinde irticai faaliyetler yapılması; eşinin ve büyük kızının türbanlı olması”

Şeklinde durumlar gösterilmiştir. Bu raporlamalar sonucu pasif görevlere çekilen çeşitli derecedeki mülki amirler hak kaybı yaşamıştır (TBMM, 2012: 1160-1161).

“Makam odasında namaz kılmak”, “eşinin ve büyük kızının başörtülü olması” gibi hukuken suç sayılmayacak durumlar bu dönemde görevden uzaklaştırma ve ihraç gibi işlemlerle sonuçlanmıştır. Bu dönemde yaşanan başörtüsü yasağı sadece kadınları değil onların eşlerini, babalarını, abilerini ve kardeşlerini de etkilemiştir.

Bir mülki idare amirinin görevden uzaklaştırılma sebebi olarak aşağıdakiler gösterilmektedir (TBMM, 2012: 1162).

“...’ın çevresi halkının maalesef Cumhuriyet yönetimine ve Atatürk İlke ve İnkılaplarına karşı bir yaşam biçimini özlediklerini, giyim ve kuşamlarıyla da bunu gösterdikleri, yaygın bir kanaat oluşturmuştur. Böyle bir ortamda, daha çağdaş; Cumhuriyete ve Atatürk’e açıkça sahip çıkan ve davranış ve tutumuyla bunu gösteren mülki idare amirlerine her zamankinden daha çok ihtiyaç bulunduğu; çağdaş bir düşünce ve davranışta olmayan kişilerin temsili görevlerde bulunmasının doğru olmadığı, ...’ın İl Emniyet Komisyonun 04.02.1999 günü yaptığı ocak ayına ilişkin değerlendirme ve kararların yer aldığı toplantının özel gündeminde; ...ilçe Kaymakamının asker aleyhindeki bazı davranışlarının görüşüldüğü, aynı komisyonun 18.02.1999 tarihinde yaptığı son toplantıda 3 üncü madde olarak “ bölge Komutanlığına intikal eden bilgilere göre;kaymakamının eşinin başörtülü olduğu, derslere perukla girdiği, çevresine askerden korkarak: yapıyorsunuz gibi sözler sarf ettiği belirtilmiştir.” denilmiş ve ayrıca aynı toplantıda Kaymakamının her türlü faaliyetlerinin kontrol altında tutulması ve olumsuz davranışlarının takip edilmesine karar verilmiştir. ‘ın 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında yaptığı konuşmada günün önemini belirten konulara değinilmediği, Atatürk ve Cumhuriyet kelimelerinin konuşma metninde bulunmadığı... Kaymakamının, irticai bir faaliyette bulunduğu kanıtlanamamış ise de;..... Eşinin dinsel amaçlı türban takması ve eşli resmi toplantılara katılmamasının ilçede kınanması...”

Yukarıda geçen “irticai bir faaliyette bulunduğu kanıtlanmamış olduğu” ifadesi yapılan uygulamanın keyfiliğinin anlaşılması açısından önemlidir. Suç unsuru barındırmayan eylem ve işlemlerin incelenip bunlardan bir kısmının irtica kapsamına dahil edilmesi ve bu kapsamda bireylerin pasif görevlere getirilmesi veya tümüyle görevlerinden uzaklaştırılması gayri hukukidir. Yapılan eylemler somut delillere dayandırılmamakta ve ön yargılarla hareket edilmektedir. Ön yargı içeren eylemlerin

sonucunda suçlanan bireyler ayrımcılığa uğramıştır. Bu sebeple yapılan işlemler islamofobiktir.

Ayrıca “eşinin dinsel amaçlı türban taktığının” açık şekilde ifade edilmesine rağmen bunun görevden uzaklaştırmayı gerektirecek şekilde suç unsuru sayılması dini tercihler sebebiyle ayrımcılık yapıldığının göstergesidir. Burada direkt birey değil bireyin yakınından dolayı bir ayrımcılık durumu gerçekleştiği için “dolayısıyla ayrımcılık” durumu yaşanmaktadır. Bu durum antiislamist bir tutumun sonucudur denilebilir.

28 Şubat sürecinde yaşanan yasaklar ve yasakların etkileri sebebiyle İslamcı kimliğiyle ön plana çıkan erkekler evlenirken başörtülü kadınlar ile evlenmeyi istememiştir. Hatta bu dönemde başörtülü eşleri olan erkeler boşanma yoluna gitmiştir (Aktaş, 2016: 25). Toplumsal yapıyı da etkileyen bu yasaklar başörtülülerin toplumda “istenmeyen” olarak kabul edilmesi bağlamında dışlamayla sonuçlanmıştır.

3.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Uygulanan İslamofobi

Diyanet İşleri Başkanlığının işlemlerine bakıldığında 1997-2002 yılları arasında Başkanlığın; personeli takip ve fişleme işlemleri, personelle ilgili aydınlatıcı raporlar ve denetim gibi faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Bu gibi raporlarda bulunan ek dosyalarda “Milli Görüş yanlısı olduğu kanaati uyandırmak, Kuran Kursları hakkında tedbir ve önlem almamak” gibi gerekçelerle gösterilerek birçok kişi görevden alınmıştır (Değirmenci, 2012: 47).

1997-2002 yılları arasında Diyanet personelinden 396 kişi ceza almıştır. Bu cezaların 128 tanesi meslekten çıkarma olarak gerçekleşmiştir. Ceza alanların büyük bir kısmının irticai nitelikte olarak sınıflandırılan suçlar kapsamında ceza aldığı görülmektedir. Bir diğer husus ise personele yönelik olarak gerçekleştirilen fişlemelerdir. Bu fişlemeler çoğu zaman delillendirilmemiş; birçok imam-hatip, vaiz ve müftü ya ceza olarak tayin edilmiş ya da daha farklı cezalar almışlardır. Bununla birlikte Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunan şehirlerde hem nüfusa kayıtlı olan hem de görev yapan personelin listesinin tutulduğu bilinmektedir (TBMM, 2012: 1163).

Diyanet tarafından gerçekleştirilen işlemler yalnızca kendi personeline yönelik olarak yapılmamış, tüm yurttan il ve ilçe müftülüklerinden tarikatlaraya yönelik olarak bilgi akışı talep edilmiştir. İstenen bilgiler tarikatın şeyhi-liderinin adı, tarikat mensubu müritlerin sosyo-ekonomik durumu, eğitim seviyesi ve cinsiyetleri olacak şekilde listelenmiştir. Ayrıca tarikatın yapmış olduğu yayınlar, tarikatın yardımlaşma platformları ve gelir kaynakları da bilgi formlarında yer almıştır (TBMM, 2012: 1165-1166).

3.2.4.RTÜK Tarafından Uygulanan İslamofobi ve Basın- Yayın Kuruluşlarına Yapılan Baskılar

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yapılan işlemlerin irticai eylemler açısından delillendirilmediği bilinmekle birlikte cezalandırılan kesime ve cezaya sebep olan eylemlerin niteliklerine bakıldığında aslında eylemlerin irticayla mücadele kapsamında yapıldığı izlenimini vermektedir. 1995-2003 yılları arasında RTÜK tarafından dini içerikli yayın üreten yayın kuruluşlarına birçok ceza verilmiş; yayın lisansı almaları engellenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde RTÜK tarafından yapılan uygulamalara bakıldığında özel radyo ve televizyon kuruluşlarına birçok yaptırım uyguladığı görülmektedir. Bu yaptırımlardan 180’i cezalandırılma şeklinde gerçekleştirilmiştir. 68 uyarı, 99 kapatma cezası ve 2 yayın kuruluşunun da yayın izninin iptal edilmiştir olarak talep edilen bu cezaların büyük kısmının irtica ile mücadele kapsamında verilmek istendiği bilinmektedir. 22’si dışında kabul edilen bu cezalara ilişkin olarak gerekçe gösterilen örneklere bakıldığında ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilecek ifadelerin yayın ihlali olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu örneklerden bazıları şunlardır:

ERT FM isimli radyo kanalının, 22 Şubat ve 9 Mart 1999 tarihlerinde yapmış olduğu konuşma programında geçen “Bu ne biçim eğitim sistemidir. Bizim neslimiz, bizim çocuklarımız ne hale gelmiştir Yarabbi...” ifadeleri irtica ile mücadelede suç kapsamında görülmüş ve kanala kapama cezası verilmiştir. Moral FM isimli radyo kanalının yapmış olduğu bir programda geçen

“MGK Heyetini oluşturan tüm komutanlar ve hükümet üyeleri Kocatepe Camiindeki cenaze törenindeydi... Şehit Üsteğmen’in eşi Tülin Kılıç, inancının emrettiği şekilde başörtülü idi. Annesi de başörtülü idi. Yani o törene katılan

MGK erkânı nezdinde birer irticacıydı onlar. Kim bilir...” sözler üzerine kanalın kapatılması istenmiştir (TBMM, 2012: 1168-1169).

1997’den 2006 yılına kadar irticai yayın yaptığı düşünülen gazete, kitap, dergi, radyo ve TV kanalının listesi aşağıda görülmektedir:

Yıllar	İRTİCAİ NİTELİKTE YAYIN YAPAN					
	GAZETE	KİTAP	DERGİ	RADYO	TV	TOPLAM
1997	21	4	7	6	1	39
1998	20	3	0	13	4	40
1999	23	1	1	13	5	43
2000	44	21	9	45	21	140
2001	69	3	10	34	14	130
2002	35	5	15	13	1	69
2003	11	1	6	3	0	21
2004	12	1	4	1	0	18
2005	0	0	0	0	0	0
2006	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	235	39	52	128	46	500

Resim 17: İrticai yayın yaptığı düşünülen gazete, kitap, dergi, radyo ve TV kanalları (Kaynak: www.tbmm.gov.tr).

Bu dönemde genelkurmay tarafından özellikle yerel televizyon kanalları kayıt altına alınmış, daha sonra “RTÜK tarafından yerel TV’lere frekans tahsisi” konulu belge ile bu fişlemeler içişleri bakanlığına bildirilmiştir. Belgede kanal sahipleri ve çalışanlarının kişisel bilgileri, yayın politikaları gibi bilgiler bulunmakla birlikte kanallar “siyasi islam yanlısı”, “refah partisi yakınlığı var”, “muhafazakar”, “dini yayın yapar” gibi şekillerde fişlenmiştir (Değirmenci, 2012: 88).

Bu dönemde toplamda yayın yapan 500 kuruluşa dava açılmış, açılan davaları büyük kısmı takipsizlikle sonuçlanmıştır. Açılan davaların erteleme, yetkisizlik gibi gerekçelerle sonuçlandırılması o dönemde davaların baskı aracı olarak kullanılmak istenmesinin bir sonucu olarak düşünülmektedir. Psikolojik olarak baskı altına almak için yapılan işlemler bu yönüyle şiddet içermesi bakımından islamofobiktir.

3.2.5.Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Uygulanan İslamofobi

409 sayılı MGK Kararına istinaden Vakıflar Genel Müdürlüğünce de birçok eylem ve işlem gerçekleştirilmiştir. Bu eylem ve işlemler yapılırken yalnızca vakıfların mali ve idari işleyişlerine ilgili değerlendirilmelerin yapılmadığı görülmektedir.

Değerlendirilmeler sırasında aşağıdaki etkenlerin de cezai işlemleri gerektirecek kadar bağlayıcı olduğu görülmektedir:

“Laiklik ve anayasal düzen karşıtı eylemler, Tevhidi Tedrisat Kanununa muhalefet, siyasal amaçlı faaliyetlerde bulunmak, izinsiz kurban derisi toplamak, yasak yayın bulundurmak, 8 yıllık eğitimi protesto etmek ve Kur’an kursu açmak..”

28 Şubat 1997’den sonra irticayla mücadele kapsamında sekiz adet vakıf kapatılarak mallarına el konmuştur. Bu vakıfların en büyüğü Refah Partisi ile olan bağlarıyla bilinen Milli Gençlik Vakfı’dır. Diğer vakıflar ise taşrada faaliyet gösteren orta ve küçük ölçekli vakıflardır.

8 yıllık zorunlu ilköğretimi protesto etmenin bir vakıf için kapatılma sebebi olması oldukça ilginçtir. Düşünce özgürlüğü bağlamında ele alınabilecek bu durumun irticaya yönelik eylem planı kapsamına alınması anlaşılammaktadır.

Kuran kursu açan vakıfların da kapatılması ayrımcılık açısından islamofobiktir. O dönemde herhangi bir vakıf bale, yüzme kursu, müzik aletleri öğretim kursu açabilirken Kuran öğretimine yönelik kurs faaliyeti suç kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu dönemde vakıfların çalışmaları kayıt altına alınmış vakıflar fişlenmiştir. 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen deprem sonrası bölge yardıma ihtiyaç duymuş ve gerek sivil toplum örgütleri gerekse dernek ve vakıflar bu süreçte bölgeden yardımlarını esirgememiştir. Ancak bu durumda bile “17 Ağustos 1999 Marmara Bölgesi Depreminden Sonra 15. Kolordu Komutanlığı bölgesinde meydana gelen yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetler raporu” hazırlanmış; bu raporda birçok dernek ve vakıf “irticai” olarak fişlenmiştir (Değirmenci, 2012: 121-127).

İnsani yardım yapan bu vakıfların böyle bir zamanda bile fişlenmeye devam ediyor oluşu ötekileştirmenin boyutunu göstermektedir. Muhtaç olanlara yardım edenlerin dini eğilimlerine göre sınıflandırılması dışlama bakımından islamofobiktir.

3.2.6.Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelerde Uygulanan İslamofobi

Modern ulus-devletler; vatandaşlarından “toplum” meydana getirmek amacıyla toplumsal değerler, yurttaşlık bilinci, ortak bir kültür ve toplumsal aidiyeti yaymak

için eğitimi kullanmaktadır. Benzer şekilde laiklik de modern ulus devleti kuruluşunda birleştirici temel unsur rolünü oynamaktadır (Türkmen, 2013: 118).

Türkiye’de de eğitim konusu ile laikliği birbirinden bağımsız olarak ele almak mümkün görülmemektedir. Zorunlu temel eğitimden başlayıp üniversitenin sonuna kadar etkili olan “laik eğitim sisteminin” tesis edilmesi meselesi kimi zaman bazı çatışma alanlarının oluşmasına neden olmuştur.

28 Şubat süreci de bu açıdan değerlendirildiğinde bu dönemde en çok tartışılan alanların başında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılan işlemlerin geldiği görülmektedir. Özellikle İmam Hatip liseleri meselesi bu süreçte en çok dikkat çeken konudur. İmam hatipler kurulduktan itibaren siyasetçiler tarafından kullanılmış ve üzerinden siyaset üretilmiştir. İmam Hatiplerin; Refah partisinin arka bahçesi olduğu, mezunlarının yönetim kadrolarında çalıştığı, içlerinde irticacı ve “İslamcı teröristlerin” bulunduğu gibi iddialar bulunmaktadır. Bu sebeple İmam Hatiplerin orta kısımlarının kapatılmasını amaçlayan sekiz yıllık zorunlu eğitim konusu da bu açıdan dikkat çekicidir.

3.2.6.1. Sekiz Yıllık Zorunlu Kesintisiz Temel Eğitim Kanunu ve Katsayı Meselesi

28 Şubat öncesinde eğitim ve öğretim; ilköğretim, ortaöğretim ve lise olmak üzere 5+3+3lük sistemde devam etmekteydi. Üniversiteye yerleşme sürecinde öğrencilerin, hangi liseden mezun olduğuna bakılmaksızın sınav başarıları esas alınarak yerleştirme yapılmıyordu. Milli Eğitim Şurası ve MGK kararları bu durumu değiştirmiş ve sonucunda birçok öğrenci mağdur olmuştur.

15’inci Millî Eğitim Şura’sı, 13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu Şura’da alınan kararlar

“Yakın bir gelecekte 5-6 yaş okul öncesi eğitim, ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yılın sonunda tek tip diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da mesleki teknik eğitime yönlendirme yılı olmalı; böylece ilköğretimde zorunlu 2+8+1 sistemi oluşturulmalıdır. Çocukluğun tam yaşandığı, çocukların kendilerini, ailelerin de çocuklarını tanıdığı bu dönemde bulunanlar çirak yapılmamalıdır. Uzun vadede zorunlu eğitim 18 yaşını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir” şeklindedir.

Bu karar tavsiye niteliğinde alınmıştır ancak karar bağlayıcı olarak ele alınmış ve imam hatiplerin orta kısmının kapatılmasıyla sonuçlanan süreci başlatmıştır. 28 Şubat MGK Bildirisi'nde Milli Eğitime dair maddelerin (2, 3 ve 4) kanunlaşmasıyla da imam hatiplerin ve diğer meslek okullarının orta kısımlarına öğrenci alımı durdurulmuştur. Bütün bu sürecin eğitim bilimcilerin ya da eğitim uzmanlarının yerine askeri telkin ve devlet baskısı yoluyla gerçekleşmesi tartışmaları beraberinde getirmiş, eğitimin zorunlu ve kesintisiz hale getirilmesi bazı kesimler tarafından desteklenmiştir. Süreç içinde en çok tartışılan sekiz yıllık zorunlu eğitim meselesine birçok sivil toplum örgütü ve baskı grubu destek vermiş ve konu siyaset malzemesi haline gelmiştir. “Laikleşmenin sembolü” olarak görülmesi ve böyle lanse edilmesi sebebiyle toplumu kutuplaştırmıştır (Gündüz, 2011: 9).

Özellikle Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türk Kadınlar Birliği gibi birçok sivil toplum örgütü sekiz yıllık kesintisiz eğitimin gerçekleştirilmesi ve Kuran kurslarının kapatılması temennisiyle çeşitli açıklamalarda bulunmaktaydılar. Örneğin Turist Rehberleri Vakfı ve İstanbul Turist Rehberi Esnaf Odası'nın yapmış olduğu açıklama hakim kanının anlaşılması açısından önemlidir:

“Dünyaya, Müslümanların çoğunlukta bulunduğu tek laik ülke olma özelliği bulunan ülkemizde devlet eliyle demokrasi ve laiklik düşmanı milyonlarca insan yetiştirildiğini açıklayamıyoruz. Yarım milyon gencimizi, nasıl oluyor da sadece din adamı yetiştirmekle sınırlandırılması gereken din okullarından, üst düzey kamu yöneticisi olarak çıkardığımızı anlatamıyoruz. Cami sayısının okul sayısının önüne geçmesine izin veren bir devlet anlayışını izah edemiyoruz” (Cumhuriyet, 11 Mart 1997).

Bu gibi söylemler din okulları olarak sınıflandırılan imam hatipleri ve bu okulların öğrencilerini dışlamaktadır. “Din eğitimi alan kişi muhakkak laiklik düşmanıdır.” algısı ön yargı içerdiği için islamofobiktir.

Birçok köşe yazarı bu dönemde fikir beyan etmiştir. Bu fikirlerin çoğu imam hatiplerin laiklik karşıtı kurumlar olduğu ve refah partisinin güdümünde olduğu şeklindedir.

Oktay Ekşi'nin fikri incelendiğinde imam hatipte görev yapan öğretmenlerin, öğrencilerin ve öğrencilerin velilerinin “kötü niyetli olduğunu vurguladığı görülmektedir. İmam hatipte okuyan öğrenci sayısından ve çıkardıkları sesten şikâyet etmektedir. Buna gerekçe olarak da imam hatiplilerin laik cumhuriyete kasıtları olduğunu ifade etmektedir (4 Ağustos 1997).

Emin Çölaşan'a göre İmam Hatip Lisesinden mezun olan öğrenciler rejim düşmanı olarak yetişmektedir. Çölaşan yazısında, Milli Eğitim Bakanlığının işlevsizliğinden yakınmaktadır. Eğitim görenlerin ise rejime düşman olarak yetiştiklerinden bahsetmektedir (2 Nisan 1997).

Sekiz yıllık kesintisiz eğitime karşı çıkmak "laik cumhuriyete karşı çıkmakla" eşdeğer görülmektedir. İmam hatiplerin orta kısımlarının kapatılması ve katsayı sisteminin getirilmesi birçok mağduriyet doğurmuştur.

Temel lise derslerine ilaveten din dersleri alan imam hatip lisesi mezunu öğrencilerin sadece din eğitimi veren okullara gidebilmesini mümkün kılan başka bölümlere gidilmesini imkânsız hale getiren katsayı meselesi eğitimde fırsat eşitliğinin önlenmesine neden olmakta ve birçok öğrenci ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Eğitimdeki tek tipçilik ve sınırlandırma birçok öğrencinin geleceğini olumsuz etkilemiş, eğitim haklarının sınırlandırılması ve yükseköğretimden dışlanmaları neticesinde birçok öğrenci eğitimini yarım bırakmıştır. Öğrenciler çeşitli engellemelerle karşı karşıya kalmışlardır. Hem psikolojik şiddet hem de ayrımcılık ve dışlama uygulanan öğrenciler islamofobi ve antiislamist tutumlara maruz kalmışlardır.

Mustafa Erdoğan'a göre İmam Hatip Okulları Sivil eğitim kurumları değildir. Türkiye Cumhuriyetine bağlı "tevhitçi" birer yapıdadır. İmam hatip okulların kuruluş amaçları da bu kapsamdadır. Sistem için uygunluk gösteren din adamı yetiştirmek amaçlı kurulmuştur. Bu okullarda devletin onayladığı İslam ders olarak öğretilmektedir. Bu bağlamda da imam hatip okullarında okuyan kişiler aslında "laik Cumhuriyete" tehdit değildir (Erdoğan,1999: 56).

Devletin "tanıdığı-yorumladığı ve kabul ettiği İslam'ın" öğretilmesi için kurulan ve bu doğrultuda eğitim veren İmam Hatip Okulları bu dönemde gericiliğin, irticanın, devlet düşmanlığının "kalesi" ilan edilmiş; öğretmeninden öğrencisine hatta velisi de dahil olmak üzere imam hatip okullarıyla ilgili olduğu düşünülen herkes "mürteci" ilan edilmiştir.

Bu doğrultuda da İmam hatipler üzerindeki baskı gün geçtikçe artmış, bu durum en çok öğrenciler için zor durumları beraberinde getirmiştir. Hemen her gün İmam hatipler ile ilgili haberler, karikatürler ve açıklamalar yayınlanmış; çoğunlukla İmam

hatiplerin kötülendiği, aşağılandığı bu haberler öğrenciler üzerinde olumsuz etki bırakmıştır.

Resim 18: İmam Hatipli Öğrenciler

İmam Hatip Lisesi öğrencisi Esmâ'nın ifadeleri bu dönemde imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşadıklarını özetlemektedir (Kentel, 2008: 44-45):

“Okulun açıldığı ilk gün daha önceki senelerdeki gibi okuluma gittim. Okuldaki her bir öğrenciye neredeyse iki polis düşecek sayıda polislerle karşılaştık. Yaşları 13–18 olan ve sırtlarındaki çantalarında sadece kitapları olan öğrencilerin karşısındaki bu polisler Terörle Mücadele’den gelen polislerdi. Sanki terörist bir faaliyet olacaktı da ona göre gerekli olan alet ve donanımlarıyla okulumuzun önünde bekliyorlardı. Biz de okulda bir olay var zannettik. Meğerse tüm bu panzerler, kasklar, coplar, silahlar ve kurşun geçirmez giysiler bizim içinmiş !!! (...) “(Aradan bir sene geçtikten sonra) Yine panzerlerle ellerinde coplarıyla, silahlarıyla (!), kurşungeçirmez kıyafetleriyle ve kasklarıyla bir sürü polis okulun önünü doldurmuştu. Ama bu seferinde ŞİDDET vardı. Polisler tarafından iteklendik, coplandık, hakaret gördük, dalga geçildik, zorla polis otolarına bindirilip okuldan uzaklaştırılmak amacıyla hiç bilmediğimiz yerlere bırakıldık.”

13-18 yaş grubundaki gençlerin bu yaşadıklarının etkisi uzun yıllar geçmemiş, birçoğunda kalıcı hasar bırakmıştır. O dönemde yaşadıklarından dolayı öğrencilerin bir kısmı hayatlarının geri kalanında asker, polis, güvenlik görevlisi gibi üniforma giyen kişilere fobi duymuşlardır. Öz güven eksikliği de bu dönemi yaşamış kişilerin bir diğer özelliğidir (ANAR, 2007). Bu yaşlarda ayrımcılık, dışlama ve şiddete uğrayan kişilerin bu tür sorunlar yaşaması doğal görülmektedir. Şiddet gören, hem imam hatipli

olduğundan dolayı ayrımcılığa uğrayan hem de başörtülü olduğu için okula alınmayan kız öğrenciler “çok temelli ayrımcılığa” uğramıştır.

Bu ayrımcılıklardan biri de ötekileştirme bağlamında yaşanmaktadır. Özellikle “türban” tartışmaları sebebiyle başörtülü imam hatipli kız öğrenciler ötekileştirilmiştir. İmam hatipli kız öğrencilerin örtüsü “başörtüsü” olarak değil siyasi bir simge olan “türban” olarak nitelendirilmiştir. İmam hatipli kız öğrencilerin üniversiteye gitme talepleri neticesinde siyasal İslamcı partileri destekledikleri yönünde bir algı oluşturulmuştur. İmam hatipli erkek öğrencilerin üzerine bu kadar gidilmemesinin sebebi görünürlüğünün az olmasından dolayıdır. Bu sebeple dikkat çekmemişlerdir. Başörtülü imam hatip liseli öğrenciler üniversiteye gitmeye başladığında “türban” bir mesele olarak tartışılmaya başlanmıştır. İmam hatiplerde “İslamcı militan” yetiştirildiği algısı oluşturulmuştur (Akşit ve Coşkun, 2005: 408). İmam Hatipler ile mücadele irtica ile mücadele gibi görülmeye başlanmıştır.

Emin Çölaşan’da buna benzer şekilde düşünmektedir ona göre, türban ve başörtüsü farklı kavramlardır Türban siyasi bir simgedir. Yazısında Atatürk’ün annesine atıf yaparak annesinin türbanlı olmayıp başörtülü olduğunu ifade etmektedir. “Küçük imam hatip öğrencilerinin” kullanıldığını ve üzerlerinden siyaset yapıldığını söylemektedir (Hürriyet Gazetesi, 5 Nisan 2002):

““Arka bahçemiz” diye tanımladıkları küçük öğrenciler, onlar için en büyük maden! Türban sömürüsü, bunlara destek veren dinci kanallar ve gazetelerde komik boyutlara ulaşıyor. Dinci gazetelerde bir resim: Okula alınmayan imam hatipli kızlar, ellerinde Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım ile ayrıldığı eşi Latife Hanım’ın başörtülü resimlerini taşıyarak yürüyüş yapıyorlar! Bilmiyorlar ki, o yıllarda kim olursa olsun, baş ille de kapalı olurdu. Ama saçlar görünürdü. Bugünkü bağnazlık yoktu. O örtü, Türk kadınının başörtüsü olan tülbent, eşarp gibi şeylerdi. Bugünün üniforması olan ve din tüccarlığı açısından kullanılan türban değildi. Omuzlardan, sırttan aşağıya sarkan, İran ve Arap âleminden ithal edilen nesne değildi. Anadolu kadını, o başörtüsünü üniforma olarak görüp devletin kurallarını yok etmek amacıyla resmi dairelerde, okullarda kullanmaya kalkışmazdı.”

3.2.6.2.28 Şubat Sonrası Başörtüsü Meselesi

1980’li yıllardan itibaren üniversite öğrencilerinin başörtülü bir biçimde derslere girmeyi talep etmesi, kendini İslamcı ve laik olarak tanımlayan kesimler arasında en çok tartışılan ve bölünmeye neden olan konuların başında gelmektedir. Özellikle

Refah Partisinin koalisyonuyla birlikte İslami söylem ve kadın konuları kamusal ve politik alanın konusu haline gelmiştir (Göle, 2013: 20).

Başörtüsü meselesi islamofobinin görünürlüğüne arttıran bir alan olması sebebiyle oldukça önemlidir. Uzun yıllardır problem alanının temelini oluşturan kamusal alanda başörtüsü meselesi tartışmaları 28 Şubat öncesi ve sonrasında ivme kazanmış; bu durum birçok yasaklamayla dışlama, ayrımcılık ve şiddeti beraberinde getirmiştir.

28 Şubat sonrası yasaklamaları kapsamı ve etkisi daha önceki yasaklardan fazladır. Yasakların kapsamı üniversite ve kamu kuruluşları değil, hastaneye tedavi maksadıyla gelen başörtülülere dahi kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Işıker, 2011: 100).

28 Şubat kararlarınının 13.maddesinde;

“...kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye’yi çağdışı bir görünüme yönelecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz vermeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalı...”

ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerden hareketle MGK kararlarınının kılık kıyafete ilişkin hükümleri ivedilikle uygulanmaya başlamıştır. 13 Mart 1997 tarihinde ordu tarafından verilen brifingte başörtülü öğrencilerin üniversiteye alınmaması gerektiği, irticanın en büyük tehdit olduğu, rektörleri ve yargı mensuplarınının üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmesi gerektiği bildirilmiştir.

Bu brifingin ertesinde Rektörler Komitesi de bildiri yayımlamıştır. Bildiriye ekli şekilde “Yükseköğretim Kurumlarında Kılık Kıyafet İle İlgili Mevzuat ve Hukuki Değerlendirmeler” adlı rapor bulunmaktadır. Bildiride “isteyenin dilediği kılık ve kıyafetle üniversiteye girebilmesinin hukuken mümkün olmadığı, ” “kılık kıyafet konusunu istismar edip Cumhuriyet’i yıkmayı amaç edinmiş kötü niyetli kişilere karşı disiplin yönetmeliği uygulanacağı” (Milliyet, 14.03.1998) şeklinde ifadeler yer almıştır:

“Kılık ve kıyafet konusunu istismar ederek, önce Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerini zedelemeyi, daha sonra da Cumhuriyeti yıkmayı amaç edinmiş kötü niyetli kişilere karşı disiplin yönetmeliği hükümleri uygulanırken, çeşitli yöntemlerle baskı altında tutularak kandırılmış gençlerimizin aydınlatılmaları için azami gayretin sarf edilmesi sürdürülecektir. Bugün bu kutsal vatan toprakları üzerinde Şanlı Türk Bayrağı dalgalanıyorsa, binlerce yıllık şanlı tarihimiz içinde yoğrularak günümüze gelen Türklere özgü engin hoşgörü ortamı

içinde İslamiyet en iyi şekilde ülkemizde yaşıyorsa, tüm bunları Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran büyük Atatürk ile onun silah ve siyaset arkadaşlarına borçlu olduğumuz asla unutulmamalıdır.” ifadeleri yer almaktadır.”

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)'nun bildirisinde geçen yukarıdaki ifadelerde kılık kıyafet tercihinin ya da başörtüsü kullanmanın Cumhuriyeti yıkmayı amaç edinme ve Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerini zedeleme amacı güttüğü ifade edilmektedir. Ancak “isteyenin dilediği kılık ve kıyafetle üniversiteye girebilmesinin hukuken mümkün olmadığı” ifadesi eğitim hakkının sınırlandırılması açısından dışlayıcı ve ayrımcıdır. Başörtüsü tercihinin üniversite okumaya engel şekilde kanunlaştırılmaya çalışılması bu kapsamda islamofobiktir.

Başörtüsünün Cumhuriyet ve değerleri ile çeliştiği düşünülmektedir. Başörtülü bir şekilde okumaya hakları olduğunu iddia eden öğrenciler “laikliğin eğitim kalelerinden olan üniversitelerde ortaya çıkmış ve Kemalist ilerlemenin bir sonucu olarak kazanılan kadın haklarının geriye gidişinin göstergesi olarak görülmüşlerdir (Göle, 2016: 48).Evrensel bir hak olan eğitim hakkının şekilsel sebepler gerekçe gösterilerek sınırlandırılması dışlayıcı ve ayrımcı bir tutumdur. Bu nedenle antiislamisttir.

Yüksek Öğretim Kurumlarında Kesin Olarak Başörtüsünün Yasaklanması

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından 23.02.1998 tarihli bir genelge yayınlanmıştır. Genelge başörtülü ve sakallı öğrencilere yönelik olarak yayınlanmış ve kampüs ve binalarda kadınların başörtülü, erkeklerin sakallı olarak hazır bulunması yasaklanmıştır. Kampüs veya binaların girişlerinde öğrenci kimliği kontrolü yapılacak ve kimlik kartlarında da başörtülü fotoğraf bulunanlar okula alınmayacaktır.

“Anayasa, yasa, yönetmelikler, Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile Üniversite Yönetim Kurulu Kararları doğrultusunda, (yabancı uyruklu öğrenciler dahil) kadın öğrencilerin başları bağlı olarak (başörtülü olarak), erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmamaları gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilere ait yoklama listelerine, başları bağlı veya sakallı öğrencilerin numara ve adı yazılmamalı, numaraları ve adları listede olmadığı halde pratik ve dershaneye girip orada bulunmakta ısrar eden öğrenciler uyarılmalı ve dershaneden çıkmıyorsa, isim ve numaraları alınarak, dersin yapılmayacağı kendilerine bildirilmeli ve dershaneden çıkmamakta direniyorlarsa, öğretim üyesi tarafından tutanakla durum saptanarak, dersin engellendiği belirtilmeli ve ders yapılmayarak, durum öğrenciler hakkında cezai işlem yapılmak üzere ilgili Anabilim Dalı, Bölüm ve Dekanlığa / Müdürlüğe ivedi olarak bildirilmelidir.”

Yukarıda genelgede geçen bir bölüm alınmıştır. Gelen tepkiler üzerine sakallı öğrencilerin okula alınmama uygulaması devam etmemiş, ancak başörtüye herhangi bir müsamaha gösterilmemiştir. Başörtülü öğrencilerin maruz kaldığı bu ayrımcılık ve dışlama içerdiği için islamofobiktir. Başörtülü öğrenciler başörtülü şekilde derse girebilseler bile dersin öğretim üyesinin buna engel olup tutanak tutması ve dersi işlememesi öğrencileri psikolojik olarak da baskı altına almakta; başörtülü öğrenciler yüzünden dersin aksaması da diğer öğrenciler ile başörtülü öğrenciler arasında bir kutuplaşmayı da beraberinde getirmektedir. Psikolojik şiddete de maruz kalan öğrenciler hem islamofobiye hem de antiislamizme uğramışlardır.

Bu bağlamda Ferhat Kentel başörtülü öğrenciler için “ayrık otu” kavramını kullanır. Çünkü bu öğrenciler Modernizmin hakim olduğu alanda “moderne” uymamaktadırlar. Bu alanda istenmedikleri için de “derhal temizlenmesi” gereken başörtülüler çeşitli yöntemlerle bu alandan çıkartılmalıdırlar. Yasak, dışlama, şiddet gibi mekanizmalarla gerçekleştirilebilecek bu “temizleme” işlemi sırasında gözetleme ve kontrol etmeye oldukça dikkat edilmektedir. Buna ören olarak bu dönemde üniversiteye başörtülü girebilmiş bir öğrencinin deneyimi gösterilebilir (Kentel, 2008: 43):

“Her derse girişimizde yoklama kağıdına, adımın başına “türbanlı” bir öğrenci olduğumuzu belirten “T” harfi yazıyoruz. Bu bizzat ders hocası tarafından isteniyor ve kontrolü de yine onlar tarafından yapılıyor.”

Resim 19: Mazlumder

Yukarıda 28 Şubat süreci ve başörtüsü denilince ilk akla gelen görsellerden biri bulunmaktadır. Fotoğrafta kadın polis memurunun başörtüsünü çektiği görülmektedir. Polis memuru tarafından şiddet bağlamında antiislamizm gerçekleştirilmiştir. Burada sadece fiziksel şiddet değil aynı zamanda psikolojik şiddetten de bahsetmek mümkündür. Başörtülü birinin kamusal alanda başını açmaya zorlanması ve bunu kendi iradesiyle değil alenen güç kullanarak yapılması fiziksel şiddettir. Kıyafetinden bir parçanın zor kullanılıp alınması da taciz olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda bireyin dinsel alanına müdahale edilmiştir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan bir bireyin psikolojisinin normal kalması beklenemez. Psikolojik şiddetin de mevcut olduğu bu durum antiislamizmdir.

Nitekim yapılan çalışmalar bunu destekler mahiyettedir. Akder'in yaptığı araştırmaya göre başörtülü öğrencilerin yüzde 10'u başını açmakta ya da peruk takmaktadır. Yüzde 6'sı okuldan atılmakta, yüzde 19'u uzaklaştırma almaktadır. Başörtülü memurların yüzde 2'sinin memuriyetine son verilmekte yüzde 2'si maaş kesimine uğramaktadır. Yüzde 1'i sürgün, kınama cezası, uyarı cezası almakta yüzde 2'si soruşturma geçirmekte, yüzde 1'i ise duruşmalara katılamamaktadır (Aktaş, 2016: 196-197). Dini inancın gereği olarak başörtüsü kullanan kadınların hem eğitim hem de iş hayatında bu sınırlandırılmalarla karşı karşıya kalması doğrudan ayrımcılık içerdiği için bu kadınlar antiislamizme uğramaktadırlar.

Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği'nin Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi'ne (ANAR) yaptırdığı alan araştırmasına göre ise yasak nedeniyle başını açmak durumunda kalan deneklerin, bu olayın etkisinden uzun süre çıkamadığı ve olayların onları derinden sarstığı tespit edilmiştir (ANAR, 2007).

“Başörtüsünü çıkaran deneklerin %70.8'i kişiliğinin zedelendiğin-parçalandığını, %63.2'si ise kendini hakarete uğramış hissettiklerini belirtmişlerdir. Deneklerin %46.9'u başını her açtığında bundan utanç duyarken, %46.5'i de kendini günahkar hissetmiştir. Başörtüsü yasağı denekleri en fazla psikolojik olarak etkilemiştir. Deneklerin sadece %3.8'i psikolojik herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtirken, diğer denekler çeşitli psikolojik mağduriyetler yaşadığını düşünmektedir. Deneklerin %66.5'i medyanın olumsuz tutumu nedeniyle onurunun incindiğini, %63.9'u ülkesine ve %60.6'sı hukuka olan güveninin sarsıldığını, %54.1'i suçlu muamelesi gördüğünü ve bunun kendisini üzdüğünü, %45.7'si ise kendini diğer insanlara göre daha fazla baskı altında hissettiğini belirtmiştir.”

Yukarıdaki verilerden hareketle sadece başörtülülerin değil başörtülerini baskı yoluyla açanların da psikolojik şiddete uğradığı görülmektedir. İnancı ile idealleri arasında tercih yapmak durumunda kalan başörtülülerin başlarını açmaları onları çok daha farklı psikolojik bir sürece sokmuştur. Dini inançlarının gereğini yaptıkları için başlarını örtenler sistemin dayatması için başlarını açtıklarında kendilerini günahkar hissetmiş ve bundan utanç duymuştur. Bu sebeple burada da psikolojik şiddet bağlamında antiislamizmden söz edilebilmektedir.

Yaşanan bu tür olaylar karşısında medyanın tutumuna bakıldığında konuyu “laikliğin korunması için gerekli olan kamusal-özel alan ayrımı” şeklinde algıladığı görülmektedir (Aktaş, 2016: 197). Mehmet T. Yılmaz’ın köşe yazısı buna örnek gösterilebilir (Radikal, 1998):

“Kişiler özel hayatlarında istedikleri gibi giyinebilirler. İsteyen başını örter, isteyen mini etek giyer, isteyen sakal bırakır. Özel hayatın dokunulmazlığı kuralı, toplumun tüm kurumlarıyla bu hakka saygı göstermesini gerektirir. Kimseyi başını örttüğü için eleştirmeye hakkımız olmadığı gibi, kimseyi de açık saçık giyindiği için eleştirmeye hakkımız olamaz. Ancak, kamusal alanla özel hayat arasında da belirgin bir farklılık olması gerektiğini de kabul etmek zorundayız”.

Başörtüsü/örtünün kullanım alanı kamusal alandır. Başörtüsü kullanan kadın evinde zaten dine göre başörtülü olmak zorunda değildir. Başörtüyü özel olmayan yani kamusal alanda kullanır. Bu yüzden kadının yalnızca özel alanda başörtüsü kullanması başörtünün tamamen yasaklanması ile aynı anlama gelmektedir. Burada önemli bir nokta da kamusal alanın ne olduğudur. Fiziksel mekânlar veya kamusal hizmet alanları kamusal alan olarak tanımlandığında bu alanlarda başörtünün yasaklanması demek, başörtülüler için dışarı çıkmanın yasaklanması ile eşdeğerdir. Kamusal alan Jürgen Habermas’a göre yasak ve sınırlamaların olduğu alanı değil aksine bir özgürlük alanı şeklinde tanımlanır (Erkilet, 2008: 74).

Erkilet’e göre kamusal alan, erişimi herkese açık olan, ilişkileri belirleyen ve genel kurallar hakkındaki tartışmaların yapıldığı alandır. Bu açıdan da politik muhalefet için merkez rol oynar. Bu açıdan dışlama alanı değil, birleşmenin, kendini gerçekleştirmenin ve özgürlüğün alanıdır. Türkiye’deki kamusal alan pratiği incelendiğinde ise özgürlüklerin kısıtlandığı, dışlama uygulamalarının meydana geldiği, temel hakların kısıtlandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. (Erkilet, 2008: 78).

Türkiye’deki kamusal alan uygulamaları dikkate alınarak ya da resmi söyleme bakılarak, kendi içinde tutarlı kamusal alan tanımı yapmak mümkün görünmemektedir. Sadece fiiliyatta ortaya çıkan “seçkin zümrenin” araçsallaştırdığı ve kendi çıkarına göre yorumladığı hayal ürünü olan bir araç olarak tanımlamak daha doğru görülmektedir. Bu sebeple kamusal alan değişkenlik gösterebilmektedir. Kimi zaman “havaalanı apronu”, kimi zaman “ameliyathane”, bazen de “okul” olabilmektedir. Meclis, mahkeme ve yeşil alan da kamusal alan kapsamına girebilmektedir (Kentel, 2008: 55).

Kamusal alan-özel alan tartışmaları temelde başörtülülerin kamu kurumlarında değil bireysel alanlarında-evlerinde ibadet ederken başörtüsü kullanılması istenmekteydi. Ancak başörtüyü sadece namaz kılarken ya da evde kullanmak İslam dinin tesettür emri ile çelişmektedir. Başörtüsü zaten kamusal alanda farzdır. Bu farziyetin doğru anlaşılması başörtülüler için birçok mağduriyeti beraberinde getirmiştir. Başörtüsü yasağı neticesinde birçok kadın ideallerinden feragat etmiştir. Yapılan çalışmalar bu kadınların başörtüsü yasağı sebebiyle kendilerini “yoksun” hissettiklerini göstermektedir. ANAR’ın araştırmasına göre (ANAR, 2007):

Deneklerin %93.9’u başörtüsü yasağı olmasaydı şu andakinden daha farklı bir yaşamı olacağını düşünmektedir. Başörtüsü yasağının hayatını değiştirdiğini düşünen deneklerin %67.6’sı yasak olmasaydı daha iyi bir eğitime, %63.8’i daha farklı bir sosyal hayata, %45.1’i ekonomik olarak daha rahat koşullara sahip olacağını düşünürken, %44.6’sı ise kendisine daha fazla güveneceğini belirtmektedir.

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde yüksek orandaki katılımcıların başörtüsü sorunu olmasaydı hayat standartlarının yükseleceğini düşünmektedir. Eğitim, sosyal hayat ve ekonomi gibi alanlarda hak kaybına uğradığını düşünen başörtülü kadınlar öz güvenlerini de yitirmişlerdir. Burada yoksun bırakma bağlamında bir şiddetten söz edilebilmektedir. Dini tercihleri sebebiyle, yoksun bırakma temelli şiddetle karşı karşıya kalan başörtülü kadınların antiislamizme uğradığı söylenebilir.

Bu dönemi yalnızca yoksun bırakma bağlamında şiddet ve antiislamizle açıklamak eksik kalacaktır. Okullarda ve kamu kurumlarında başörtüsü yasağı uygulanırken “Bu kampa başörtülüler ve köpekler giremez” şeklinde genelgeler yayınlanmıştır (Aktaş,

2016: 195). Bu ifade *La vita e bella* (Hayat Güzeldir) filmindeki Yahudi adam ve oğlunun yaşadıklarını anımsatmaktadır.³ Filmde vurgulanan antisemitizm bağlamındaki ayrımcılık, dışlama ve ötekileştirme antiislamizm açısından da Türkiye’de yaşanmıştır denilebilir.

Ötekileştirme dili sadece başörtülülere yönelik olarak sadece okullarda ve kamu kurumlarında meydana gelmemiş, tesettür giyim şekillerinden olan çarşaf tercih eden kadınlar özel hayatlarında da bundan etkilenmiştir. Çarşı ve pazarlarda çarşaf giyen kadınlar aşağılanıp taciz edilmiştir. Hatta çarşafli kadınları “çarşaf ve benzeri giyimlerden vazgeçirmek için”, “Çarşafı Mücadele Haftaları” veya “Çarşafli Kadınlara Manto Bağışlama Kampanyaları” düzenlenmiştir (Aktaş, 2016: 201-202).

Tercih ettikleri giyim tarzıyla toplumda kabul edilmeyen çarşafli kadınlar ancak “manto” giyerse toplumsal kabul alabileceklerdir. Dışlama ve ayrımcılık içeren bu tür uygulamalar antiislamisttir. Modernliğin ya da toplumsal kabulün kıyafete indirgenmesi ve dinsel olarak görülen giyim tarzlarına sahip kadınların ötekileştirilmesi toplumsal alandan dışlama ile sonuçlanmaktadır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde “laikçi kesim”in başörtülü ya da çarşafli “dindar kadın”ları, bazen fazla dindar bulduğu için, bazen de başlarındaki örtüyle uyuşmayacak şekilde modern bulduğu için eleştirdiği görülmektedir (Şişman, 2016: 41-42).

Konuyla ilgili benzer şekilde düşünen Ayşe Bilgen kendisiyle yapılan röportajda “*Haydi kızlar okula ama başörtülüler değil*” ifadelerini kullanmıştır. Ona göre egemen elit kesim çağdaş medeniyetlerin seviyesine ulaşmak amacıyla kızların okumasını desteklerken başörtülülerin hak talebini önemsememektedir. Bu duruma zorunlu rıza gösterenler ise “*tamam okusunlar da bari ortalarında görünmesinler, para kazanıp ekonomik olarak da özgürleşsinler*” demektedirler. Yani aslında üretime katılan, ekonomiye katkı sağlayan, ekonomik özgürlüğe kavuşan başörtülü profilini kabul edilemez bulmaktadırlar. Toplumda alt sınıf olarak nitelendirilen meslek

³İtalyan yönetmen Roberto Benigni’in yönettiği 1997 yapımı İtalyan drama filminde II. Dünya Savaşı sırasında karısı ve oğlu ile birlikte Yahudi kamplarına gönderilen Yahudi bir babanın ve İtalyan bir annenin, çocukları için yaptıkları anlatılmaktadır. Filmle özdeşleşen sahnede bir kafenin tabelasında “Yahudiler ve köpekler giremez.” yazmaktadır.

gruplarında çalıştıklarında rıza gösterilen başörtülüler idareci, doktor, hakim, milletvekili olduğunda tahammül edilemez hale gelmektedir. Başörtülüler zenginlik ile ilgili olarak görülen “araba” kullanırsa özellikle de “cip” bu kesim tarafından tepkiyle karşılaşmaktadırlar (Bilgen, 2011: 35).

Yasak deneyimini yaşamış başörtülü bir üniversite öğrencisi konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır (Erkilet, 2008: 74):

“Hani şu günlerde sık sık TV’lerde reklâmını seyrettiğimiz “hadi kızlar okula” kampanyası aksine “hadi kızlar evine” kampanyasına katılmamız isteniyordu! Çünkü biz onların bildiği kızlardan değildik!”

Çarşafli ya da başörtülü kadınların belirli kalıplara uyması beklenmektedir. Bu kalıpların dışına çıktıklarında (avukat, doktor, milletvekili olduklarında ya da zenginler gibi araba kullandıklarında) seküler elit tarafından “dinsel samimiyetsizle” itham edilmektedirler.

“Resmi feminizm” veya “devlet feminizmini” benimsemiş eğitimli kadınlar, başörtülü öğrencilere “Ya benim istediğim gibi görünürsün ya da evine dönersin” şeklinde dayatmalarda bulunmuştur. Aktaş’a göre bu dayatmalar (Aktaş, 2007: 245):

“Seksenli yıllarda başörtülü öğrencileri toplantı salonlarından kovan, onları “konuşma hakkına sahip olamayacak denli zavallı” olarak nitelendirerek, doksanlı yıllarda başörtülülere ikna odalarında “aklın ve bilimin yoluna” çağıran bilim kadınları ile devam etmiştir.”

Bu açıdan Avrupalı feministler gibi hareket etmişlerdir. Bazı Avrupalı feministlere göre Müslüman kadın sadece (zorla da olsa) başörtüsü-örtüsü açılmak suretiyle özgürleştirilebilecektir. Örtünün içinde bağımsız bir birey olduğunu düşünmek istemez (Başbüyük, 2008: 223).

Örtünün bağımsız olmaya engel olduğu düşüncesi ve İslam’ın kadını evde yaşamaya zorladığı düşüncesi oldukça yaygın bir ön yargıdır.

Türkiye’de de böyle bir algı bulunmakla beraber kadının toplumsal hayatın bir parçası olmasına yardım ettiği düşünülen “modernist” kesimin örtülü kadınları baskı altına aldığı ve kamusal alandan dışladığı söylenebilir. Kamusal alanda var olmak eğitim, üretim ve çalışma hayatı ile ölçülürse başörtülü kadınların bu alanlardan dışlanıp

evlerine gönderildiği ve çocuk doğurup büyütme mecbur bırakıldığı söylenebilir. (Erkilet, 2008: 73).

Örneğin birçok “modernist” sivil toplum kuruluşunun teşvik ettiği “Haydi Kızlar Okula” kampanyası bu bağlamda değerlendirilebilir. Özellikle Güneydoğu Anadolu’da, Doğu Anadolu’da ve Türkiye’nin birçok yerinde kız çocukları eğitim olanağından mahrum şekilde yaşamaktadır. Bu kızların eğitim almasına destek olmak son derece önemlidir. Ancak bu yapılırken şehirde yaşayan, eğitim olanağına ulaşabilen başörtülü kız öğrenciler; yine bu sivil toplum kuruluşlarının da çabasıyla eğitim almaktan mahrum bırakılmaktadır. Belirli kalıplar içinde yetiştirilecek ve daha sonra onlara “nefer” olabilecek kız öğrenciler için “Haydi Kızlar Okula Kampanyası” anlamlıdır.

Özellikle 1989’da Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’ni kuran ve Haydi Kızlar Okula projesiyle ses getiren Türkan Saylan ve İstanbul Üniversitesi Rektör Yardımcısı Nur Serter tarafından kurulan ikna odaları birçok başörtülü öğrencinin eğitim hayatının son durağı olmuştur.

1998 yılında İstanbul Üniversitesi’nin kayıt döneminde başörtülü olan öğrencilere ayrı bir muamele yapılmıştır. Bu öğrenciler kayıttan önce ayrı bir mülakata alınmıştır. Üniversite tarafından yayınlanan genelge bu öğrencilere anlatılmış ve öğrencilerin bu genelgenin hükümlerine uymaları için kamera önünde imza atmaya zorlanmışlardır. Genelgede başörtüsünün okulda kesinlikle yasak olduğuna dair hükümler bulunmaktadır. Bu belgeyi imzalayarak taahhüt etmeyenlerin üniversite kaydı alınmamış sadece başını açan öğrencilerin kaydı alınmıştır. Ayrıca kayıt sırasında baş açık şekilde fotoğraf istenmiştir.

İstanbul Üniversitesi rektör yardımcısı Prof. Dr. Nur Serter’in bu konu ile ilgili açıklamasında ikna odası uygulamasının yaşandığının ifade edildiği görülmektedir. 10 Eylül 1998’den itibaren okula kayıt için gelen 200 başörtülü öğrencinin başı açtırılarak kayıtlarının yaptırıldığı, başörtüsünü açmayı reddedenlerin ise öğrenci kimliklerini alamadıklarını söylemiştir. Kayıt alınırken başörtülü öğrenciler psikologlarla görüşmüş ve bu öğrencilere başörtüsü kullanmaları durumunda öğrenci hakları açısından yaşanacak problemler anlatılmıştır. Serter’e göre video kaydının

yapılmasının sebebi daha sonra ortaya atılabilecek “baskı” iddialarının önünü kesmek içindir. Serter kendisine başörtülü öğrencilerin gelerek üniversite yönetiminin başörtü meselesine bakış açısını bildiklerini, bunun için de başörtülerini açarak İstanbul Üniversitesi’ni tercih ettiklerini söylediğini iddia etmiştir (Şimşek, 2012, s.173-174).

İkna odaları 28 Şubat sürecinde “rehberlik faaliyeti” olarak kurulduğu söylenen ancak başörtülü öğrencilerin başlarını açmalarını sağlamak için kurulduğu anlaşılan yapıdır. Serter’in yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ikna odalarında öğretim üyeleri, memur psikolog ve kameraman bulunmaktadır. Öğretim üyesi ve psikolog öğrencinin başını açması için çeşitli ikna yöntemlerine başvurmaktadır. İkna odalarında başlarını açanlar da açmayanlar da psikolojik şiddet görmüştür. İkna odası tecrübesi yaşamış bir öğrenci hislerini şu şekilde anlatmaktadır (Ramazanoğlun’dan akt. Işiker, 2011: 92-93):

“Bana yersiz şekilde başörtüsünü açmalısın, aksi halde... diye tehditler savuran ses, vücudumun her yerine öldürücü darbeler indiriyor, kemiklerim dağılıyordu sanki. İçimde tarifi imkansız bir bulantı oluşuyor, umutlarım, dünyaya dair bütün tasavvurlarım, bedenime tutunmuş, zamanla kaynamış bütün dileklerim, narkoz bile kullanılmadan, benden kesiliyordu. İlk kez tattığım nefretin büyüklüğü karşısında başım dönüyor, midem bulanıyordu.”

Bu dönemde birçok başörtülü öğrenci benzer durumlar yaşamıştır. Bu psikolojik şiddet başörtüsünün açılmasıyla kesilmemiş, başlarını açan öğrencilerden “ikna olduklarını kanıtlamaları” için, orada başlarını açmaları istenmiştir. Bu görüntüler videoya çekilip kayıt için gelenlere izletilmiştir (Işiker, 2011: 93).

Bu dönemde psikolojik şiddete uğrayan öğrencilerden başlarını açmayanlar eğitim ve çalışma hayatlarından olmuştur. Başlarını açanlar ise psikolojik olarak daha çok hasar almış, bu durum ileriki yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple başlarını açıp açmamaları fark etmeksizin ikna odaları tecrübesini yaşayan tüm öğrenciler psikolojik şiddete uğramıştır.

Tarihsel olarak çalışmanın kapsamına girmese de 21 Haziran 2002 tarihinde yaşanan olay başörtülülere yönelik şiddetin sınırlarının anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

Yeni Şafak Gazetesi “71 yaşındaki hastaya ‘başını aç’ işkencesi” başlığı ile duyurduğu haberin içeriğinde (21 Haziran 2002):

“Rahim ve mesane kanseri tedavisi nedeniyle Çapa’daki İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’ne gelen ve son 3 aydır böbrek yetmezliği çeken 71 yaşındaki Medine Bircan’ın başı “başı açık fotoğraf” yüzünden dertten kurtulmuyor. 71 yaşındaki Medine Bircan’ın, Emekli Sandığı’nın verdiği Sağlık Karnesinde “başı açık” fotoğrafı bulunmadığı için diyaliz makinasına bağlanamadığı belirtildi.”

İfadeleri kullanılmıştır. Haberde Çanakkale gazilerinden Mustafa Çolak’ın kızı olduğu belirtilen Medine Bircan’ın, “başı açık fotoğrafı olmadığı” gerekçesiyle diyalize bağlanamadığından bahsedilmektedir.

Bu durumun sebebi İstanbul Üniversitesi Personel Dairesi Başkanlığı’nın 10.05 2002 tarihinde, sağlık karnesi talep eden üniversite personeli “yakınlarına” “başı açık fotoğraf” verme zorunluluğu getirmesi gösterilebilir. Medine Bircan’ın yaşı ve sağlık durumu sebebiyle saçlarının olmaması ve hastalığından dolayı yürüyememesi yüzünden fotoğrafçıya gidememiştir.

Hastanın yaşlı olduğunu söylenmesi üzerine “*Hastanın genç ya da yaşlı olması farketmez. Yakında sadece fotoğraf değil, başı kapalı tedavi olmak bile sakıncalı olacak.*” Şeklinde karşılık alınmış ve Bircan’ın oğlu sağlık karnesinin çıkması için annesinin fotoğrafına photoshop yöntemiyle saç ekletmiştir. Aşağıdaki fotoğraf sağlık karnesi almak için düzenlenmiştir.

Resim 20: Yeni Şafak, 21 Haziran 2002.

Bu fotoğraf sayesinde sağlık karnesi çıkmıştır. Ancak karne çıktığında Medine Bircan vefat etmiştir. Kişinin yaşama hakkının ortadan kaldırılması ile sonuçlanan bu olay birçok açıdan antiislamisttir. Kişi başörtülü olduğu için tedavisi reddedilmiştir.

Başörtülü olduğu için ayrımcılığa uğramış ve sağlık hizmeti almaktan yoksun kalmıştır. Hayatının son günlerinde psikolojik şiddet görmüştür. Burada başörtülü olmaktan dolayı doğrudan ayrımcılık, yoksun bırakmaya bağlı şiddet ve psikolojik şiddet gerçekleştiği için antiislamizm meydana gelmiştir.

Bu dönemde yaşanan yasaklamalar neticesinde birçok başörtülü kişi ve ailesi fiziksel, ekonomik ve psikolojik zarar görmüştür. Bu kadar yoğun etkileri olan yasaklamayı yapanlar ve destekleyenler bu yasağı meşrulaştırmak için çeşitli gerekçeler öne sürmüşlerdir. Bunlar; başörtünün siyasi bir simge olduğu, başörtü takan birinin erkekten görüntü olarak ayırt edilemeyeceği, başörtünün eril dünya görüşünü yansıttığı, modernleşme ile birlikte kadının “kazandığı” hakları erkeklere geri verme anlamı taşıdığı ve en önemlisi gerici bir görünümde olduğu gibi pek çok gerekçe öne sürülmüştür (Özipek, 2008: 19).

SONUÇ

Batıyla ilişkilendirilen bir kavram olarak görülen islamofobi ve antiislamizm yani islam düşmanlığı kavramsal olarak oldukça yenidir. Bu yeni kavramlar zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmakta ve bu durum bazen kavramın durumu yeterince açıklamamasıyla sonuçlanabilmektedir.

Bilinmeyenden korku olarak anlaşılabilen olan fobi, Müslümanlara yönelik olarak gerçekleştiğinde islamofobiden söz edilmektedir. İslamofobi durumunda gerekçe olmaksızın oluşan bir korku durumu mevcuttur. İslam'a ve Müslümanlara ön yargı besleyen islamofobiye sahip kişi Müslümanlara karşı herhangi bir eylem gerçekleştirmez. Antiislamizm yani islam düşmanlığı durumunda ise kişi ya da kurumun Müslümanlara karşı olan tutumu Müslümanları ya da İslam'ı tanımadığı için değil bunlara karşı olduğu ve tahammül edemediği içindir. Antiislamizm durumu bilinçli bir şekilde oluşturulmakta ve neticesinde birçok mağduriyet ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada İslamofobi ve antiislamizmin kabaca ayrımına değinildikten sonra genel kullanım olarak islamofobi benimsendiği için islamofobi kavramı tercih edilmiş, ancak gerekli görüldüğü yerlerde antiislamizmin de mevcut olduğu ayrıca belirtilmiştir. Bu kavramların ortak anlamına bakıldığında Müslümanlara, Müslüman oldukları için ya da İslam dininin gereklerini yerine getirdikleri için yapılan ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve şiddeti içeren eylemler ve tutumlar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda islamofobinin yalnızca Müslümanların azınlık olduğu ülkelerde değil nüfusun çoğunluğunun kendini Müslüman olarak tanımladığı ülkelerde de görüldüğü söylenebilmektedir. Özellikle kolonyal tecrübe yaşayan veya devrim sonrası ulus ve rejim inşası süreci yaşayan Müslüman nüfuslu ülkelerde islamofobik eylemler islam geleneğinden uzaklaştırma, batıcılık ve modernizasyon gibi gerekçelerle gerçekleşmiştir.

Çalışmaya konu olan Türkiye'de, durum benzer bir şekilde cereyan etmekle birlikte fikirsel olarak İslam'ı olumsuz görmenin Osmanlı devletinin son yıllarında başladığı iddia edilebilir. Dinin ilerlemeye-gelişmeye engel olduğu üzerinden yapılan tartışmalar özellikle Tanzimat sonrası oldukça yaygınlaşmış ve batının ilerlemesinin

en büyük sebeplerinden biri olarak dinden uzaklaşma görülmüştür. İlerlemenin yolu olarak görülen batılılaşma, muasırlaşma ve modernleşme Cumhuriyetin kurulmasıyla daha da önem kazanmış; batıcılık ve modernleşme, yeni rejimin inşasında kilit rol oynamıştır. Süreç içerisinde gücünü laiklikten alan otoriter modernleştirme siyaseti ulus kimliğinin bir parçası olmuş ve modernleşmeye karşı ya da uzak olan her şey tehdit olarak algılanmıştır. Bu bağlamda laiklik ve modernleştirme anlayışı dinsel olarak görülen ne varsa bunun karşısında yer almış, zaman zaman bu karşı duruş baskı unsurları taşıyıp islamofobik eğilimler göstermiştir.

Yeni rejimi kuranlar ve onu koruyanlar asker kişiler olmuştur. Türkiye’de asker asli görevi olan savunma dışında kendine rejimin muhafazası rolünü de vazife olarak telakki etmiş; yeni düzene tehdit olarak gördüğü her şeye temkinli davranmış ve yer yer müdahale etmiştir. Cumhuriyet tarihinde meydana asker tarafından yapılan darbeler ve muhtıralar bunu açıkça göstermektedir. Dinsel alan da asker tarafından her zaman dikkat edilmesi gereken bir konuyu teşkil etmektedir.

Bu gibi sebeplerden dolayı uzun yıllar boyunca “dinsel olan” pasifize edilmiş ve görünür olmaktan çıkmıştır. Üst elit kurucu kadro tarafından yürütülen siyaset etme eylemi neticesinde uzun yıllar boyunca dinsel alan görmezden gelinmiş ve kırsala ait, modern karşıtı olarak görülüp unutulmuştur.

Ancak değişen uluslararası konjonktür -Sovyetler birliğinin çöküşü ve liberal demokrasilerin tartışmasız zaferi- sivil alanın özgürleşmesini ve çok kültürlülüğü beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda düşünce ve ifade özgürlüğünün görece artması; İslamcı olarak tanımlanan kesimin yazıp çizmesine ve kendilerini kitap, dergi gibi yayın mecralarında ifade etmesine olanak tanımıştır. Bu fikirsel olarak görünür hale gelme durumu daha sonra siyasal mecralarda da kendini göstermiş ve mütedeyyin insanlar siyaset sahnesinde boy göstermeye başlamıştır.

İslamcılar ile karşı karşıya gelen seküler elit kesim öncelikle durumu anlamlandıramamış ve uzun yıllar kodladığı dinsel eşittir kırsal-anti modern anlayışındaki kırılmalar neticesinde bocalamıştır. Toplumsal hayatta dini kimlikleriyle var olma mücadelesi veren ve yavaş yavaş görünür hale gelen dindar kesimle olan bu beklenmedik karşılaşma karşısında seküler elitler tanınmayandan korkma bağlamında

ön yargı tutumu geliştirmişlerdir. Çünkü belleklerine modern olan, üniversite okuyan kişinin başı açıktır veya modern olmak için dinsel atıf yaptığından uzak olmak gereklidir gibi algılar kodlanmıştır.

1980 ve 1994 yılları arasındaki dönem bu bağlamda ön yargı dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde İslamcı olarak tanımlanan kesim yavaş yavaş varlık göstermeye başlamış ve siyaseten az da olsa temsil edilmiştir. Bu dönemde daha çok başörtülü kadınların sosyal hayattaki varlıkları veya eklemlenme çabaları izlenmiş geleneksel tesettür anlayışının dışında olan başörtülü, şehirli ve modern pardesülü bu kadınların, başörtülü şekilde üniversite okumak ya da başörtülü şekilde çalışabilme talepleri ciddiyetle takip edilmiştir. Daha önce böyle bir karşılaşma yaşamayan seküler elit İslamcı kesime ön yargıyla yaklaşmış ve islamofobik tutumlar geliştirmeye başlamıştır.

Şehirli, aydın üst elit bu karşılaşma neticesinde korkmuş; dinsel zıttı olarak gördüğü Kemalizm'e sığınarak bundan kurtulmaya çabalamıştır. Bu dönemde gazeteler Atatürk fotoğrafları dağıtmış, insanlar evlerini, balkonlarını Türk bayrakları ve Atatürk posterleriyle donatmıştır. Bu aslında bir korkunun, bilinmeyene olan korkunun dışavurumudur. Daha önce İslamcılar tarafından herhangi bir kötü muameleye maruz kalmamış, onlar tarafından yönetilmemiş ve hatta onlarla belki de hiç konuşmamış bu kesimin çeşitli stereotipik algılar üzerinden korkular üretmeleri islamofobiktir.

Bu dönemde mütedeyyin kişilere yönelik genel algıyı, onların mevcut devlet düzeninden rahatsız olduğu ve imkân bulunduğu takdirde Türkiye'de şeriat düzeni tesis edecekleri, kadınları kara çarşafa sokacakları ve "Türkiye'nin İran olmasını" istedikleri gibi herhangi bir temele dayanmayan ön yargılar oluşturmaktadır. Türkiye'deki İslamcılar devrimci bir anlayış benimsememiş bilakis mevcut sistemin elverdiği ölçüde toplumsal ve siyasal hayata entegre olmaya çalışmıştır. Yine de dönemin gazete ve çeşitli yayın organlarında İslamcılar belli başlı klişelerle sembolize edilmiştir. Sakallı cübbeli bir adamın arkasında çarşafli dört kadın karikatürleri buna örnek olarak gösterilebilir. Dindar olmakla şeriat istemenin aynılaştırılması ön yargısal açıdan islamofobi barındırmaktadır.

1994 yılında yapılan yerel seçimlerde Refah Partisi gibi toplumda dindar olarak görülen kişilerin oluşturduğu bir partinin birçok büyük şehir belediyesi ve ilçe belediyesi kazanmış ve oy oranını arttırmış olması, görünürlüğüne arttırması ve seküler elit kesim tarafından tutum eylemlerinin artık ön yargılarla değil bilinçli bir şekilde gerçekleşmesi bakımından bir kırılma noktası olarak görülmektedir. 1994 ve 1997 yılları arasındaki korku ve dışlama açısından antiislamizm dönemi olarak adlandırılmıştır. Çünkü bu dönemde artık İslamcılar siyaseten görünür olmuş ve yönetimde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu sebeple bilinir görünür hale gelen dindar-mütedeyyin kişilere yönelik ön yargı durumundan değil bilinçli şekilde yapılan bir korkutma durumundan söz etmek daha uygundur.

Bu dönemde özellikle dini hayatı pratikte yaşayan kişiler ötekileştirilmiş, Refah Partisi'nin eylem ve işlemleri sonucunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar bütün dindar bireylere yüklenmiştir. Siyasi gerilimin arttığı dönemlerde hükümete karşı, adaletsizliğe karşı yapılan eylemler bir süre sonra laiklik mitinglerine dönmüş; bu durum toplumsal kutuplaşmayı ve dindar bireylerin ötekileştirilip dışlanması sonucunu doğurmuştur. Bu durumda dindar kişiler antiislamizme uğramıştır. Post-modern darbeye sonuçlanan bu dönemde medya, asker ve siyaset erkânı siyasi gerilimi tırmandırmış hemen her gün yapılan açıklamalar, verilen demeçler Türkiye'de en büyük sorunun irtica tehlikesi olduğu fikrini empoze etmiştir. Bu bilinçli korkutma da antiislamist olarak görülmektedir.

İslam'ı tehdit olarak gösterme ve korku üzerinden yapılan siyaset sonrası asker hükümete müdahale etmiş ve 28 Şubat 1997 post-modern darbesi gerçekleşmiştir. 1997'den 2000 yılına kadar olan süreç ayrımcılık ve şiddet dönemi olarak adlandırılmakta, bu dönemde antiislamizmin uygulandığı iddia edilmektedir. Bu yılların ayrımcılık ve şiddet dönemi şeklinde sınıflandırılmasına gerekçe olarak bu dönemde yaşanan hukuk dışı uygulamalar ve mağdurların yaşadığı psikolojik yıkım gösterilebilir.

Bu dönemde devletin çeşitli kurumlarından birçok kişi, oluşturulan fişleme ağı neticesinde dindar oldukları gerekçesiyle çalıştıkları kurumlardan tasfiye edilmiş, birçok kişi hak kaybına uğramıştır. İrtica ile mücadele kapsamında gerçekleştirilen bu eylem ve işlemlere muhatap olan kişiler kimi zaman gümüş yüzük taktığı için ya da

eşi başörtülü olduğu gerekçesiyle işlerinden olmuştur. Yaşanan bu tür olaylar sonrasında ayrımcılığa uğrayan bireylerin bir kısmı psikolojik olarak yıpranmış, bir kısmı intihara kadar sürüklenmiştir. Bu sonuçtan hareketle şiddet sadece fiziksel olarak gerçekleşmemekte; kimi zaman psikolojik şiddetin olumsuz etkileri fiziksel şiddetten daha fazla olabilmektedir. Dindar kişilerin dinsel olarak görülen belirleyicileri kullanması dolayısıyla maruz kaldığı ayrımcılık ve şiddet eylemleri antiislamizm kapsamında değerlendirilebilir.

Yine bu dönemde başörtülü üniversite öğrencilerine yönelik olarak kurulan ikna odaları psikolojik şiddet içermesi açısından antiislamist bir uygulamadır. Burada başörtülü bireylerin okullarına devam edebilme şartı olarak başörtülerini açmaları telkin edilmekte, başörtüsünü kameralar ve birçok insan içinde açan kişiler eğitimine devam edebilmektedir. Bu dönemde başını açan kişiler psikolojik olarak yıkım yaşamıştır. Hem ayrımcılık hem de psikolojik şiddet içeren bu tür uygulamalar antiislamist olarak görülmektedir.

Bu dönemde getirilen yasakların sadece başörtülü kadınları ilgilendirdiği düşünülse de yasaktan eşleri, çocukları, kardeşleri başörtülü olan erkekler de etkilenmiştir. Bir kısmı hak ettikleri terfileri alamamış, bir kısmı işlerinden atılmış, mesleklerini yapamamışlardır. Ekonomik ve sosyal olarak yıpranmışlardır. Bu tür cezaları almalarına gerekçe ise ailelerinde başörtülü birilerinin bulunmasıdır. Başörtülü olmanın suç olarak görülmesi ve suçun cezasının hem başörtülü bireye hem de yakınlarına ödetilmesi durumu söz konusudur. Burada ayrımcılık türlerinden olan “dolayısıyla ayrımcılık” durumunun görüldüğü söylenebilir. Dolayısıyla ayrımcılıkta birey yakın olduğu gruptan dolayı ayrımcılığa uğramaktadır. Yine bu açıdan da islamofobi ve antiislamizm yaşanmıştır denilebilir.

İmam hatip lisesi öğrencilerine yapılan eylem ve işlemler de islamofobi ve antiislamizm içermektedir. Sekiz yıllık zorunlu eğitim ile imam hatiplerin orta kısmı kapatılmıştır. Bu durum öğrenciler için belirsizlikleri beraberinde getirmiştir.

Üniversiteye yerleştirmede katsayı sisteminin getirilmesinden dolayı da birçok öğrenci istediği bölümde okuma fırsatını kaçırmıştır. Birçok imam hatip öğrencisi bu sebeple

ya eğitim hayatını yarıda bırakmıştır. Bir kısmı da ya istemediği bölümleri okumuş ya da imkanı varsa yurt dışında okumak durumunda kalmıştır.

Yine bu dönemde başörtülü öğrenciler okula sokulmamış, kimi zaman şiddete uğramışlardır. Din eğitimi aldıkları okulda dini inançları sebebiyle taktıkları başörtüsü nedeniyle kötü muameleye maruz kalmışlardır. Ergenlik döneminde bu tür muamelelerle karşı karşıya kalmaları psikolojilerini derinden etkilemiş, bu durum ilerleyen dönemlerde de hayatlarını olumsuz etkilemiştir.

Türkiye’de 1980 ve 2000 yılları arasında yaşanan gelişmeleri uluslararası konjonktürden bağımsız olarak düşünmek yanıltıcı olabilir. Batıdaki islamofobiyle benzer bir seyir izleyen Türkiye’deki islamofobiyle meydana gelen dışlama, ayrımcılık ve şiddet gibi mağduriyetlerden dolayı bir süre sonra antiislamizme dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmad, F. (2014), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2008), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çeviren: Sedat Cem Karadeli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akpınar, H. (2006), *28 Şubat Post Modern Darbenin Öyküsü*, İstanbul: Birharf Yayınları.
- Aksoy, E. (2000), *28 Şubat'tan Balgat'a Mücahit*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2007), *Bir Hayat Tarzı Eleştirisi: İslamcılık*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aktaş, C. (2016), *Bacıdan Bayana-İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Akşit, B. Coşkun, M, K. (2005), "Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (İslamcılık)*, c. 6, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arda, E. (2003), "Ön yargı" *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, İstanbul: Alfa Basım.
- Arkonaç, S. (1998), *Psikolojide İnsan Modelleri*, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Başbüyük, A. (2008), "Avrupa'nın "Örtülü Öteki"si ile Yeniden Karşılaşması", *Örtülemeyen Sorun Başörtüsü içinde* (ed. Neslihan Akbulut), İstanbul: AKDER Yayınları.
- Bayramoğlu, A. (2009), "Asker ve Siyaset", *Birikimden Seçmeler 2: Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu içinde*, der. Ahmet İnel-Ali Bayramoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Baytok, T. (2001), *Bir Asker, Bir Diplomat*, Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi, İstanbul: Doğan Kitap.
- Beal, J. Piron, L, H. (2005), *DFID Social Exclusion Review*, London School of Economics and Political Science.
- Berkowitz, L. (1980), *A Survey of Social Psychology*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

- Barbarosoğlu, F. K. (2002), İmaj ve Takva, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Barbarosoğlu, F. (2016), Kamusal Alanda Başörtülüler, İstanbul: Profil Yayınları.
- Bölügiray, N. (2003), Türban Savaşı 28 Şubat Süreci, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bulaç, A. (2007), Türkiye Gündemindeki “İrtica” ya da İslamofobi, İslamofobi ve Antiislamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım Antiislamizm (Ed. Canatan Kadir ve Hıdır Özcan), Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Canatan, Kadir ve Hıdır Özcan. (2007), İslamofobi ve Antiislamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım, Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Cesari, Jocelyne. (2015), “Batı’da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese”. İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve . Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 63-92.
- Cevizci, A. (2000), Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Cevizoğlu, H. (2001), 28 Şubat: Bir Hükümet Nasıl Devrildi, Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Cizre, Ü. (2005), Muktedirlerin Siyaseti, Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, R. (2006), Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6, İslamcılık içinde (ed. Yasin Aktay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Değirmenci, A. (2012), 28 Şubat’ın İstihbarat Ağı, İstanbul: Çıra Yayınları.
- Demir, Ö ve Acar, M. (1997), Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara: Vadi Yayınları.
- Demirel, Ö. (2001), Eğitim Sözlüğü, Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Dovidio, J,F. Hewstone, M. (2010), Prejudice, Stereotyping and Discrimination: Theoretical and Empirical Overview, The Sage Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination, Universtiy of Oxford.
- Okumuş, E. (2007), “ABD’de İslamofobi ve Antiislamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası”, Batı Dünyasında İslamofobi ve Antiislamizm (Ed. Canatan Kadir ve Hıdır Özcan), Ankara: Eskiyei Yayınları.

- Erdenir, B. (2010), Avrupa Kimliği: Avrupa Birliği'nin Yarım Kalan Hikayesi, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erkilet, E. (2008), Yoksun Bırakma ve Dışlamadan Özgürleşim Olanaklarına: Başörtüsü Kamusal Alan İlişkisi, Örtülemeyen Sorun Başörtüsü içinde (ed. Neslihan Akbulut), İstanbul: Akder Yayınları.
- Erdoğan, M. (1999), 28 Şubat Süreci, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Giddens, A ve Turner, J. (2013), Günümüzde Sosyal Teori, İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2013), Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Göle, N. (2016), Modern Mahrem, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Göle, N. (2011), Melez Desenler, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Göle, N. (2013), "Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak", İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri, (Ed. Nilüfer Göle), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Göle, N. (2014a), Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Göle, N. (2014b), Mahremin Göçü, İstanbul, Hayy Kitap.
- Göregenli, M. (2012a), Ayrımcılığın Meşrulaştırılması, Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2012b), Ön yargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık, Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2007), "Bir Ayrımcılık Alanı olarak Başörtüsü", Türkiye'nin Örtülü Gerçeği içinde, İstanbul: Hazar Derneği.
- Gül, İ.I. ve Karan, U. (2011), Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi, G. Ayata ve B. Yeşiladalı (editörler), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gülalp, H. (2002), Kimlikler Siyaseti, İstanbul: Metis Yayınları.
- Harlak, H. (2000). Ön yargılar: Psikososyal Bir İnceleme, İstanbul: Sistem Yayınları.
- Heper, M. (2011), Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından, Doğan Kitap, İstanbul.

- İnceoğlu, M. (2010), Tutum Algı İletişim, Ankara: Beykent Üniversitesi Yayınevi
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999), Yeni İnsan ve İnsanlar, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kentel, F. (2008), “Bir Direnişin Anatomisi: Teorinin Raconunu Bozan Başörtüsü”, Örtülemeyen Sorun Başörtüsü içinde (ed. Neslihan Akbulut), İstanbul: AKDER Yayınları.
- Kentel, F. (2007), “Yeni Bir Laiklik Yeni Bir Modernite”, Türkiye’nin Örtülü Gerçeği içinde, İstanbul: Hazar Derneği.
- Kentel, F. (2011), “‘İslamofobi’ Vesilesiyle Türkiye’nin Fobilerine Bakmak”, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Der. Osman Alacahan ve Betül Duman, Ankara: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.
- Kocacık, F. (2000), Toplumbilim, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Korkut, L. (2009), Ayrımcılık Karşıtı Hukuk, Ankara: Adres Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991), Türkiye’de Din ve Siyaset, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Luizard, P. J. (2013), İslam Topraklarında Otoriter Rejimler, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öğüt, S. (2008), “Din İliminden Din Bilimine Kadının Örtünmesinin Dini Boyutu”, Örtülemeyen Sorun Başörtüsü içinde (ed. Neslihan Akbulut), İstanbul: AKDER Yayınları.
- Özipek, B. B. (2004), 28 Şubat ve İslamcılar, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 6 İslamcılık içinde (Ed. Yasin Aktay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2008), İnsan Hakları ve İhlaller Ekseninde Bir Örnek: Türkiye’de Başörtüsü Yasağı Sorunu, Örtülemeyen Sorun Başörtüsü içinde (ed. Neslihan Akbulut), İstanbul: Akder Yayınları.
- Paker, M. (2012), Psikolojik Açıdan Ön yargı ve Ayrımcılık, Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Saka, Y. C, Altınöz, G. B. (2011), Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, Ankara: Arge Enstitü.

- Suman, D. (2013), “Feminizm, İslam ve Kamusal Alan”, İslamın Yeni Kamusal Yüzleri içinde (der. Nilüfer Göle), İstanbul: Metis Yayınları.
- Tavşancıl, E. (2002), Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tayyar, Ş. (2012), Kıta Dur, İstanbul: Timaş Yayınları.
- TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Tutanakları (2012) [28 Şubat Komisyonu]
- Tekeli, İ. (1998) Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler, İstanbul: Metis Yayınları.
- Tezcan, M. (1974), Türklerle İlgili Stereotipler, Kalıpyargılar ve Türk Değerleri Üzerine Bir İnceleme, Ankara: A.Ü Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Türkmen, B. (2013), “Laikliğin Dönüşümü: Liseli Gençler, Türban ve Atatürk Rozeti”, İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri, (Ed. Nilüfer Göle), Metis Yayınları, İstanbul.
- Uzun, N. (2012), Avrupa’da İslamofobi: İngiltere Örneği, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ülgen, G. (1995), Eğitim Psikolojisi, Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri.
- Ünsal, A. (1996), Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yavuzcan, İ. H. (2007), Almanya’da İslamofobi, Batı Dünyasında İslamofobi ve Antiislamizm, Hıdır, Özcan ve Kadir Canatan (Ed.), 1.Baskı içinde (323-325), Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Yüksel, E. (2004) “Medya Güvenlik Kurulu”. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1551
- Yüksel, M. (2012), “İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm Ya da Batı ve Öteki”, İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Der. Osman Alacahan ve Betül Duman, Ankara: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.

Sürelî yayınlar

- Aka, A. (2018), Şiddet ve Türlerine Sosyolojik Bakış 2. International Applied Social Sciences Congress (C-Iasos) Proceeding Book, ss. 46-47.
- Aktaş, M. (2014), Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 13, S. 1, ss. 31-54.
- Aziz, A. (1994), Kadın Şiddet ve İletişim, Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, Sosyoloji Derneği Yayınları, ss. 502.
- Bayraklı, E., Yerlikaya, T. (2017), Müslüman Toplumlarında İslamofobi: Türkiye Örneği, Ombudsman Akademik Yıl: 4 Sayı: 7, ss: 51-70.
- Çakır, Ö. (2002), Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.4, ss.83-104.
- Dağcı, G.T. Dal, A. (2014), Osmanlı'dan Günümüze Din-Devlet ve Laiklik Tartışmaları, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, ss. 43.
- Duman, M, Z. (2010), Türkiye'de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, S.2, ss. 285.
- Er, T. Ataman, K. (2008), İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.2, ss.747-770.
- Ergil, D. (2001), Şiddetin Kültürel Kökenleri, Bilim ve Teknik Dergisi, S. 399, ss. 40-41.
- Erten, Y. Ardalı, C. (1996), Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, Cogito, S. 6-7, ss.143-164.
- Gülmez, İ. (2014) 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi Ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ss. 106.
- Gürses, İ. (2005), Ön yargının Nedenleri, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.1, ss. 113.
- Kirman, M, A. (2010), İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?, Journal of Islamic Research, S.21, ss. 21-39.
- Külahçı, G. (1989), Ders Kitaplarında Bir Başka Boyut, Eğitim ve Bilim, S. 13, ss. 3-8.

- Nahya, Z. N. (2011), İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, S. 1, ss. 27-38.
- Özerkmen, N. (2012), Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet, Akademik Bakış Dergisi, S.28, ss. 1-19.
- Öztepe, N.D. Ulutaş, Ç.Ü. (2013), Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye’de Refah Hizmetlerinden Dışlanma, International Conference On Eurasian Economies, Session 2B: Kalkınma, ss. 309.
- Peace, R. (2001), Social Exclusion: A Concept In Need of Definition?, Social Policy Journal of New Zealand, S. 16, ss. 17-36.
- Sert, Ö. Akkoyunlu W, A. (2015), Üniversitelerde Bezdiriği Dillendirmek, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, S. 13, ss. 8-32.
- Temizer, A. (2013), Karadağ’da Öteki Sorunu: Müslümanlar (1878-1913), History Studies, S. 5, ss. 223-240.
- Tezel, Ş. F. Özyürek, A. (2014), Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddete Yönelik Görüşleri, Akademik Bakış Dergisi, S. 40, ss. 1-18.

İnternet kaynakları

- Anadolu Ajansı (2017), “Tenkit ve terörizm sarkacında İslamofobi” - <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/tenkit-ve-terorizm-sarkacinda-islamofobi/729747>, (18.01.2017).
- WHO (2002), World Report On Violence And Health, http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=365A014F105BB2DCAC3AD3A9C37DAE35?sequence=1, (15.02.2018).
- FAIR (Forum Against Islamophobia and Racism) “Defining Islamophobia” (2018), <http://www.fairuk.org/docs/defining%20islamophobia.pdf> (11.12.2018).
- TBMM (2012), 15 Şubat 1996 tarihli, Jandarma Genel Komutanı Org. Teoman KOMAN imzalı genelge, https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt2.pdf, (08.06.2018).

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 15. Millî Eğitim Şûrası,
s. 4. [http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/
2012_06/06021410_15_sura.pdf](http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021410_15_sura.pdf)

TBMM (2012), Meral Akşener'in 25.06.2012 tarihli Komisyon Tutanağı,
https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt2.pdf,
(08.06.2018).

Diğer Kaynaklar

- Özgan, A. (2008), 28 Şubat Süreci'nin Siyasal Açıdan Neden ve Sonuçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Gürses, E. (2009). Türk Siyasal Hayatında Milli Güvenlik Kurulu'nun Yeri: 28 Şubat Süreci Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, S. (2012). Türk eğitim sisteminin yapısal özellikleri bağlamında 1980 sonrasında türkiye'de eğitim iktidar ilişkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Altaylı, Fatih, "İmam ve Hatipler", Hürriyet Gazetesi, 10 Mart 1997.
- Hürriyet, "Kürsüde aç pazarda tak kabul edilemez", 10.02.2006, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3914337>, Erişim Tarihi: 30.08.2019.
- Altaylı, Fatih, "Neden İmam Hatip'e Hayır", Hürriyet Gazetesi, 17 Kasım 1997.
- Coşkun, Bekir, "Kara Oyun", Hürriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1997.
- Coşkun, Bekir "Soru..." , Hürriyet Gazetesi , 7 Şubat 1997.
- Coşkun, Bekir, "Fatih Sultan Necmettin", Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1997.
- Ekşi, Oktay, "Cehalet mi İkiyüzlülük mü?" , Hürriyet Gazetesi, 23 Şubat 1997
- Çölaşan, Emin "Otur Kızım, Otur!" , Hürriyet Gazetesi, 16 Aralık 1997.
- Çölaşan, Emin, "Bu da Geçer", Hürriyet Gazetesi, 4 Şubat 1997.
- Çölaşan, Emin, "Din Ticareti- Din Sömürüsü", Hürriyet Gazetesi, 2 Mart 1997
- Çölaşan, Emin , "Gönül ve Mantık " , Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1997.
- Çölaşan, Emin, "Arşiv Karıştırırken", Hürriyet Gazetesi, 5 Nisan 2002.
- Ekşi, Oktay, "Bir Büyük Hedef İçin..." , Hürriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1997.
- Ekşi, Oktay, "Daha İşin Başındayız", Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1997.
- Tufan Türenç, "RP'yi Kemiriyorlar", Hürriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1997.

Yılmaz, Mehmet T, “Okulda Siyaset Oyunu”, Radikal Gazetesi, 2 Eylül 1998.
Milliyet, “Güvenoyu tarifesi”, 8 Haziran 1996.
Hürriyet, “Kritik MGK bugün” , 28 Şubat 1997.
Milliyet, “9 saatlik zirvede rejime ince ayar”, 1 Mart 1997.
Hürriyet, “Ya uy ya çekil”, 4 Mart 1997.
Yeni Şafak, “71 yaşındaki hastaya „başını aç“ işkencesi”, 21 Haziran 2002
Coşkun, B.“Karanlıktaki Islık”, Hürriyet Gazetesi , 11 Şubat 1997
Coşkun , “Uzaydaki Hüzün ” , Hürriyet Gazetesi , 8 Temmuz 1997
Ekşi, “İki Türkiye’nin Kavgası”, Hürriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1997
Çölaşan , “İnanılmaz Oyun ” , Hürriyet Gazetesi , 2 Nisan 1997

EKLER

Ek: 1 28 Şubat 1997 Tarihli Milli Güvenlik Kurulu'nun 406 Sayılı Karar Metni (TBMM, 2012):

1. Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı Başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin iştirakleri ile aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2. Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasada belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimizi ve cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dini düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.

3. Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda;

a. Ülkemizde şeriat hukukuna dayalı bir İslâm Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların, Anayasanın tanımladığı demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü bir tehdit oluşturduğu,

b. Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların lâik ve anti lâik ayırımı ile demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,

c. Türkiye'de lâikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,

d. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalar göz ardı edilerek yapılan çağ dışı uygulamaların takipsiz kalmasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

4. Bu görüş ve değerlendirmeler sonucunda;

a. Türkiye'de Şeriat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla; EK-A'daki tedbirlerin kısa, orta ve uzun vade içerisinde alınmasının Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine, b. 2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 9ncu maddesine uygun olarak, MGK Genel Sekreterliği tarafından; EK'te belirtilen tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ile Bakanlar Kurulu Kararı haline getirilmeyen uygulamaların, sonuçları hakkında belli süreler içerisinde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve MGK'na bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.”

EK 2: 28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı MGK Kararı'nın Eki'dir. (TBMM, 2012, s.1042-1044).

Millî Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı Kararına Ek-A (rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirler)

1-Anayasamızda cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2-Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.

3-Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a-8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.

b-Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4-Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5-Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6-Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7-İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8- İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.

9- TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10-Bu maddenin tam metnini Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini ilgilendirdiği için yayımlayamıyoruz.

11-Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12-T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13-Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14-Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15-Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtari örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16-Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17-Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18-Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Kepenek Şahin 1990 yılında İstanbul Kadıköy’de doğdu. İlköğretim ve orta öğretimini Pendik’te liseyi Kartal Mehmet Akif Ersoy Anadolu İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Önce Kocaeli Üniversitesi Yerel Yönetimler bölümü daha sonra Niğde Üniversitesi (Ömer Halisdemir Üniversitesi) Kamu Yönetimi bölümlerinden mezun oldu. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde yüksek lisans öğrenimine başladı. 2017-2018 yıllarında Erasmus staj programıyla Almanya’da bulundu. İngilizce ve Almanca bilmektedir.